КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

ВП «Миколаївська філія Київського національного університету культури і мистецтв»

Всеукраїнська науково-практична конференція

«Феномен особистості та творчості Т.Г. Шевченка в сучасному культурологічному просторі»

Збірник тез доповідей

Частина І

Миколаїв, 2014

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

ВП «Миколаївська філія Київського національного університету культури і мистецтв»

Всеукраїнська науково-практична конференція

«Феномен особистості та творчості Т.Г. Шевченка в сучасному культурологічному просторі»

Збірник тез доповідей

Частина I

Миколаїв, 2014

УДК 821.161.2+930.85

ББК 83.3(4Укр.1)+71.0

Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції «Феномен особистості та творчості Т.Г. Шевченка в сучасному культурологічному просторі»: Збірник тез доповідей (І частина). – Миколаїв: ВП «МФ КНУКІМ», 2014. – 175 с.

Збірник містить тези доповідей пленарного і секційних засідань науковців, митців-практиків, аспірантів, наукових співробітників, спеціалістів, студентів, представлених на всеукраїнській науково-практичній конференції «Феномен особистості та творчості Т.Г. Шевченка в сучасному культурологічному просторі»

Робочими мовами конференції є українська та російська.

© ВП «МФ КНУКІМ», 2014

З М І С Т

Шип Н.А. Релігійний аспект в житті та творчості Т.Г. Шевченка 7
Марцінковський І.Б. Предтеча українського відродження у зв'язках із нашим краєм 18
Бардашевська А.І. «Звучи у нашім ріднім краї, безсмертне слово Кобзаря!». Досвід міжвідомчої кооперації діяльності бібліотек Херсонщини, що обслуговують дітей, у Рік Т.Г. Шевченка в Україні 25
Федотова Н.В. Шевченківська тема в сучасному мистецько-виховному процесі ВП «МФ КНУКіМ» 29
Чеботаєва О.М. Т.Г. Шевченко: спроби виходу за межі стереотипів 32
Сапак Н.В. Т.Г. Шевченко як провідник художнього досвіду Рембранта-офортиста на грунт українського образотворчого мистецтва 36
Мерлянова О.А. Поетичні образи Т.Г. Шевченка на балетній сцені 42
Шпачинський О.А. Виховання диригента народного хору на поетичній спадщині Кобзаря 47
Гладишев В.В. Сприйняття поезії та особистості Т.Г. Шевченка Андрієм Синявським 52
Шуляр В.І. Стратегії вивчення творчості Тараса Шевченка: культурологічна 55
Чернишова Т.О. «Поет для епох»: сучасність Шевченкового слова 66
Цепа О.В. Образ автора в поезіях Тараса Шевченка в контексті сучасного літературознавства 71
Старовойт Л.В. Образ Тараса Шевченка у творчості поетів Миколаївщини 76
Борко Т.М. Тарас Шевченко в ідейно-художній концепції Івана Багряного 81
Музиченко Н.І. Броварщина в житті та творчості Тараса Шевченка 86
Доній В.С. Художня інтерпретація образу Тараса Шевченка у драматичному доробку М. Братана 93
Мікрюкова К.О. Специфіка сакральної лексики у поетичних творах Т. Шевченка 98

Орлова О.В. Т.Г. Шевченко – перекладач 103
Авраменко О.М. Історія дослідження та популяризації творчості Тараса Шевченка в німецькомовних країнах 106
Іванова В.Л. Творчість Т.Г. Шевченка як надбання педагогічної спадщини 109
Гаврилова О.В. Інноваційні форми роботи у вивченні творчості Т.Г. Шевченка 113
Єрмолаєва Г.А. Формування художньо-естетичного виховання майбутніх документознавців у позанавчальній діяльності (на прикладі особистості та творчості Т.Г. Шевченка) 116
Одробінський Ю.В. Архетипи образів художньої лірики Т.Г. Шевченка у творах О. Тригуб 120
Піхтар О.А. Поезія Великого Кобзаря в народних піснях як багатогранна сторінка музичної культури України 124
Левченко А.В., Левченко З.А. Національна самобутність музичної естетики Т.Г. Шевченка 126
Васильєва Г.Г. Народно-пісенні елементи в творчості Т.Г. Шевченка 131
Плахотнюк В.Г. Жанрова різноманітність поезії Т.Г. Шевченка у творчості українських композиторів 135
Хуторянська О.О., Никифорчак М.С. Миколаївський обласний художній музей ім. В.В. Верещагіна – до ювілею Кобзаря 141
Дем'яненко Г.П. Із художньої спадщини Т.Г. Шевченка 146
Сидоренко А.І. Т.Г. Шевченко в культурі пам'яті України (видання творів поета) 150
Бородіна Г.Г. Прижиттєві видання Т.Г. Шевченка в бібліотечних фондах України 156
Шуляк С.О. Шевченкіана фонду відділу науково-дослідної роботи з рідкісними і цінними виданнями Миколаївської обласної універсальної бібліотеки ім. О. Гмирьова: огляд і характеристика 158
Токовило О.В. Уродженці Херсонщини – лауреати Шевченківської премії 162
Сидоренко Т.В. Популяризація творчості Т.Г. Шевченка в бібліотеках України 168
Крижановська О.В. Шевченківська тема в сучасній бібліотечній практиці 171

ШИП Н.А. д. і. н., професор,
Український державний університет
фінансів та міжнародної торгівлі, м. Київ

РЕЛІГІЙНІ АСПЕКТИ В ЖИТТІ ТА ТВОРЧОСТІ Т.Г. ШЕВЧЕНКА

Визнанням заслуг Великого Кобзаря перед Україною і слов'янством взагалі є святкування на державному рівні 200-річчя від дня його народження. Геній Т. Шевченка вийшов за національні межі, збагативши світ неповторною поезією, що згодом поширюється планетою у перекладі понад ста мовами. Як великий гуманіст і народолюбець він був продуктом своєї доби та найяскравішим втіленням прагнень і сподівань українського народу. У тогочасному суспільно-політичному і культурному просторі циркулювали ідеї романтизму, національного відродження, захоплення фольклорно-етнографічними студіями, поширювалась тенденція релігійної та морально-етичної мотивації творчості, впровадження символічних образів, звеличення історичного минулого тощо. У такій морально-психологічній творчій атмосфері актуалізувалась релігійна тематика, адже сакральні слова «Бог», «Релігія», «Церква» пронизують всю історію людства, що виявляється у нерозривному зв'язку культу божества і культу земного володаря. Т. Шевченко відображав це у своїх поетичних творах, поєднуючи або ж протиставляючи «Бога» і «Царя». Його віра чи невіра також чітко не простежуються. Спроби науковців розв'язати цю проблему іноді виливаються у діаметрально протилежні висновки: релігійний поет, атеїст, безбожник. Шевченкознавчі студії відбуваються в широкому діапазоні - від диференційованих до синтетичних. Глибокий історико-історіографічний аналіз образів Великого Кобзаря в інтелектуальній історії України подав академік В. Литвин у монографії та публікаціях на сторінках газети «Голос України». Автор показав наукові трансформації в оцінках Т. Шевченка, які відбувались у різні історичні періоди залежно від мотивації, уподобань, настанов, зацікавлень дослідників. Останнє В. Литвин підкріплює висловом М. Драгоманова: «Хто бравсь писати про нього (*Шевченка. Н.Ш.*), перш усього думали про себе» [1, с. 10]. Т. Шевченка як поета і

письменника-повістяра, творця української літературної мови, знавця українського звичаєвого права, маляра і гравера змальовано у двотомному збірнику статей «Світи Тараса Шевченка» [2].

Серед новітніх досліджень у характеристиці суспільно-політичного й інтелектуального середовища середини XIX ст. неупередженим поглядом відзначається монографія Л. Г. Іванової [3]. Місце релігії у творчості Кобзаря досліджував Б. Завадка, проаналізувавши процес становлення його релігійного світогляду, розуміння християнства, погляд на міжконфесійні відносини [4]. Стосовно характеристики релігійності поета сучасні дослідники шукають компроміси. Приміром, І. Дзюба зазначає: «Шевченко не любив ні ксьондзів, ні попів, але любив Христа, йому звірявся» [5, с. 369].

Окремий історіографічний доробок з питань релігійності Кобзаря складають праці зарубіжних авторів. Зокрема, український публіцист, літературний критик, бібліограф і бібліофіл Д. Бучинський характеризує його як «непохитно віруючого християнина», теїзм якого спирався на філософські підвалини. Автор робить співставлення поглядів Т. Шевченка з мислителями різних часів [6]. В. Доманицький у синтетично- націологічних студіях життя і творчості Тараса характеризує його фольклорно-етнографіний доробок, етнополітичні та релігійні погляди [7]. Як глибоко релігійну людину характеризує його і В. Домашовець у своїй книзі «Псалми Давидові в поетичних творах Т. Шевченка». Дослідник розглянув переспіви Псалмів під історико-порівняльним кутом зору, характеризуючи їх з літературно-мистецького боку [8, с. 7]. Митрополит Іларіон (Огієнко) також стверджує: «Шевченко був віруючий християнин православний» [9, с. 166]. У деяких дослідженнях бракує системного підходу для розв’язання складного світоглядного питання, що має не лише зовнішню форму, а й глибинний внутрішній зміст, проникнути в який намагався Д. Чижевський. У «Нарисах з історії філософії на Україні» він зазначає, що Т. Шевченко релігійні питання пов’язував із тогочасною дійсністю, виходячи з антропоцентричного бачення історичного процесу [10, с.167]. Але ніхто з названих дослідників не вживає філософських понять «матеріалізм», «ідеалізм», за який зокрема духовенство вважало Кобзаря атеїстом, безбожником. Крім того, спостерігається нехтування термінологічним принципом наукового

дослідження, коли у різних контекстах, з різним значенням (без пояснень) використовуються терміни «релігійність», «релігійний» (релігійний поет, релігійний світогляд, релігійність Шевченка). За філософським визначенням, релігія є однією з форм світогляду і відповідного типу поведінки, які пов'язані з вірою у визначальний вплив на людство в цілому трансцендентних сил, які мають назву «Бог», божество [11, с.109]. Зазвичай, релігійність як стан душі, притаманна людям у різних проявах. Вона пов'язана із споконвічним внутрішнім почуттям людини, що виявляє його зв'язок з невидимим духовним началом. Недарма в українському фольклорі існує прислів'я: «Без Бога – ні до порога». Ця духовна парадигма, генетично притаманна українському народові, супроводжувала Т. Шевченка усе його нелегке життя. Він широко використовував у своїй творчості релігійні мотиви, але не вдавався до теологічних міркувань, аналізу житія святих тощо. Зважаючи на високий суспільний інтерес до українського генія, що посилився в ювілейний рік, спробуємо доторкнутись до означеної проблеми з урахуванням плюралістичних можливостей сучасного дослідження. Предметом наукового аналізу обрано насамперед поетичну творчість Тараса. При цьому не ставиться на меті когось переконувати в тих або інших інтерпретаціях філософсько-релігійного світогляду Кобзаря, про що міг би сказати лише він сам.

Побожне ставлення до навколишнього світу, що є характерним для українського народу, закладено у Т. Шевченка з дитинства. Майбутній поет дитячі роки провів у с. Кирилівці (Тарас називав його Керелівка), з яким пов'язані перші враження і відчуття земного і божественного. Перше закарбувалось у нього як убоге життя всіх поміщицьких підданих і власне його родини, друге – проповідувані словом божим християнські чесноти добра і справедливості. Подібний дисонанс у суспільстві він пізніше змалював словами: «Я бачив пекло, там неволя, робота тяжкая ніколи і помолитись не дають». Допитливий Тарас якось «довідався», що небо тримають залізні стовпи, заходився їх шукати.

Початки християнського виховання закладались у родині його батьком, який уголос читав «Четьї-Мінеї». Малий Тарас переймався подвигами святих мучеників, які віддавали життя за віру Христову. Він зачаровувався євангельськими подіями, апокрифічними сюжетами, що розкривали давній жахливий і зворушливий світ.

Маючи добру пам'ять і чутливу душу, він ще змалку полюбляв фантазувати. У 8 з половиною років Тарас пішов до школи навчатись у церковного дячка [12, с.8-9, 13, 16]. У дванадцятирічному віці він стає школярем-робітником у дяка Богорського. Крім різноманітної буденної роботи йому доводилось за невеличку платню читати «Псалтир» по усопших, який знав майже напам'ять: «Добре ще, коли траплялися на селі покійники (прости мене, Господи!), тоді ми ще сяк-так перебивалися; а як ні, то просто по кілька днів поспіль голодували» [12, с. 26]. Згодом майбутній Кобзар наймитував у кирилівського священика о. Григорія Кошиця, де також залюбки читав «Псалтир», «Київський патерик», «Книги Пророків». Він добре знав Псалми, які, ховаючись у бур'янах, переписував зі збірки Г. Сковороди «Сад Божественних пісень». Пізніше думки і зміст Псалмів він передавав поетичною мовою у своїх творах. В Академії художеств Т. Шевченко студіював Біблію за порадою вчителя малярства К. Брюлова. Вона стала «дорогоцінним скарбом для його душі», підтримкою, заохочувала до молитви і творчості, витривалості та боротьби за національне і духовне пробудження українського народу, його соціальне визволення [8, с.20]. Не заради тривіального переказу наводимо ці хрестоматійні факти. Вони сприяють розумінню глибинних психо-емоційних трансформацій Шевченка-поета, коли він спостерігав розбіжність між соціально-економічною та політичною дійсністю і християнськими заповідями. Світогляд (система поглядів, понять і уявлень про навколишній світ) Т. Шевченка базувався на провідному почутті, що пронизує всю його творчість – історіософському антропоцентризмі – поставленні людини в центр буття і всесвіту («Неофіти», «Іван Гус» та ін.). Вище згадувалось, як Тарас зацікавлено читав Біблію тощо, але деякі епізоди він сприймав критично, приміром, апокаліпсис вважав «алегоричною нісенітницею», поклоніння іконам вважав «поганством», критично ставився до організації служби Божої, традиційного церковного малярства. Найважливішою для нього була християнська бесплотна ідея добра [10, с.170]. Т. Шевченко відкидав те, що робило релігію абстрактною силою, виступав проти релігійних війн, інквізиції, використання релігії в політичних цілях та ін. Усе це, на його думку, свідчило про зіпсованість початкової суті християнського вчення. Його світосприйняття чітко сформовано на ідеї повернення до істинного християнства, заснованого на

загальнолюдських моральних засадах, яке пізніше було спотворене і розколоте «лжевчителями». Таку думку він занотував у своєму «Щоленнику» 29 червня 1857 р.: «О святые, великие, верховные апостолы, если бы вы знали, как мы запачкали, как изуродовал[и] провозглашенную вами простую, прекрасную, светлую истину. Вы предрекли лжеучителей, и ваше пророчество сбылось» [13].

Потреба ідеалізації раннього християнства зумовлювалась загостренням тогочасних соціально – економічних проблем, яке чітко відчувала передова інтелігенція і шукала шляхи їх розв'язання. Враховуючи традиційну віру людей у християнського Бога, апеляція Т. Шевченка до євангельських ідеалів деякою мірою співзвучна з ідеями християнського соціалізму – філософського вчення, в якому робилася спроба зображувати християнство захисником інтересів експлуатованих верств суспільства від соціального визиску. Його звернення до біблійних текстів мало реальне суспільно – політичне підгрунтя – гноблення народних мас і їхній протест проти кривди, що набирав системного характеру. Звідси прагнення поета до справедливості, правди, рівності, бажання щастя для всіх, любов до знедолених і гнів, глум, іронія по відношенню до царів, панів. Відтак, релігійність поета носила не споглядальний, а конкретно-історичний, практичний, дієвий, соціально спрямований характер. Це докорінно відрізняє Т. Шевченка як майстра художнього слова від обмежено віруючої людини. «…Глибока релігійність Шевченка – це не є звичайна церковна релігійність з її формалістикою, з її спекуляцією догмами про особистість, смерть і воскресення Ісуса Христа. Не так це, а могутні етичні ідеї Ісуса Христа стали Шевченковою релігією» [6, с.197]. У його зверненнях до Бога висловлюється бажання почути відповідь на нагальні суспільні проблеми і чому він залишив світ без своєї ласки. У поетичних рядках Кобзаря відчувається намагання повернути погляд Всевишнього на грішну землю, а людське життя – до заповідей Христа, якого він вважав ідеальним втіленням сутності людини. Доцільно навести приклад, пов'язаний з інтерпретацією Христа на картині «Розп'яття». Т. Шевченко голову Спасителя виконав схематично, а розп'яття – у драматично-героїчній позі, що сприймається як узагальнений образ молодого чоловіка з піднесеною головою, який своєю жертвою врятував людство [2, с.31-32]. Як бачимо, антропоцентризм Т. Шевченка є одним з основних компонентів його філософського світогляду. В центрі всесвіту він

ставить людину, Ісуса Христа вважає центральною постаттю в історії, антропологізуючи його так само, як і Діву Марію [7, с.36-37]. Бог для Т. Шевченка – це людина, але надзвичайно ідеальна і зразкова, і Богоматір як ідеальний тип матері.

Подвиг Іісуса Христа в ім'я спасіння людства у творчості Т. Шевченка набуває ознак заклику до морального очищення і готовності до самопожертви. На думку Р. Задніпрянського, не треба сприймати Бога, Творця як дійову особу (персонаж), вони є художніми образами, елементами поетичного мислення[14]. Подібної думки дотримує Ю. Русов, вважаючи це «однією з ознак атавістичної, або Богом даної посвяченості». На посвяченість Кобзаря також вказувала Варвара Репніна: його муза «не земна, а небесна, крилата і прекрасна як перемога» [15, с.5,].

Деякими шевченкознавцями народнопоетична образність мови визначається як релігійність Т. Шевченка. Дійсно йому притаманна народна релігійність, делікатність у питаннях віри, тобто без месіанізму і національно – політичних претензій на зразок єзуїтів або російських слов'янофілів. Митрополит Іларіон (Іван Огієнко) відзначає у Кобзаря релігійний стиль як спосіб думання, притаманний українській літературі ще з часів І. Котляревського. «Релігійний стиль – це стиль щиро народний, всеукраїнський», тому твори поета лягали до душі і ні в кого не виникало думки про атеїзм Т. Шевченка, його вважали борцем проти панщини, за Божу Правду та Волю [9, с. 171]. Він широко вживає незмінні народні вирази як «Дай Боже», «Поможи Боже», «Слава Богу» «Крий Боже», «Сохрань Боже», Бога часто називає словом «Святий» тощо. І взагалі вживання слова «святий», шанобливе ставлення до християнських святинь – неба, раю - є показником релігійного стилю поета. Одночасно можна сказати, що у його віршах не помічаєтья зацікавленості теологічними догмами, історією біблійних родів, створення світу, богослужбових канонів та ін. Власне у Біблії його цікавила морально – етична сторона як дороговказ для людства, з яким потрібно звіряти свої дії, вчинки.

Не претендуючи на вичерпність висвітлення ставлення Кобзаря до релігії, бо це питання досліджувалось багатьма шевченкознавцями, зазначимо, що вся його творчість просякнута ідеєю абсолютного верховенства Бога і життєдайної сили віри в нього. Його віра базується на геніальному відчутті історичних коренів духовності

українського народу, закладених у християнстві. Вона має особливий характер, оскільки набрала загальнонаціонального звучання, за що українці визнали його «національним пророком». Релігійність Т. Шевченка не вкладається в умоглядні філософські категорії – вони є виявом конкретно – індивідуального почуття, що виникло у дитинстві та визріло у дорослої людини як високорозвинутої особистості до космічних почувань [4, с.9]. Поет усюди шукав Бога, адже проявами відступності від нього він вважав національне, соціальне гноблення, моральне розтління в суспільстві. Натомість є очевидним, що Шевченкова інтерпретація Бога, Христа і Марії відрізняється від догматично-церковної. У нього він «гуманізований», отже йому можна висловлювати скарги, протест. За людські кривди поет питається у Бога:

А ти, всевидящеє око!
Чи ти дивилося звисока,
Як сотнями в кайданах гнали
В Сибір невольників святих,
Як мордували, розпинали
І вішали. А ти не знало?
І ти дивилося на них
І не осліпло…

Відчуваючи байдужість Всевишнього до людського горя, він відмовляється від нього, оскільки не бачить у світі правди й нічого святого на землі: «Мені здається, що й самого Тебе вже люди прокляли».

У серпні 1859 р. трапився випадок, який дав підставу жандармам вважати небажаним перебування Т. Шевченка в Україні. Поета, зокрема, звинуватили у «богохульстві». Сталося це, коли з ним повів розмову на богословську тему дехто землемір Козловський. Т. Шевченко відповів: «теологія без живого бога не в змозі створити навіть деревного листка, а про матір І. Христа, що перед нею має благоговіти кожен християнин, адже якби вона не народила його, була б звичайною жінкою» [5, с. 374 – 375). У донесенні підполковника корпусу жандармів Київської губернії І.С. Грибовського ІІІ відділенню зазначалось, що під час цієї розмови Т. Шевченко заперечував існування бога, казав, що визнає віру в І. Христа і то, не як у бога, а як в людину, що заслужив розумом своїм

повагу до себе [5, с. 372]. Подібні думки висловлюються в поетичних рядках:

Хула всьому! Ні, ні, нічого
Нема святого на землі…
Мені здається, що й самого
Тебе вже люди прокляли

(йдетья у вірші «Якби ви знали, паничі»…).

Або ж у вірші «Світе ясний, світе тихий»…:

Будем, брате, з багряниць онучі драти,
Люльки з кадил закуряти,
Явленими піч топити,
А кропилом будем, брате,
Нову хату вимітати!

У вірші «Ликері» Т. Шевченко стверджує:

Не одурить Бог, карать і миловать не буде:
Ми не раби його – ми люде!

Вищенаведені рядки звучать не як богохульські, а як заклик до пробудження людської гідності, тобто до зміни соціального становища поневоленого народу.

Ця ідея була на вустах усієї демократичної інтелігенції, одним з найяскравіших виявів якої є Шевченкова поезія. Провідною темою його творчості була кріпаччина і панщина, а також знедолена Україна, про що він усім серцем вболівав, волаючи до Бога, прохаючи допомоги і закликав народ «добре вигострить сокиру та й заходиться вже будить». Після свого арешту в 1847р. звертався до братчиків у вірші «Чи ми ще зійдемося знову?:

Свою Україну любіть,
Любіть її… Во время люте,
В останню тяжкую минуту
За неї Господа моліть.

Приймаючи засади християнської віри, Великий Кобзар обурювався з того, що встановлені канони залишалися незмінними і для християн мертвою буквою закону, гостро висловлювався проти поверховості в архієрейській службі й утилітарності інституційної церкви. Він не шанував православне духовенство за його прислужництво самодержав'ю, денаціоналізаторську функцію в Україні, бюрократизацію церковного життя тощо. Усе це, а також фарисейство і лицемірство викликали почуття відрази у Т. Шевченка.

Мимоволі напрошується порівняння з сучасністю, коли можновладці з іконами й свічками просять божого благословення для України, одночасно вдаючись до антихристиянських, антилюдських дій у боротьбі за владу.

Глибокий християнізм Т. Шевченка проявлявся у ставленні до молитви як до цілющої води, яка гоїть рани не лише духовні, а й фізичні, бо є тихою розмовою з Богом. У цьому він споріднений з Г. Сковородою. Молитва потрібна людині за її життя, за упокій душі, та й сам він молився за себе, за рідних, за земляків і за неньку Україну. З його поетичних молитовних рядків можна було б скласти своєрідне євангеліє. Як слушно зазначає Д. Бучинський, «Може ця Шевченкова молитва трохи інакша, як наша, може вона часом не подібна до цього, що привикли називати молитвою, може вона не вкладається в наше молитовне поняття, але це ще не значить, що Шевченкові молитовні вірші не є молитвою» [6, с. 206]. Поет вірив у безсмертя людської душі та закликав усіх дбати про це. Питання душі є головним у всіх релігіях, бо людина без душі перестає бути нею. Неперевершені рядки поета «Не вмирає душа наша, не вмирає воля» пов'язуються з безсмертною боротьбою за волю і свободу духу. Т. Шевченко здобув у нащадків визнання як апостол «правдоньки святої», якої він не лише прагнув, а й боровся за неї своїм гострим словом:

Борітеся – поборете!
Вам Бог помагає!
За вас правда, за вас слава
І воля святая !

Шукаючи «союзників» у цій боротьбі, він звертається з молитвою до Діви Марії:

Святая сило всіх святих!
Пренепорочная, благая!
Молюся, плачу і ридаю:
Воззри, Пречистая, на їх
Отих окрадених, сліпих
Невольників. Подай їм силу…

Т. Шевченко не лише в теоретичному плані володів християнським ученням, а й багато зробив для вивчення християнських святинь під час подорожі по Україні за дорученням Київської археографічної комісії (жовтень 1845 – квітень 1846 рр.). У

Переяславі, Лубнах, Хоролі, Миргороді, Чернігові він обстежував церкви, монастирі, описував церковне начиння (ікони, Євангелія, чаші), супроводжуючи все історичними й археологічними довідками [16, с. 304 – 308].

Широка християнська ерудиція, підсвідома віра в те, що світ складається з видимого і невидимого компонентів (аналогічно до свого знаменитого земляка Г. Сковороди, який вважав, що невидиме, дух керують матерією), передчуття власної смерті Т. Шевченком є ознакою високорозвиненої духовності. Приблизно за два тижні до своєї кончини він написав вірша, де звучать такі слова:

Чи не покинуть нам, небого,
Моя сусідонько убога,
Вірші нікчемні віршувать
Та заходиться риштувать
Вози в далекую дорогу?
На той світ, друже мій, до Бога
Почимчикуєм спочивать…

Відтак, пошуки дослідниками релігійності чи заперечення Бога (не в марксистському розумінні) Кобзарем виглядають дещо спрощеними. За ідейним і суспільним спрямуванням його поезія вивищується над цим своїм глибоким громадянським пафосом. Внутрішній світ Т. Шевченка виявляється набагато складнішим, ніж представляють окремі науковці, вважаючи атеїстом або віруючим, оскільки його філософський погляд на релігію здавався суперечливим і не вкладався у схематичні рамки їхніх концепцій. Великий митець не був фанатом і набожною людиною, а релігійність, точніше релігійний стиль, носив не споглядальний, мовчазний характер, а войовничий, набуваючи загальнонародного звучання в закликах не до сліпої віри, а до правди, добра, справедливості.

Список використаних джерел:

1. Литвин, В. Образи великого Кобзаря в українській інтелектуальній історії (до 200-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка) [Текст] / В. Литвін // Голос України, 2014, 5 березня, №42 (5792).
2. Світи Тараса Шевченка [Текст]: Збірник статей до 185-річчя з дня народження поета. - Т. 2. - Нью-Йорк – Львів: Наукове товариство ім. Шевченка, 2001.-416 с.

3. Іванова, Л. Г. Українська суспільно-політична думка ХУІІІ-ХІХ ст.: Напрямки, форми, тенденції [Текст] / Л.Г. Іванова.- К.: Вид-во національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова, 2011.- 339 с.
4. Завадка, Б. Серце чистеє подай. Проблеми релігії у творчості Тараса Шевченка [Текст] / Б. Завадка. - Львів: Фенікс Лтд, 1993.- 159 с.
5. Дзюба, І. Тарас Шевченко. Особистість і доба [Текст] / І.Дзюба.- К.: Альтернативи, 2005.- 701 с.
6. Бучинський, Д. Християнсько – філософська думка Т.Г. Шевченка [Текст] / Д. Бучинський.- Мадрид; Лондон: Союз українців у Великій Британії, 1962.- 256 с.
7. Доманицький, В. Тарас Шевченко: Синтетично-націологічні студії його життя й творчості [Текст] / В. Доманицький.- Чікаго, 1961.- 117 с.
8. Домашовець, В. Псалми Давидові в поетичних творах Т. Шевченка [Текст] В. Домашовець.- Оттава: Моррис Плейнс, 1992.- 159 с.
9. Огієнко І. (митрополит Іларіон). Тарас Шевченко [Текст] / І. Огієнк.- К.: Науково-видавничий центр «Наша культура і наука», 2003.- 430с.
10. Чижевський, Д. Нариси з історії філософії на Україні [Текст] / Д. Чижевський.- К.: Вид-во «Орій», 1992.- 228 с.
11. Філософія [Текст]: Словник – Довідник.- К.: Дельта, 2006.- 159 с.
12. Зайцев, П.І. Життя Тараса Шевченка [Текст] / П.І. Зайцев.- Х.: Прапор, 1994.- 447 с.
13. Шевченко, Т. Щоденник [Електронний ресурс] / Шевченко Т. Режим доступу – litorys.org.ua / shevchenko / shevch 501. htm.- Заголовок з екрану.
14. Задніпрянський, Р. Чи Шевченко був «малоросом»? [Текст] / Р. Задніпрянський. - Б.м.: Вид-во «Українська критична думка», 1946.- 118 с.
15. Русов, Ю. Той, хто «багато знав того, що ми давно забули» [Текст] Ю. Русов. - Лондон: Видання Української Видавничої Спілки в Лондоні, 1954.- 19 с.
16. Кирило-Мефодіївське товариство [Текст]: у 3 т.- К.: Наукова думка, 1990.- Т.ІІ.- 692 с.

МАРЦІНКОВСЬКИЙ І.Б., кандидат медичних наук, доцент Національного університету кораблебудування ім. адмірала Макарова

ПРЕДТЕЧА УКРАЇНСЬКОГО ВІДРОДЖЕННЯ У ЗВ'ЯЗКАХ ІЗ НАШИМ КРАЄМ

У XIX столітті в Україні, поділеній між Російською імперією та Польщею, на посилилося кріпосницького тиску на селянство вибухають народні повстання. Водночас, мислячі люди, нащадки козацької старшини, створюють підпільні громадські товариства. На початку 1820-их засноване очолюване переяславським маршалком В. Лукашевичем Малоросійське Товариства, що мало на меті відділення України від Росії (товариство припинило діяльність після арешту Лукашевича й розгрому декабристів). 1823 р. у Новограді-Волинському було засноване Товариство З'єднаних слов'ян, яке 1825 р. увійшло до Південного товариства. У його програмі передбачалось скасування кріпацтва і створення єдиної федеративної демократичної республіки слов'янських народів.

Окрім того було засновано товариство Південне, яке діяло в Україні, та Північне, яке виступило у грудні 1825 р. на Сенатській площі у Петербурзі, від чого цей рух отримав назву декабристським. До цих товариств входило переважно військове дворянство, а серед них – нащадки київських і чернігівських князів ще з Київської Русі. 1830 р. у Варшаві та Вільні за національне визволення вкотре повстали поляки.

Незважаючи на заперечення Російською імперією самого існування українського народу передові представники суспільства своїми зусиллями взялися відроджувати занепалу самобутню культуру українського народу, його освіту і науку. Завдяки ентузіазму Василя Каразіна (похований у Миколаєві), 1805 р. засновується Харківський університет, а після протестних виступів студентів і закриття Кременецького ліцею і Віленського університету в 1834 р. був заснований Київський університет.

1832 р. Микола Венгер у Миколаєві в Чорноморському гідрографічному депо видає тодішньою українською мовою повість

«Микола Коваль» – перший український твір в новітній українській літературі. Через рік, у 1833, Григорій Квітка-Основ'яненко у харківському альманасі «Утренняя звезда» друкує українською оповідання «Салдацький патрет» та уривок з повісті «Маруся».

Саме у цьому межичассі загострення феодальних суспільних відносин і виникнення перших паростків відродження української культури, 9 березня (25 лютого за ст. ст.) 1814 року в мальовничому Наддніпров'ї, у селі Моринцях Звенигородського повіту Київської губернії (тепер Звенигородського району Черкаської області), що в центральній, серцевинній частині України, у нащадків прадавнього землеробського та волелюбного, хоч і покріпаченого народу, який споконвіку заселяв ці землі, у хаті Якима Бойка, родинні корені якого сягають опришків з Прикарпаття, його дочка Катерина, заміжня за внуком запорозького козака Григорієм Шевченком (по вуличному Грушівським), народила четверту дитину – сина. Через три дні після народження, 12 березня (28 лютого за ст. ст.) місцевий священик Олексій Базаринський охрестив хлопчика, давши йому при святому хрещенні ім'я Тарас – за святим згаданого дня. Ніхто тоді не міг подумати, що ім'я Тарас (грецькою tarasso – бентежу, турбую – буквально: бунтівник) умістить у собі ємку характеристику життєвого шляху майбутнього поета і художника, мислителя і національного пророка.

Доля судила йому, народженому у рабському кріпацтві, стати не просто художником, не тільки поетом, але й духовним натхненником українського національного відродження.

Спершу твори Шевченка поширювалися серед російського і українського дворянства та інтелігенції. Його успіх був таким, що панночки, які з дитинства були навчені розмовляти виключно французькою, почали вивчати українську задля того, щоб читати поезію Кобзаря. Пізніше твори Шевченка поширюються й серед українського селянства, а потім й серед міських робітників.

Вплив Шевченкової поезії на народні маси в Україні був таким великим, що змусив на початку XX ст. взяти його слова різними за ідеологією й антагоністичними між собою політичними силами на озброєння агітаційної роботи. Свідченням цьому є й миколаївська періодична преса (наприклад, «Красный Николаев», «Українська думка» тощо), де на її шпальтах розгорнулася відверта боротьба за «нашого Шевченка» між ідеологічними супротивниками.

Незважаючи на всі зусилля й досягнуті успіхи у дослідженні творчого спадку Кобзаря, створення інституту його імені, музеїв, сотні виконаних дисертацій, мільйонні наклади «Кобзарів», його поетичний доробок зазнавав і зазнає фальшувань, а видання – цензурних купюр.

Донині не видано повного академічного зібрання творів Т. Шевченка ні у часи Російської імперії, ні в Українській РСР, ні у відродженій державі Україна, ні за усіх часів серед української діаспори у різних країнах.

Незважаючи на побутуючу дотепер думку про відсутність зв'язків Т. Шевченка з Миколаївщиною, системне дослідження творчої спадщини митця, архівних документів, періодики тощо засвідчує про нерозривний і безпосередній зв'язок постаті і творчості Кобзаря з нашим краєм.

У творах Т. Шевченка згадані: Миколаїв – чотири рази (повість «Художник» [5, т. 4, с. 188, 202, 207], епістолярії [5, т. 6, с. 214]), Миколаївська морська обсерваторія (поема «Кавказ») [5, т. 1, с. 345]; Вознесенськ – тричі (повісті «Несчастный» [5, т. 3, с. 245], «Музыкант» [5, т. 3, с. 234]); Очаків – двічі (поема «Москалева криниця» [5, т. 2, с. 239]), а також річка Інгул [5, т. 1, с. 156], Степ (наприклад, у баладі «Тополя» [5, т. 1, с. 113] чи вірші «Думи мої, думи мої…» [5, т. 1, с. 125]), Лиман (наприклад, у поемі «Тарасова ніч» [5, т. 1, с. 85], поезії «Іван Підкова» [5, т. 1, с. 123] тощо), скіфські [5, т. 2, с. 249, 257; т. 6, с. 106], гунські [5, т. 1, с. 293] та грецькі часи, козацькі та гайдамацькі події, чумацькі шляхи, що є невід'ємною складовою краю та його історії.

Т. Шевченко цікавився суднобудуванням, мореплавством. Різні типи суден зображені на багатьох його художніх роботах, він вживав суднобудівні та мореходні терміни, історія мореплавства і суднобудування згадані у ряді його творів [1].

У творчому доробку митця згадані київські князі Аскольд, Дір, Ігор, Святослав, Олег, які здійснювали військові походи Дніпром і Чорним морем ще у IX – X ст., а отже пересувалися територією Миколаївщини, розбивали свої табори на острові Березань, у гирлі Дніпра й Лиману.

Т. Шевченко знав про чорноморські морські походи запорозьких козаків на легендарних військово-десантних швидкісних і маневрених чайках. Їхні морські походи оспівані в багатьох

поетичних творах, де згадані П. Конашевич-Сагайдачний («Гайдамаки», «Гамалія», «Никита Гайдай»), Самійло Кішка («Прогулка с удовольствием и не без морали») та ін.

Окрім того, Шевченко цікавився літературою про морські походи. У повісті «Художник» ним згаданий французький мореплавець і океанограф Дюмон Дервіль (здійснив експедицію в Антарктиду під час якої відкрив цілий ряд островів) [5, т. 4, с. 184], Христофор Колумб [5, т. 4, с. 179]. На сторінках «Щоденника» можна прочитати про Роберта Фултона [5, т. 5, с. 13, 86], який 1807 року побудував перший у світі пароплав, Джона Ністрема – відомого в той час інженера-суднобудівника, що керував будівництвом пароплавів на Волзі [5, т. 5, с. 109, 358].

Серед прізвищ моряків Т. Шевченко згадує й тих, хто був у Миколаєві: адмірала М.П. Лазарева, який здійснив навколосвітнє плавання і як помічник Ф. Беллінсгаузена в 1819 – 1821 рр. брав участь у відкритті Антарктиди і 29 островів, головного командира Чорноморського флоту і портів, а з 1833 р. військовий губернатор міст Миколаєва і Севастополя [5, т. 5, с. 34], Миколу Андреасовича Аркаса – адмірала (з 1878), з 1871 – головного командира Чорноморського флоту і портів, військового губернатора Миколаєва (згаданий Т. Шевченком у листі до Варфоломія Шевченка від 2 грудня 1860 р. [5, т. 6, с. 214]).

Митець знався з багатьма моряками ще з часу навчання в Академії мистецтв. З Т. Шевченком були знайомі моряки, які в свій час служили на Чорноморському флоті, а отже були у Миколаєві: О. Баласогло, М. Брилкін, Я. Возніцин, І. Грасс, В. Кишкін, В. Кошкуль, П. Оболонський, М. Симонов, У. Петров; флотські і військові медики Г. Муравський, С. Незабитовський, Ф. Чельцов, Є. Рудиковський [1; 3].

Спілкуючись з флотськими офіцерами (найвідомішими є Олексій та Іван Бутакови, батьки яких мешкали у Миколаєві [3, с. 71 – 84]) та простими матросами, Т. Г. Шевченко вивчив морське арго – говірку моряків, як різновид соціального діалекту. Підтвердженням цьому є рядки вірша «Добро, у кого є господа…»: «Ми довго в морі пропадали, / Прийшли в Дар'ю, на якор стали…» [5, т. 2, с. 87]. Саме слова «прийшли», а не «приплили», і «на якор стали», а не «якір кинули», вказують на добру обізнаність митця з особливостями професійної мови моряків та флотськими традиціями. У записах

«Щоденника» указані назви сторін світу та напрямки вітру, які вживають моряки, наприклад, «вест», «зюйд-вест», «зюйд-ост», «норд», «норд-вест», «норд-ост», «ост».

Більше 50 осіб, які зустрічалися чи товаришували з ним були у зв'язках з Миколаївщиною. Ці зв'язки мали взаємний вплив. Серед цих осіб були: письменниця А. Марченко, мемуариста О. Смірнова-Россет, актори М. Щепкін і Д. Леонова, композитор М. Мусоргський, художник І. Айвазовський, скульптор М. Микешин, лексикограф В. Даль, літературний критик П. Гайдебуров, кирило-мефодієвець О. Навроцький. Миколаївщину відвідували знайомі з Т. Шевченком військові Я. Кухаренко, Я. де Бальмен, декабристи О. Муравйов і С. Волконський, публіцист І. Аксаков, літературні критики В. Бєлінський, П. Вейнберг (народився у Миколаєві), письменник Л. Толстой, літературний критик А. Марцінковський та інші [3]. У Миколаєві служив В. Даль – флотський офіцер, а потім лікар і лексикограф, який був знайомий з українським поетом [3, с. 99 – 106].

За дослідженнями С. Чаніна [4], які базуються на спогадах родичів Т. Шевченка та деяких архівних даних, на Миколаївщині побували та мешкали: Григорій Іванович Шевченко – батько Тараса; Омелян Іванович Шевченко – дядько (стрий) Тараса, який мешкав у селах Піски (Баштанського р-ну) та Ульянівка (Новобузького району). У селах Улянівка, Баратівка Новобузькому району, в Миколаєві мешкали діти, внуки та правнуки Омеляна Івановича. У Миколаєві жили нащадки брата Т. Шевченка – Йосипа.

Заборонені твори Т. Шевченка поширювалися на Миколаївщині з ще за його життя та у подальші роки XIX ст. про що свідчать наступні факти:

лист Я. Кухаренка до Т. Шевченка у Новопетровське укріплення від 7 серпня 1857 р.;

М. М. Аркас добре знав твори Т. Шевченка, які на той час були вилучені з усіх бібліотек і заборонені до друку, а отже автор опери «Катерина», «Історії України-Русі» та ініціатор заснування Українського товариства «Просвіта» у Миколаєві читав їх у списках;

наявність списків поетичних творів митця у бібліотеці флотського лікаря, громадського діяча і колекціонера, мешканця Миколаєва В. Страдомського;

у кримінальній справі про вбивство і пограбування вченого, краєзнавця, культурно-освітнього та громадського діяча

Ф. Камінського згадані серед інших вкрадених речей й «рукопис» поеми «Сон» Т. Шевченка [3, с. 332 – 335];

виявлення в 2011 році у Миколаєві списку забороненої поезії Кобзаря – «Тарас Шевченко» [2].

Творчість та ідеї Т. Шевченка стали духовною основою театру корифеїв, заснованого 1882 р. на тлі колоніальної антиукраїнської політики Російської імперії (Валуєвський циркуляр 1863 та Емський акт 1876 рр. підписаний Олександром II), який у щорічних гастролях у Миколаєві, як і в інших містах, з великим успіхом ставив «Назара Стодолю» Т. Шевченка, «Невольника» М. Кропивницького за однойменною поемою Кобзаря та «Глум і помста» за його поемою «Титаріва», п'єсу «Мати-наймичка» І. Тогобочного, інсценізація поеми «Катерина» К. Ванченка-Писанецького та «Катерину» – першу українську оперу створену миколаївцем М. Аркасом у 1891 році, в основу якої покладено однойменну поему Шевченка.

У Миколаєві у 1916 році Н. Малеча видав «Словничок Шевченкової мови» – перше лексикографічне дослідження поезії Кобзаря [3, с. 276 – 286].

Шевченків «Заповіт» став гімном Висунської народної республіки (1919) [3, с. 271 – 275].

Ім'я Шевченка у різні роки носили чисельні культурно-освітні заклади, промислові та сільськогосподарські підприємства краю. Його ім'я носять й сьогодні населені пункти, вулиці, сквери, бібліотеки, сільськогосподарські підприємства Миколаївщини.

На Миколаївщині народилися чи мешкали в різний час 21 особа, удостоєна високого звання лауреата Державної премії України імені Тараса Шевченка (з 27 вересня 1999 року – Національна премія України імені Тараса Шевченка).

Висновки:

– на Миколаївщині жили родичі Т. Шевченка, наш край згаданий у його творчості;

– у творчому доробку митця згадані суднобудівні, судноплавні та корабельні терміни, історія суднобудування;

– на сьогодні відомо про понад 50 осіб, які були знайомі з Т. Шевченком та перебували на Миколаївщині;

– системне і всебічне дослідження творчої спадщини Кобзаря та біографії осіб, знайомих з поетом, у зв'язках з Миколаївщиною

збагачує краєзнавче шевченкознавство, як міждисциплінарну галузь наукового знання, що відзначається різнобічними напрямками;

– отримані знання дозволяють краще зрозуміти дух тієї епохи, а отже сприяють глибшому розумінню творчості поета-художника та її значення у формуванні духовного світу та естетичних уподобань для теперішнього і майбутніх поколінь;

– поширення серед мешканців Миколаївщини списків поезії Кобзаря та його імені у назвах населених пунктів, вулиць, творчих, освітніх та виробничих колективів показали, що вони є невід'ємною частиною культурного та політичного життя України;

– 200-літній ювілей від дня народження Тараса Шевченка, який ми відзначаємо у 2014 році, повинен консолідувати українців усього світу задля майбутнього демократичного розвитку нашої держави – України.

Список використаних джерел:

1. Марцінковський, І. Суднобудівні, судноплавні та корабельні терміни у творчій спадщині Т. Шевченка [Текст] / І. Марцінковський. – Миколаїв: Видавництво НУК, 2011. – 56 с.
2. Марцінковський, І. Миколаївський список забороненої поезії Тараса Шевченка [Текст] / Редакція і вступна стаття Ігоря Марцінковського. – Миколаїв : НУК, 2013. – IX, 58 с.
3. Марцінковський, І. Б. Дещиця до шевченкіани Миколаївщини [Текст] / І. Б. Марцінковський. – Миколаїв : НУК, 2013. – 348 с.
4. Чанін, С. В. Великий рід великої людини [Текст] / С. В. Чанін. – К. : ТОВ «ЕЛІБРЕ», 2008. – 160 с.
5. Шевченко, Т. Зібрання творів. У 6 т. (вид., автентичне 1 – 6 томам «Повного зібрання творів у дванадцяти томах») [Текст] / Тарас Шевченко; ред. кол.: М. Г. Жулинський (гол.), В. С. Бородін, С. А. Гальченко та ін.). – К.: Наукова думка, 2003.

БАРДАШЕВСЬКА А.І., заслужений працівник культури України, директор Комунального закладу «Херсонська обласна бібліотека для дітейім. Дніпрової Чайки» Херсонської обласної ради

«ЗВУЧИ У НАШІМ РІДНІМ КРАЇ, БЕЗСМЕРТНЕ СЛОВО КОБЗАРЯ».ДОСВІД МІЖВІДОМЧОЇ КООПЕРАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК ХЕРСОНЩИНИ, ЩО ОБСЛУГОВУЮТЬ ДІТЕЙ, У РІК Т. Г. ШЕВЧЕНКА В УКРАЇНІ

Обласна бібліотека для дітей імені Дніпрової Чайки як головний методичний центр для бібліотек Херсонщини, що обслуговують дітей, стала ініціатором ряду спеціальних проектів та акцій на відзначення ювілею Т.Г. Шевченка, які успішно реалізуються. Фахові та читацькі інноваційні проекти бібліотеки були організаційно підтримані Департаментом освіти і науки, молоді та спорту облдержадміністрації (наказ від 10.12.2013 р. №586) і відповідними розпорядженнями районних та міських органів управління освітою, методичними службами галузі освіти.

«Опорними» закладами у районах та містах нашої області в реалізації комплексу заходів, присвячених Року Т.Г. Шевченка в Україні, стали центральні бібліотеки для дітей.

Напевно, найбільш яскравим із спільних заходів є ювілейний відеопроект «Шевченкіана нашої родини», покликаний зібрати і зберегти сімейні історії Херсонського краю, пов’язані з іменем великого Кобзаря та його творчістю.

Формат відео дозволяє наблизити особистість Тараса Григоровича та його творчість до світосприйняття дитини-сучасника, продемонструвати актуальність шевченкових творів для сьогодення.

Проектом передбачається створення циклу відеороликів, які можна використовувати із освітньою, просвітницькою та виховною метою. Відеоканал «Шевченкіана херсонських родин», у якому ці ролики розміщуються на YouTube (http://www.youtube.com/user/Taras ShevchenkoKs), відкритий для публічного доступу і всі його матеріали доступні для використання без жодних обмежень, окрім обов’язкового посилання на джерело.

До участі в проекті залучаються учні загальноосвітніх навчальних закладів міста й області та дорослі члени їхніх родин, окремі сім'ї херсонців, відомі у громаді своєю причетністю до увіковічнення постаті Кобзаря та його творчості.

Вже перші кроки в реалізації проекту показали, що обраний формат прочитання Шевченка найбільш вдало дозволяє продемонструвати сучасній молоді актуальність творчості Т.Г. Шевченка та її співзвучність проблемам сьогодення, сприяти згуртуванню різних поколінь довкола національних цінностей та культурних надбань, дослідити зв'язок поколінь у вшануванні пам'яті народного поета на Херсонщині; простежити, як відображається образ поета та його спадщина в житті та творчості херсонських родин.

Водночас проект є потужним стимулом підвищення фахової майстерності бібліотекарів, що долучаються до участі в ньому, та модерним каналом поширення кращого досвіду бібліотек області з популяризації життя і творчості Кобзаря.

Відеоканал «Шевченкіана херсонських родин» відкрито на YouTube у листопаді 2013 р. і активне його поповнення триватиме протягом усього 2014 року.

Офіційна презентація названого та інших спільних з освітянами Херсонщини проектів відбулась у січні цього року, під час круглого столу за участі керівників гуманітарної сфери області, обласної організації Національної спілки письменників України, керівників місцевих органів управління освітою, громадських організацій, ЗМІ.

Найбільш масштабним із презентованих проектів є обласний марафон читців «Звучи у нашім ріднім краї, безсмертне слово Кобзаря!»

Декламування творів Тараса Григоровича, обраних учасниками – учнями 1-11 класів, звучатиме кожного місяця протягом року в усіх школах, бібліотеках, клубах, центрах дитячої творчості нашої області. Марафон проходить у формі поезоконцертів та літературно-музичних композицій, як правило, в єдиний для усіх учасників день, а саме – 9-го числа кожного місяця. Одним із завдань Марафону є підтримка літературної творчості школярів. Власні твори, присвячені Т.Г. Шевченку, або написані за мотивами його творчості, звучали у ювілейний день народження Кобзаря, 9 березня 2014 року. Авторські читання херсонців відбулись у обласній бібліотеці для дітей імені

Дніпрової Чайки. Оригінальна форма березневого етапу Марафону – «верстка веб-видання» - дозволила відразу сформувати електронну збірку авторських творів учасників, яка до кінця березня місяця буде опублікована на сайті бібліотеки – www.library.kherson.ua.

Кожна бібліотека у цьому році розгорнула активну роботу з відзначення головної ювілейної дати. Виявити перспективний фаховий досвід бібліотек, їх інноваційні напрацювання та зробити їх надбанням громади, професійної спільноти покликана зональна фахова естафета шкільних бібліотек області. Участь у цій естафеті беруть усі шкільні бібліотеки нашого краю, надаючи матеріали про кращий досвід популяризації знаменних дат і подій цього року до районних альбомів.

Альбоми міститимуть інформацію, в тому числі фото та відеоматеріали, записи телерепортажів, інтерв'ю про окремі, найбільш цікаві, із проведених бібліотеками заходів.

Шевченківська тема – одна із трьох, визначених для контентного наповнення альбомів. Адже у кожному з альбомів знайдуть також відображення фахові набутки учасників естафети із популяризаторської краєзнавчої роботи бібліотек, приуроченої до 70-річчя визволення краю від фашистської окупації та 70-річчя утворення Херсонської області.

Презентація накопиченого досвіду, відображеного в альбомах, передбачається в середині квітня під час зональних фахових естафет на базі шести визначених планом-графіком міст і районних центрів. Три райони обласного центру зустрінуться в нашій бібліотеці 10 квітня. Програмою кожної такої міжрайонної фахової зустрічі передбачені проведення церемонії передачі альбомів, їх стендові презентації, виступи з обміном досвідом кращих шкільних бібліотек, а також участь у поезоконцертах квітневого етапу Шевченківського марафону читців.

У підсумку ювілейного року планується організація обласної конференції, під час якої будуть відзначені найбільш активні учасники усіх названих заходів: бібліотекарі, освітяни, учні, читацькі родини. У рамках підсумкової конференції буде відбудеться також гала-концерт із кращих виступів учасників обласного марафону читців «Звучи у нашім ріднім краї, безсмертне слово Кобзаря!»

Про всі згадані проекти та акції можна буде дізнатись із публікацій на сайті, у інших веб-проектах Херсонської обласної

бібліотеки для дітей імені Дніпрової Чайки та на сторінках колективного блогу «Шкільні бібліотеки Херсона».

Веб-посилання:

1. http://www.library.kherson.ua/ - веб-сайт Херсонської обласної бібліотеки для дітей імені Дніпрової Чайки.
2. https://www.facebook.com/library.ks.ua - сторінка Херсонської обласної бібліотеки для дітей імені Дніпрової Чайки у соцмережі Facebook.
3. https://vk.com/club17438738 - сторінка Херсонської обласної бібліотеки для дітей імені Дніпрової Чайки у соцмережі ВКонтакте.
4. http://www.library.kherson.ua/lw/шевченкіана-нашої-родини/ - обласний відеопроект «Шевченкіана нашої родини», розділ сайту ХОБД ім. Дніпрової Чайки
5. https://www.youtube.com/user/TarasShevchenkoKs - канал обласного відеопроекту «Шевченкіана нашої родини»
6. http://vbpi.blogspot.com/p/blog-page_30.html - розділ «До 200-річчя Т.Г.Шевченка» у фаховому блозі «Увімкни бібліотеку!»
7. http://kontur-ks.blogspot.com/2014/03/9.html - публікація про участь у авторських читаннях обласного Шевченківського марафону вихованців літературної студії «Контур» у її блозі.
8. http://ks-school-libraries.blogspot.com/ - публікації у колективному блозі «Шкільні бібліотеки Херсона».

ФЕДОТОВА Н. В., перший заступник директора ВП «МФ КНУКіМ», заслужений працівник культури України, доцент

ШЕВЧЕНКО В СУЧАСНОМУ МИСТЕЦЬКО - ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ФІЛІЇ КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

Одним із ключових завдань сучасного освітянського процесу є виховання та формування особистості, яка усвідомлює свою належність до Українського народу, європейської цивілізації, загальнолюдських, полікультурних, громадянських цінностей, особистості здатної формувати високоморальне, патріотичне культурне середовище. Беззаперечно, що особистість та творчість Тараса Григоровича Шевченка є фундаментальною основою в цьому процесі. Сучасне життя постійно змінюється, щодалі стає реально – віртуальним, а світ є конкурентним та взаємозалежним. Здатність орієнтується в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, об’єктивно оцінувати ситуацію, орієнтуватись в інформаційному просторі та приймати рішення є найважливішими навичками сучасної людини. Тому у процесі навчання та виховання викладачі університету прагнуть використовувати сучасні методики, інтерактивні форми роботи зі студентами, акцентуючи не на інформації, а тренуючи алгоритм дій, прийняття рішень на підставі існуючої інформації. Багатогранність творчості Шевченка, глибинність створених образів надає професорсько-викладацькому складу університету унікальну можливість використовувати в різних видах та жанрах сучасного мистецтва.

Спільна доповідь викладачів університету на науково-практичній конференції має на меті розкрити універсальність творчості Шевченка, її вплив на сучасний мистецький та інформаційний простір. Завдання, яке ми ставимо перед собою – масове залучення до святкування 200 річчя з Дня народження Тараса Шевченка, це має бути перед усім неформальне залучення та безпосередня участь кожного учасника учбового процесу нашого університету, використання інтерактивних форм, та креативних методів, мінімум фінансових ресурсів. Адже, ніщо так не впливає на

свідомість та дії, як причетність. Тому, в рамках науково-практичної конференції, ми пропонуємо колективний виступ викладачів-митців, а саме, музикантів, театралів, хореографів, художників, мистецтвознавців, бібліотекарів, культурологів. Предметом дослідження є вплив універсальної творчості Шевченка на сучасний мистецький простір.

Шевченківський тиждень в Миколаївській філії КНУКіМ було розпочато «Марафоном Шевченківських читань». Студентські групи, викладачі, працівники університету мали вивчити твори Тараса Шевченка напам'ять. Завдання просте, «школярське», але ми прагнули знайти спосіб, завдяки якому кожен учасник усвідомить Шевченко не бронзовим пам’ятником, не репродукцією з Кобзаря, а частиною сьогодення, тієї реальності, що є навколо разом з комп’ютерами, айфонами, айпадами, іншими гаджетами. Читання поезій необхідно було відзняти на відео в будь-якому середовищі. Наступний етап – монтаж відзнятого матеріалу і розміщення на сайті університету та в соцмережах, розсилка друзям. Отриманий результат ви мали змогу побачити перед початком конференції. Впевнено крокуючи до поставлених завдань, однією з умов участі в конференції є декламування віршів напам'ять всіма учасниками конференції. Вас знімали на відео, зараз монтують. Вітаю ви стали учасником марафону. (Під час перерви ми зможемо побачити що з того вийшло. Роздача відео через сайт університету).

Підсумовуючи, слід зазначити завдання яке ми ставили перед собою:

- масове залучення учасників учбового процесу університету до святкування 200 річчя з Дня народження Тараса Шевченка – студенти, викладачі, методисти, адміністрація, учасники конференції;
- неформальне залучення та безпосередня участь - обирали, вчили та читали напам'ять вірші Великого Кобзаря, обговорювали, пропонували різні варіанти зйомок, репетирували, знімали, монтували, обмінювалися відео за допомогою мобільних телефонів, переглядали в Інтернеті, розсилали друзям, демонстрували батькам;
- був використаний наявний ресурс: викладачі, студенти, батьки, друзі, мобільні телефони, відеокамери, комп’ютери, книги з творами Т. Шевченка, міське середовище, Інтернет, а найголовніше, власний час свого життя, і зовсім не використовували додаткові фінанси;

Інновація проекту полягає саме в принципі концептуального мистецтва. Концептуалісти ставлять своїм завданням перехід мистецтва від виконання художніх творів до вільних від матеріального втілення «художніх ідей». Творчість осмислюється як зафіксований процес залучення глядача в «гру ідей» [1]. Ми оформили наш концептуальний проект у вигляді відео-інсталяції.

Завдяки проекту учасники відчули живий струм поколінь, зв'язок з українським пророком через взаємодію, причетність та незмінність ситуації, актуальність проблем часів і народів. Світ разом з українцями святкує 200- річчя з Дня народження Т. Шевченка, і Дніпро реве але не так, порогів вже немає, космічні технології увійшли в наше життя, відбувається велика гуманізація суспільства, а проблеми залишаються ті самі: і паничі.., і люди плачуть.., сироти бідують.., і роздирають Україну… І МОЛИТВА його вічна, має звучати сьогодні і зранку і ввечері:

Злоначинающих спини,
У пута кутії не куй,
В склепи глибокі не муруй.
А доброзиждущим рукам
І покажи, і поможи,
Святую силу ниспошли.

А чистих серцем? Коло їх
Постави ангели свої
І чистоту їх соблюди.
А всім нам вкупі на землі
Єдиномисліє подай
І братолюбіє пошли.

Мої колеги продовжать виступ, демонструючи практичну частину різнопланових науково-комунікативних заходів, пропонуючи раціональні, ефективні, креативні мистецькі проекти.

Список використаних джерел:

1. Гриценко, Т. Б. Культурологія [Текст]: навч. посіб. / Т. Б. Гриценко, С.П. Гриценко, А.Ю Кондратюк. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 392 с.
2. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http:// www.mon.gov.ua/images/files/news/.../4455.pd. – Заголовок з екрану.
3. Шевченко, Т. Зібрання творів: У 6 т. [Текст] / Т. Шеченко – К., 2003. – Т. 2: Поезія 1847-1861. – 784 с.

ЧЕБОТАЄВА О.М., кандидат історичних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін ВП «МФ КНУКіМ»

Т.Г. ШЕВЧЕНКО: СПОРОБИ ВИХОДУ ЗА МЕЖІ СТЕРЕОТИПІВ

Постать Т.Г. Шевченка, безперечно, є одним з найважливіших семіотичних знаків, за якими відбувається українська самоідентифікація й за якими Україну й українців визнають в цілому світі. В той же час, не можна не помітити наявність певних історично сформованих стереотипів у сприйнятті та презентації особистості й творчості Т.Г. Шевченка. Ці стереотипи формалізують й ритуалізують Шевченків образ, позбавляючи його життєвих потенцій, й тим самим ускладнюють його рецепцію молодим інтернетним поколінням. Міць «забронзовілого», ідеологізованого культу провокує прибічників альтернативних поглядів іноді самим ставати рейтинговими ТОП-провокаторами на кшталт скандальнозвісного О. Бузини. Позиція останнього надихається тим, що він почувається не єдиним й далеко не першим у спробах розвінчання культових форм «кобзарепоклонства» за допомогою навмисно епатажних й навіть брутальних акцій. Тому не дивно, що в своїй черговій книзі, яка вийшла з друку минулого року й висвітлює історичні процеси в Україні початку ХХ століття, Бузина окремий нарис присвячує молодому українському поету-футуристу Михайлю Семенку. Ім’я останнього нерозривно пов’язане із започаткуванням українського літературного авангарду. В 1914 році за аналогічних умов ювілейного вшанування Шевченка 22-річний Семенко випустив невеличку збірку власних поезій. В короткому авторському вступі до цієї збірки Семенко втілив тепер вже знамениту браваду: «Я палю свій «Кобзар»» і формулу: «Де є культ, там немає мистецтва» [1, с.185]. Під цією формулою в принципі могли б підписатись й інші тодішні українські модерністи, зокрема, Микола Євшан та його колеги з київського журналу «Українська хата» (1909-1914рр.). Вони прагнули модерної нації й модерної культури, тому головним об’єктом своєї

критики зробили «старе» народництво або українофільство в усіх його політичних та мистецьких виявах.

Літературний бунт Михайля Семенка полягав в суто естетичній площині. Це була боротьба за можливість творення нової української літературної стилістики, нових форм письма, звільнених від фольклорного традиціоналізму, від архаїчно-аграрного народницького канону, що освячувався іменем Т.Г. Шевченка. В той же час, максималістичне антинародництво маніфесту Семенка чисто психологічно полегшувало можливість нового прочитання й переосмислення власне шевченківських творів. Правда, сам Семенко такою можливістю не скористався, але це блискуче зробив Віктор Петров (псевдоніми – В.Домонтович і В.Бер). Він був одним з найвидатніших українських інтелектуалів першої половини XX століття. Критичні статті Петрова з української літератури, теоретичні праці з антропології, історіософії, культурфілософії, а також інтелектуальна проза витворюють унікальний український культурологічний дискурс, ще певною мірою не проаналізований й не поцінований (частково й тому, що був обірваний на півслові). Через складні обставини біографії, варті окремої розмови, численні тексти Петрова так і не склалися у велику концептуальну узагальнюючу працю. Проте, будь-який з них відбиває послідовність і цілісність всієї його культурологічної парадигми [2,с.323-324]. В центрі цієї парадигми були: загальна криза сучасної цивілізації, філософії та мистецтва й найхарактерніші особливості сучасного мистецтва.

В своєму романі-трактаті «Без грунту» Петров особисто засвідчив, наскільки психологічно непросто було суперечити народництву у сприйнятті творчості Шевченка на початку XX століття [2, с.339-340]. А в літературознавчих розвідках 1946-1948 рр. він послідовно проводить антинародницьку лінію як основу для знищення старого й побудови нового мистецького канону. Особливе місце в науковій спадщині Петрова посідає стаття «Естетична доктрина Шевченка». Вона починається з авторської заяви наступного змісту: «Народництво створило культ Шевченка. Антинародники наважились на блюзнірство: вони зреклися Шевченка» [3,с.37]. Йдеться, передусім, про М. Зерова, який взагалі оминув Шевченка у своїх працях з історії української літератури, про М.Хвильового, який «підніс на щит» Пантелеймона Куліша буцім-то як засновника української літературної мови. До цього можна було б

додати й футуристів, як-от згадуваного нами вище Михайля Семенка та багатьох інших претендентів вважатися модерністами.

Петров звертає увагу на те, що народники зневажали естетичні цінності. Антинародники ж, навпаки, були естетами. Визнання естетичних цінностей вони замикали рамками спеціальної літературної виучки, тривалої підготовки, творчої дисципліни, упертої студійної праці, суворої вибагливості форм. Одним словом - тим, чого бракувало Шевченкові.

Шевченко для Петрова геніальний своєю неправильністю, «ненормальністю». Він аморфний, без жодної виучки, цілком недисциплінований. «Непричесаний», як говорив про його твори Куліш. Він писав позалітературними розмірами, незалежно від будь-яких літературних правил і норм.Тут якраз і проходить та біографічна грань, яка відокремлює Шевченка-поета і Шевченка-маляра. Відокремлює генія від таланта. Як маляр, Шевченко закінчив Петербурзьку Академію мистецтв, одержав звання «класного художника», був нагороджений кількома срібними медалями. Проте, геніальність Шевченка починається там, де він переступає за межі школи. Отже, - не в малярстві, а в поезії. Тут не існувало для нього нічого, що зв'язувало б його. Літературна недосвідченість не ставила перед ним жодних побічних, привнесених ззовні, вимог школи, стилю і форми. У винятковій більшості випадків така ситуація приводить тих, хто торує шлях в літературу, до нікчемного доморобства та поразки. Шевченко ж становив собою геніальний виняток [3, с.38].

Серед інших творів Петров докладно аналізує вісім рядків поезії Шевченка з хронологічною датою «13 ноября 1844. С.Пб», його систему образів, яка перебуває поза будь-якою школою:

Чого мені тяжко, чого мені нудно,
Чого серце плаче, ридає, кричить,
Мов дитя голодне? Серце моє трудне,
Чого ти бажаєш, що в тебе болить?
Чи пити, чи їсти, чи спатоньки хочеш?
Засни, моє серце, навіки засни,
Невкрите, розбите, - а люд навісний
Нехай скаженіє… Закрий, серце, очі.

В результаті свого аналізу дослідник приходить до несподіваного висновку: «Невкрите серце», «серце з закритими

очима» - це образи, які не належать своїм типом ні до реалізму, ні до романтизму. Аналоги можна знайти або в бароковій літературі або … в модерних картинах сюрреалістів: Сальвадора Далі, Макса Ернста та інших, де внутрішній семіотичний зміст позначається органами, що існують самі по собі. Європейське модерне мистецтво зімкнулося з тими ж естетичними принципами, на яких Шевченко свого часу творив свою мистецьку систему [3, с. 40-41]. Петров ніде не називає Шевченка сюрреалістом. В нього йдеться про геніальний вихід за межі норми – естетичної, формальної, будь-якої, що властиве мистецтву як Сальвадора Далі та інших модерних митців, так і Тараса Шевченка.

Видатний український культуролог й громадянин Європи В.Петров заклав потенціал для започаткування нового етапу рецепції Шевченка. Цей потенціал до сьогодення залишається актуальним, недостатньо використаним й здатним визначити нові горизонти шевченкознавства. Петров належав до тих, хто ламав стару риторику, стереотипи традицій, причому робив він це не у формі епатажу, а в коректній, інтелектуальній манері, самим рівнем дискурсу обезброюючи можливих опонентів. Він запропонував нам ще один евристичний ключ до розуміння потенційної невичерпності Шевченкового слова – того генетично закладеного в ньому надлишку інтерпретаційної свободи, який, власне, і робить Шевченка унікальним феноменом духовно-культурної історії.

Список використаних джерел:

1. Бузина, О. Союз плуга и трезуба. Как придумали Украину [Текст] / О. Бузина. – К.: Арий, 2013.
2. Павличко, С. Дискурс модернізму в українській літературі [Текст] / С. Павличко. – 2-е вид., перероб. і доп. – К.: Либідь, 1999.
3. Петров, В. Естетична доктрина Шевченка (до поставлення проблеми) [Текст] / В. Петров // Слово і час. – 2002. - №10.
4. Петров, В. Провідні етапи сучасного шевченкознавства [Текст] / В. Петров. – Авгсбург, 1946.

САПАК Н. В., кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри дизайну ВП «МФ КНУКіМ»

ШЕВЧЕНКО – УКРАИНСКИЙ РЕМБРАНДТ

В истории мировой культуры немало примеров, когда человек проявляет талант в разных видах искусства. Многогранностью творчества поражают титаны эпохи Возрождения Леонардо да Винчи, Микеланджело, Рафаэль. Великий немецкий поет И.-В. Гете оставил значительный след как ученый и художник. Известный французский писатель В.Гюго был поэтом и художником. Знаменитый А. Пушкин покрывал поля своих рукописей многочисленными рисунками, а М. Лермонтов оставил несколько сотен живописных и графических работ, которые экспонируются в музеях и помещены в отдельных изданиях. Интересны живописные опыты украинских писателей М. Коцюбинского, И. Нечуй-Левицкого, П. Мирного, Л. Украинки.

В истории мировой культуры Т. Шевченко принадлежит особое место. Природа щедро наделила его не только поэтическим даром, но и талантом художника. Для поэта Шевченко изобразительное искусство стало второй равнозначной стороной творчества. Хотя судьба его художественного и поэтического наследия сложилась по-разному. После выхода в свет в 1840 году «Кобзаря» пришло признание поэтического таланта Шевченко. А вот признание Шевченко, как художника, автора 1200 работ (картин, акварелей, сепий, офортов и рисунков) пришло значительно позже. При жизни поэта ни один современник не имел полного представления о Шевченко художнике. А ведь после окончания Петербургской Академии художеств он участвовал в иллюстрировании авторитетных изданий: «Сто русских литераторов». Спб., 1841, т. 2; «История князя Италийского графа Суворова-Рымникского, генералиссимуса российских войск. Сочинение Н.А. Полевого». Спб., 1843; «Русские полководцы. Жизнеописания составлены Николаем Полевым». Спб., 1845. Об иллюстрациях к последней книге газета «Северная пчела» писала: «Характеристика малороссиян чудесно выражена г. Шевченко …» [3, 227]

Альбом «Живописная Украина» единственное отдельное прижизненное издание художественных произведений Шевченко. Но это издание не стало при жизни его автора широко известным. В период его десятилетнего пребывания в ссылке на страницах периодической печати не встречаются упоминания о Шевченко – художнике, как и Шевченко – поэте.

В последние годы жизни Шевченко были оценены его заслуги как гравёра. Совет Академии художеств 2 сентября 1960 года присвоил ему звание академика. А через несколько месяцев на его похоронах никто из присутствующих художников не вспомнил о нем, как о художнике.

Недооценка его художественного наследия на протяжении более полувека объясняется рядом причин и, в первую очередь тем, что художник не оставил больших живописных полотен, которые были главным показателем достижений живописца, тем более прошедшего школу К. Брюллова. Художественное наследие Шевченко свидетельствует, что он тяготел к небольшим холстам, вкладывая в сюжет и характеристику персонажей глубокий смысл. Но особенно художник увлекался графическими техниками. И был больше графиком.

Именно наследие Шевченко гравера привлекает своей разносторонностью поисков тем, сюжетов и одновременно последовательностью технических задач.

Фундаментальные исследования творчества Шевченко художника были предприняты спустя полвека после его смерти. Особого внимания заслуживает труд Д.В. Антоновича «Т. Шевченко як маляр», вышедший в 1937 году и переизданный в 2004 году. Антонович – один из первых исследователей специфики единения двух больших дарований Шевченко – поэтического и художественного. Он характеризует творческие достижения художника, сравнивая его деятельность с выдающимися мастерами прошлых эпох, определяя ему одно из ведущим мест в искусстве гравюры второй половины XIX века.

Творческий анализ живописным и графическим произведениям поэта предприняли в разные десятилетия С. Сегеда, Д. Степовик, З. Тарахан-Береза и ряд других исследователей.

Обращение Т. Шевченко к гравюре, которой в Академии художеств уделяли мало внимания, не случайно. Он считал гравюру

самым демократичным видом искусства, благодаря которому можно приблизиться к народу: «Из всех изящных искусств мне теперь более всего нравится гравюра. И не без основания. Быть хорошим гравером, значит быть распространителем прекрасного и поучительного в обществе. Значит, быть распространителем света истины. Значит, быть полезным людям и угодным богу. Прекраснейшее, благороднейшее призвание гравера. Сколько изящных произведений, доступных только богачам, коптилось бы в мрачных галереях без твоего чудотворного резца? Божественное призвание гравера!» [6, 74]. Так высказывался Шевченко на страницах своего «Дневника» в последние годы жизни. Но понимание ее роли пришло к художнику еще в студенческие годы, когда он готовил к книге Коббеля «Гальванография …» гравюру «Король Лир», особенно он увлекся гравюрой во время работы над альбомом «Живописная Украина».

Альбом «Живописная Украина», включивший шесть гравюр, был издан в 1844 году. Мысль о его создании появилась у художника еще на Украине, но само издание стало возможным в Петербурге. Художник выполнил гравюры в технике офорта. Той технике, в которой работал великий голландский художник Рембрандт ван Рейн, овладевший ею самостоятельно. Именно Рембрандт сделал офорт действительно большим, самостоятельным видом искусства. Шевченко не случайно обратился к графическому наследию великого голландца, изучая его технические приемы, соотношение изобразительных масс, света и тени.

В искусстве середины XIX века авторитет Рембрандта офортиста был непререкаем, а роль гравюры, дающей возможность иллюстрирования произведений изобразительного искусства достаточно велика.

Офорт, вид гравюры на металле, в котором углубленные элементы печатной формы создаются путем травления метала кислотами. Расцвет искусства офорта относится к 17 веку. Искусство Рембрандта во многом предопределило творчество последующих мастеров офорта. Соединяя динамичный штрих, сочные или едва заметные линии «сухой иглы», повторное травление, Рембрандт достигал тончайших, изысканных эффектов светотени, богатства психологических характеристик.

Безусловно, приступая к работе над офортами серии «Живописная Украина» Шевченко был уже знаком с работами

Рембрандта, его графическими приемами. Следуя по стопам великого предшественника, он проявлял самостоятельность, экспериментировал, демонстрировал также композиционные навыки, приобретенные в Академии художеств. Однако, рембрандтовский характер передачи природы прослеживается в пейзажных листах серии «Выдубицкий монастырь» и «В Киеве», которые представляют киевские пейзажи берега Днепра. На первом листе сам собор мало виден из-за зелени, окружающей его. Здесь мастерски размещены градации света и тени. На первом плане сочные пятна освещенных солнцем коров демонстрируют лучшие традиции голландских пейзажей. На второй гравюре внимание привлекает старая роскошная верба над небольшим источником. Чередование пятен света и тени на земле, на ветвях подчеркнуто темным силуэтом пышной кроны дерева, на фоне которой особенно контрастирует ее освещенная сторона.

Так же как и у Рембрандта, листы Шевченко живописны в лучшем смысле этого слова. Главный элемент рембрандтовских офортов – свет, прорывающийся сквозь тучи, скользящий по поверхности предметов, придающий им жизнь и подвижность обретает в листах украинского мастера логическое продолжение.

В знаменитом пейзаже великого голландца «Три дерева» солнечный свет борется с темными тенями удаляющейся грозы, горячий поток света разрывает влажные тучи, стремительно низвергается на землю. Драматическое настроение раскрывается в напряженном контрасте больших масс света и тени.

Рембрандт не подражает живописи, а добивается единого живописного впечатления средствами чисто графическими. Густо положенные перекрестные штрихи дают глубокую тень, плавные чистые линии, очерчивающие белые куски бумаги, передают яркое освещение, а мелкие штрихи – игру света в полутенях. Контрастное сопоставление легких и тонких линий с более грубыми и резкими дает ощущение пространственной глубины, воздуха, смягчающего очертания более отдаленных предметов.

Шевченко также использует приемы противопоставления тонов, а посредством тонких или более глубоких штрихов создает эффект передачи глубины пространства и теней. Исследователь творчества художника Д.В. Антонович утверждает, что светотень у Рембрандта может существовать самостоятельно, она лишена реальности, в то

время как у Шевченко она всегда имеет реальную основу. Исследователь говорит о явном эволюционном процессе в истории европейского искусства, когда художник одного поколения перенимает наследие своего гениального предшественника и, переосмыслив ее, передает следующему.

Особенно был близок Шевченко психологизм сюжетных композиций и портретов Рембрандта, доходящий часто до драматического звучания. Вот почему многие его работы, не только гравюры, схожие с рембрандтовским стилем или напоминающие Рембрандта: это автоиллюстрации к поэмам: «Слепая» (рисунок «Слепая с дочерью» (1842), «Невольник», сепия «Бандурист» (1843), акварель «Крестьянский двор» (1845), акварель «Аскольдова могила» (1846), сепия «Церковь всех святых в Киево-Печерской лавре» (1846), сепия «В Лихвине» (1859), рисунок «Портрет Лукерьи Полусмаковой» (1860) и множество других рисунков.

Талант Шевченко портретиста, мастера офортного портрета раскрылся в последние годы его жизни в Петербурге, когда он создал ряд автопортретов. Всего их насчитывается около шестидесяти. Такой повышенный интерес к собственному образу встречается только у Рембрандта. Особенно привлекает «Автопортрет со свечой», в котором искусно передал эффект освещения — борьбу света с тьмой, вследствие чего произведение приобрело символическое звучание. В этом автопортрете привлекает внимание разнообразие применяемых технических приёмов. Густым плетением разной силы штрихов, подчеркнутых и объединённых слоем акватинты, художник показал, как мрак отступает перед победной силой света. Лицо смоделировано прозрачными перекрёстными штрихами, а наряд изображён сеткой параллельных линий, которые имитируют классическую гравюру, выполненную резцом.

Если каждый из автопортретов Тараса Шевченко раскрывает определённую грань образа художника, передаёт то или иное душевное состояние, то «Автопортрет в шапке и тулупе» последний из этой группы автопортретов, созданный не позднее 4 декабря 1860 года, даёт обобщённый образ Шевченко. Произведение поражает глубиной и целостностью характеристики. Недаром современники поэта считали его самым удачным и наиболее похожим из всех прижизненных изображений. Технически портрет выполнен безупречно. Офортный штрих приобрёл здесь исключительную

экспрессию. Штриховкой покрыт не только фон вокруг головы, но и всё изображение: перекликаясь с энергичным штрихом, которым передана шапка и воротник тулупа, она предоставляет портрету своеобразную строгость.

Интересно провести параллель с «Автопортретом» Рембрандта (1648). В то время как у Шевченко при внешнем спокойствии фигуры линии офортного рисунка приобретают, особенно в тенях фона большую динамику, у Рембрандта – черная тьма фона за спиной мягким переходом соединяется с белым пятном окна. Она охватывает фигуру таким образом, чтобы замкнутый силуэт не имел резкой границы, но был достаточно ясен. Разница в технических приемах очевидна, что свидетельствует о сформировавшейся у Шевченко яркой индивидуальной графической манере. Сравнительный анализ двух автопортретов больше выявляет общность психологических задач, которые решали художники.

Наследие Шевченко гравера привлекает своей разносторонностью поисков тем, сюжетов и одновременно последовательностью в решении технических задач. Ответ на них мастер в полной мере нашел у Рембрандта – великого голландца, который показал своим последователям возможности самостоятельного творческого пути в искусстве гравюры.

Список литературы:

1. Благовещенский, А.А. Шевченко в Петербурге (1858-1860) [Текст] / А. А. Благовещенский // Воспоминания о Тарасе Шевченко. – К.: Дніпро, 1988. – С. 337-346, 545-549.
2. Егорова, К.С. Портрет в творчестве Рембрандта [Текст] / К.С. Егорова. – М.: Искусство, 1975. – 234 с.: ил.
3. Прийма, Ф.Я. Шевченко в работе над «Живописной Украиной» [Текст] / Ф.Я. Прийма. - В кн.: Зб. праць чотирнадцятої наук. шевченків. конф. – К., 1966. – С. 277.
4. Рикетс, М. Рембрандт [Текст] / М. Рикетс. – Пер. с англ. А.В.Верди – М.:Айрис-пресс, 2006. – 128 с.: ил.
5. Тарас Шевченко. Живопис, графіка. Альбом. [Текст] / Автор-упорядник Д.В.Степовик. – К, 1986. – 175 с.: ил.
6. Уоллэйс, Р. Мир Рембрандта: 1606-1669 [Текст] / Р. Уоллэйс. – Пер. с англ. Л.Каневского. – М.: ТЕРРА – Книжный клуб, 2003. – 129 с.: ил.

МЕРЛЯНОВА О. А., кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри хореографії ВП «МФ КНУКіМ»

ЖІНОЧІ ПОЕТИЧНІ ОБРАЗИ ШЕВЧЕНКА НА БАЛЕТНІЙ СЦЕНІ

В поетичних творах Тараса Шевченка поряд з фігурами народних борців-визволителів особливе місце займають образи жінки, дівчини, сестри і улюблений образ матері з дитиною. Шевченківські героїні не тільки вміють терпіти знедолення і страждання, але й вміють мститися своїм кривдникам та поневолювачам.

Одним з творів, присвячених жінці, є балада «Лілея», за основу якої взято фольклорний мотив метаморфози — перетворення дівчини на квітку лілею, символ чистоти й ніжності. Твір — це схвильований монолог Лілеї Королевому Цвіту про своє життя людиною, про трагічну долю матері-покритки, про знущання пана над сиротою після смерті матері й про те, як дівчина від тяжких поневірянь «умерла зимою під тином», а весною «процвіла... цвітом при долині». У баладі народне вірування про перетворення дівчини на квітку використано для викриття нелюдських вчинків панів, тяжких умов кріпосницької дійсності.

Саме дана балада надихнула композитора К. Данькевича написати балет «Лілея», прем’єра якого відбулася 26 серпня 1940 року в Києві.

Балет створено за мотивами поезій Т. Шевченка сценаристом В. Чаговцем, композитором К. Данькевичем та балетмейстером Г. Березовою. Зміст сценарної основи склали образно-сюжетні мотиви цілого ряду творів Т. Шевченка, таких, як «Марина», «Княжна», «Причинна», «Відьма», «Невольник» («Сліпий»), «Русалка» та інші. Поезія «Лілея», де зображено невинну дівчину-дитину, яка після своєї загибелі, спричиненої знущанням пана, перетворилась на чудову квітку, наклала відбиток не стільки на фабулу, як на загальну емоційну атмосферу спектаклю. Балет «Лілея» ніби відтворює еволюцію жіночого образу у творчості Т. Шевченка – від покірних Катерини («Катерина») та Ганни («Наймичка») до бунтівних, рішучих Оксани («Слепая») та Марини («Марина»). Це

був перший в Україні твір, в якому хореографічне мистецтво відтворювало образи Кобзаревих героїв.

Перша постановка «Лілеї», здійснена Г. Березовою згідно з традиціями хореодрами, містила елементи танцювального симфонізму в масових сценах і сольних танцях. Режисерське втілення вистави було ретельно продумано та вибудувано драматургічно. У ній містилось обмаль суто побутових елементів. Хореографічний текст балетмейстер спрямувала до поетичного узагальнення. Крім того, виконавці мали не тільки виразно та технічно танцювати, а й наповнювати хореографічний текст образу акторською грою з психологічною достовірністю, коли кожний крок і погляд передають як настрій, думки, почуття, так і певний зміст. Це свідчило про рух українського національного балету до розвитку синтезу не лише танцювальної лексики академічної та народної, а й двох формотворчих прийомів: дієвізації та симфонізації танцю.

Танцювальні образи головних героїв – Степана і Лілеї – балетмейстер органічно вписала в художнє хореографічне полотно спектаклю, розробила для всіх героїв оригінальні танцювальні характеристики.

Образи Лілеї і Степана були пов’язані зі становленням жіночого і чоловічого танців в українському балеті. Використання фольклорних мелодій додавало пісенності танцювальним формам - адажіо, варіаціям, монологам, створювало одну з характерних рис національної своєрідності балетної музики, підсилювало плавний ліричний тон, мелодійність широких рухів. Поєднання народного танцю з елементами класичного збагатило жіночий танець в українському балеті, додало йому неповторний національний колорит. В чоловічому українському народному танці дуже багато рухів, які відповідають вимогам класичної чоловічої варіації. Особливості національного чоловічого танцю були вдало використані балетмейстером і додали позам і рухам класичного танцю нового емоційного звучання.

Хореографічну лексику балету побудовано на синтезі класичних та фольклорних елементів, що якнайкраще відповідало стилеві музичної партитури та дало можливість відтворити специфіку поетики Т. Шевченка.

Балет починається картиною купальського гуляння молоді біля річки. Дівчата несуть марену, підстрибуючи, переганяючи невгамовних парубків, летять у стрімкому бігунці. Бурхливу танцювальну суперечку двох парубочих гуртів переривають дівчата,

велично пропливаючи між двома рядами юнаків і починаючи витончений хоровод, сповнений ліризму й ніжності. «Піднявши на пуанти дівчат, надавши їм своєрідну манеру рук і корпусу, притаманну українському народному танцю, балетмейстер підготувала вихід головної героїні, танцювальна мова якої завдяки цьому не стала контрастом до масових народних сцен», - доводить єдність хореографічної лексики солістки та кордебалету Ю. Станішевський, [1; 123].

Після перестрибувань через багаття Лілея стає ініціатором танку: схопивши одну з подруг за руку, повела за собою граціозний і задумливий дівочий хоровод.

Г. Березова спільно з М. Соболем прищеплювали виконавцям національну танцювальну манеру й поставу. Підняті на пуанти типові для народного танцю рухи – вихилясник, вірьовочка, припадання, українське «зальотне па» (термін В. Верховинця) – набули нового звучання, органічно злилися з мовою класичної хореографії.

Використавши пластичну своєрідність народного дівочого танцю, балетмейстер гармонійно поєднала його елементи із класикою, створила якісно новий жіночий танець українського класичного балету, обарвлений неповторним національним колоритом.

Саме в балеті «Лілея», на думку В. Пасютинської, відбувалось становлення чоловічого та жіночого танців українського національного балету. «Поєднання народного танцю з елементами класичного збагатило жіночий танець в українському балеті, надало йому неповторного національного колориту», - стверджує В. Пасютинська [2; 174].

«Лілея» стала своєрідним прикладом наслідування для багатьох наступних авторів, що намагались в подібній образній системі вирішити інші твори Шевченка. У березні 1964 року на донецькій сцені балетмейстер Р. Візиренко-Клявін створив «Оксану» на музику В. Гомоляки за мотивами поеми Т. Шевченка «Слепая». «Тут, як і в «Лілеї», у центрі образ жінки, жертви пана. Своєрідність полягає в тому, що змальовано два жіночих образи: зіткнення з паном визначає гірку долю спочатку Марії, а потім її доньки Оксани» [3; 151 - 152].

Майстерний синтез народного та класичного танців яскраво проявився в постановці дівочих танців, що підтверджує Ю. Станішевський: «Винахідливо сплітаючи традиційні пальцеві рухи з народними припаданнями і притопами, цікаво варіюючи основну композиційну фігуру українського танцю – коло,

постановник не просто створював прозоре й вишукане хореографічне мереживо масових жіночих ансамблів, а розкривав поетичну душу дівчат-кріпачок, натхненно оспіваних Т. Шевченком» [1; 203].

Ще один балет, створений за творами Т. Шевченка – одноактна «Відьма» В. Кірейка, поставлений А. Шекерою у Львові весною 1967 року. Композитор своєрідно осмислює українські фольклорні мотиви, використовуючи форми козачка. Один із центральних номерів балету – танок-козачок Відьми, що покликаний передати тривожний душевний стан причинної. М.П. Загайкевич вважає саме музику поштовхом для створення багатої пластичної палітри твору: «Драматизована загостреними гармонічними співзвуччями, метроритмічно ускладнена музика цього танцю дала балетмейстеру А. Шекері відповідний текст для створення схвильованого пластичного монологу, заснованого на експресивній, обарвленій національними інтонаціями хореографічній лексиці. Драматургічне навантаження козачка посилюється широким використанням його мотивів у всій партії Відьми, де вони підкреслюють кульмінаційні моменти образного відтворення трагічних переживань знедоленої жінки» [3; 154]. Музичні мотиви танцю «козачок», що має багато фольклорних прикладів жіночого виконання, стали поштовхом для створення жіночої партії.

В серпні 2002 року на сцені Одеського академічного театру опери і балету вперше за роки незалежної України відбулася прем’єра оригінального балету К. Данькевича «Лілея або вернісаж Т.Г. Шевченка». Автори поклали в основу лібрето життя і творчість Т.Г. Шевченка, життєво важливих для митця подій.

В балеті відсутній історичний показ подій, навпаки, глядачеві надано можливість співчувати тому, що діється і приймати участь в подіях запропонованих художником Тарасом Шевченком через створені ним образи Лілеї і Степана.

Життя Шевченка, його трагічна доля переплітаються в балеті зі створеними ним персонажами. Через кріпосних Степана і Лілею показано мрії простих людей про волю не тільки від економічної залежності, але й волі духовної.

Вперше в балеті сам художник співіснує на одній сцені разом зі своїми героями. З першого акту на сцені присутній юний Шевченко, який своїми очима бачить, яким випробуванням підлягають його односельці Степан і Лілея. Все подальше життя його присвячено боротьбі за звільнення свого народу.

В 2003 році прем'єрою балету «Лілея» закрився театральний сезон Національної опери. Глядач побачив геть новий спектакль від лібрето і музики, до костюмів і декорацій. В новій редакції менше бунту – більше лірики, а головним діючим персонажем стала всеперемагаюча любов. Творці прагнули створити романтичну легенду-баладу про те, що любов невмируща. «Лілея, яка віддає своє життя за коханого, вона не вмирає – вона перетворюється в мільйони, мільярди квіток, які прикрашають землю…» - так охарактеризував балет Олексій Баклан диригент-постановник балету [4]. Йому вдалося створити музичну композицію з різноманітних творів Костянтина Данькевича, що додало динамізму спектаклю.

Балетмейстер-постановник Валерій Ковтун відзначав, що «Балет «Лілея» є знаковим, бо він сам неодноразово танцював у даній виставі як артист. «У київському театрі «Лілею» ставили декілька разів, але балетові не дуже таланило. Партійних босів лякала його національна тематика. Мабуть, через це дирекція, від гріха подалі, виставу надовго викреслила з репертуару. В нинішній прем'єрі значно змінено сюжет. Адже спочатку лібрето складалося з десяти шевченківських творів. Я ж зробив акцент на самій «Лілеї». А з соціально-побутового балету, який ставили мої попередники, поставив філософську притчу про кохання» [4].

Кобзарева балада "Лілея" зачаровує глядача і разом з музикою Костянтина Данькевича вабить до нових постановок. Так у 2013 році балет «Лілея» увійшов до репертуару Львівського національного академічного театру опери і балету.

Балет «Лілея» займає особливе місце в історії українського хореографічного мистецтва. Хореографічна партитура балету, сценічне втілення даної теми підкреслює своєрідність балету, його народність і реалістичність, а поезія Тараса Шевченка надихала і продовжує надихати на творчість багатьох митців.

Список використаних джерел:

1. Станішевський, Ю. О. Балетний театр України: 225 років історії [Текст] / Юрій Олександрович Станішевський.– К., 2003.– 438 с.
2. Пасютинская, В. М. Волшебный мир танца: книга для учащихся [Текст] / Валентина Матвеевна Пасютинская. – М.: Просвещение, 1985. – 223 с.
3. Загайкевич, М. П. Драматургія балету [Текст] / Марія Петрівна Загайкевич. – К.: Наукова думка, 1978. – 258 с.
4. day.kiev.ua›uk/article/panorama-dnya/lileya-dlya…

ШПАЧИНСЬКИЙ О. А., заслужений працівник культури України, професор, завідувач кафедри музичного мистецтва ВП «МФ КНУКіМ»

ВИХОВАННЯ ДИРИГЕНТА НАРОДНОГО ХОРУ НА ПОЕТИЧНІЙ ТВОРЧОСТІ Т.Г. ШЕВЧЕНКА.

Виховання диригента у широкому культурологічному контексті це — формування музичної культури особистості як невід'ємної частини її духовної культури, яка увібрала досягнення вітчизняної й світової музичної спадщини і стала вінцем загально-естетичної культури XXI ст.

Завдання вищої школи — розвинути чутливість студентів до музики, ввести їх у світ добра й краси, допомогти відкрити в музиці животворне джерело людських почуттів і переживань, виховати здатність до активної творчої діяльності, сформувати ціннісно-орієнтаційне ставлення до музичного мистецтва, сприяти розвитку художньо-творчих здібностей студентів.

Саме життєвий шлях і творчий спадок Великого Кобзаря Т.Г. Шевченка є тим життєдіяльним прикладом жертовності патріота, взірцем для виховання людини, музиканта-митця, зокрема диригента народного хору, оскільки, без глибинних знань народнопісенних традицій, історичного минулого його Батьківщини, її культурної спадщини, без знань світоглядної ментальності нації неможливе повноцінне виховання справжнього носія народнопісенної культури свого народу. Т. Шевченко закликав всебічно вивчати народне життя: « прочитайте ви думи, пісні, послухайте, як вони співають, як вони говорять між собою, шапок не скидаючи, або на дружньому бенкеті як вони згадують про старину, і ,як вони плачуть неначе справді в турецькій неволі або у польського магнатства кайдани волочать…Щоб знати людей, то треба пожить з ними»(1)

Він занотовував все: старовинні звичаї , обряди, легенди, перекази, потім відтворював їх у своїх поетичних творах « Назар Стодоля», «Наймичка»,» Княжна»,»Лілея» та інших творах (Чи не приклад для студентства?) І, дійсно, його поезія, часто пов’язана переходами у народнопісенні форми, пересипана народним мелосом.

Перечитуючи «Кобзар», помічаєш його вражаючу наближеність до дум, народних пісень, чумацьких та балад («У тієї Катерини хата на помості»), жартівливих («Утоптала стежечку через яр, через гору, серденько, на базар»), його трепетне ставлення до самого виконання народної пісні: «тиха розмова», «тиха пісня», бо саме у такі моменти, коли працює думка, розкривається пісенне царство духу, співає серце і душа, висловлюються найтонші, найпотаємніші почуття: («…Журився сам собі чогось // Та й заспівав, – звичайно, тихо» («Матрос»); або: «…Надію в серці привітаю, тихенько-тихо заспіваю // І Бога Богом назову» (Оренбург, 1850).

Читаючи Тараса Шевченка, відчуваєш силу його магнетичної влади над поколіннями. Його поезія вимірюється двома вершинами – загальнолюдським звучанням і разом з тим глибоко національним призначенням. Як людина всебічної культури з незалежним і оригінальним мисленням українську поетичну мову Великий Тарас зумів піднести у своїх творах до високого рівня романтичного вираження, найтонші людські почуття, найінтимніші особисті переживання так щемливо і правдиво передати у світлі соціальних проблем.

Любов Шевченка до природи, милування красою рідної землі становлять характерну рису його патріотизму. "Нема на світі України, немає другого Дніпра!.." - з захопленням проголошує поет. В його художніх творах образи рідного пейзажу, картини природи є неперевершеними зразками живопису слова. Пригадаймо чудову картину ранку в творі "Сон": «...світає, Край неба палає;//Соловейко в темнім гаї //Сонце зустрічає. //Тихесонько вітер віє, //Степи, лани мріють//Між ярами над ставами //Верби зеленіють. »), «Садок вишневий коло хати ,хрущі над вишнями гудуть,плугатарі з плугами йдуть, співаючи ідуть дівчата», або картину то розгніваного, розбурханого Дніпра.

Кожному студенту потрібно усвідомлювати, що патріотичні ідеї Шевченка зросли на життєдайному грунті багатовікової боротьби українського народу за свою незалежність, проти соціального і національного гніту. Він розумів, що немає і не може бути вільної, щасливої і радісної вітчизни, поки "...скрізь на славній Україні// Людей у ярма запрягли // Пани лукаві... " **До Шевченка ніхто ще так не говорив з народом. Українська література не знала ще такого злету поетичного натхнення, такого пафосу в утвердженні**

патріотичних ідей (3): «Україно, Україно! //Серце моє, ненько! //Як згадаю твою долю, //Заплаче серденько! /"Тарасова ніч"/. «А ти, моя Україно,//Безталанна вдово,//Я до тебе літатиму!//З хмари на розмову.//На розмову тихосумну, //На раду з тобою:// Опівночі падатиму //Рясною росою. /"Сон"/. «Мені однаково,чи буду я жить на Україні, чи ні» .«Я так люблю, // Я так її люблю мою Україну убогу,// Що прокляну й святого Бога,// За неї душу погублю.». «Свою Україну любіть.// Любіть її… во время люте,//В останню тяжкую мінуту// За неї Господа моліте»

Працюючи над творами на вірші Т. Шевченка, майбутнім диригентам, необхідно, за прикладом Тараса, вивчати й історичне минуле свого краю, своєї рідної України. Без цих знань сприйняття шевченківського слова буде поверховим і малозначущим.

Шевченкові герої – це люди кровно пов'язані з Батьківщиною. Це подвижники, для яких немає вищого почуття, ніж гаряча любов до стражденної матері-вітчизни. Такими патріотами були вожді народних повстань - Наливайко, Тарас Трясило, Іван Підкова, Гамалія,Богдан Хмельницький, Богун,. Улюблений герой Шевченкових поезій і картин – лицар народний, повстанець-гайдамака Залізняк, Гонта, козак-запорожець, що виступає оборонцем рідного краю, носієм народної правди і честі. Філосфський подвиг Т. Шевченка, вся вибухова сила його творчості полягає в тому, що він зумів серед мертвої тиші, яка покірливо мовчала задухою страху, ненависті, підозри, загальної заціпенілості, посіяти надію. Вінець Шевченкової творчості – це спів свободі, уславлення свободи, цієї першої й неодмінної передумови людського поступу, добробуту й щастя. Шевченківська творчість пронизана вірою в незнищенність людини, вірою в те, що людина ніколи не змириться з безправством, ніколи не визнає рабство за норму існування. Цей привид козака-оборонця ще й досі витає над Україною, нагадуючи про марно пролиту кров за волю України.

Цілу галерею жіночих образів створює Шевченко. І найбільша заслуга його в тому, що він підніс жінку-кріпачку, жінку-матір на найвищий п’єдестал чистоти, глибини і вірності почуттів, моральної краси і материнської величі. Він зібрав воєдино всі страждання закріпачених жінок всіх епох і голосно розказав про них цілому світові. Це невигойна, найболючіша рана кріпацтва. Його образи дівчат та жінок не лише багатостраждальні, але й, як правило,

високоморальні Вони – знедолені і безправні, але скільки душевної краси у наймички. У кожній з них своя, окрема історія нещасливого кохання, нещасливого з вини соціальних умов. Згадаймо назви його творів про жінок: «Катерина», «Наймичка», «Відьма», «Сова», «Слепая», «Мар'яна-черниця». Ці назви не випадкові. Саме наймичками, відьмами, совами, сліпими, черницями були жінки в тодішньому суспільстві. Прочитаємо одну лише поему «Відьма» і переконаємось, що це звинувачувальний акт тодішньому гнобительському ладові. Ось вона: «... В свитині латаній дрожала //Якась людина. На ногах //І на руках повиступала //Од стужі кров...»

А Катерина? Дівчина, що здатна на велике, безоглядне, пристрасне кохання, ошукана у своєму почутті збезчещена «москаликом» і покарана за нецноту. За влучним висловом Олеся Гончара, «ми ні в кого не знайдемо такого полум'яного, такого пристрасного культу материнства, як у Тараса Шевченка» (2):«У нашім раї на землі// Нікого кращого немає,// Як тая мати молодая //З своїм дитяточком малим...»

Та вірить поет, що прекрасне материнство можливе лише у вільній країні, де кожна людина — господар своєї долі: «І буде син, і буде мати, і будуть люде на землі...»

Шевченко як справжній українець боровся за національне визволення. Вперше в українській літературі поставив проблему мислячої еліти і народу як проблему національно-політичну Його суспільно-політичні погляди з плином часу ставали чіткішими. Він ще більше усвідомлював протиріччя між народом і всім панівним класом, тому викриває тепер не тільки кріпосників, реакціонерів, а й лібералів. У першу чергу проти них і спрямоване послання «І мертвим, і живим, і ненародженим…».

Автор, описуючи трагічну історію свого народу, **наголошує, що всі біди і нещастя від неосвіченості (**«Як би ви вчились, так як треба, // То й мудрість би була своя.// А то залізете на небо:// «І ми не ми, і я не я.»), **від байдужості до свого краю(**«Німець скаже: «Ви моголи».// «Моголи! Моголи!»…Німець скаже: «Ви слов'яни»,//»Слов'яни, слов'яни?»// Славних прадідів великих// онуки погпні.») , від **незнання свого коріння,свого славного минулого**: (»У нас воля виростала// Дніпром умивалась,// У голови гори клала // Степом укривалась.. Кров'ю вона умивалась..»), **від покірного рабства перед чужинцями** («Раби, подножки, грязь

Москви,//Варшавське сміття - ваші пани // Ясновельможнії гетьмани.// Чого ж ви чванитеся, ви!//Що добре ходите в ярмі?»

В благальному звертанні-заклику Шевченко говорить про братання, доводить, що тільки національне єднання, тільки громадянський мир, просвітлення звільненого народу забезпечить його Батьківщині щасливе майбутнє: «Обніміться , брати мої!//Молю вас, благаю!»

Кожен, хто звертається до Шевченка, знаходить свої відповіді, бо він говорив про особисте, яке ставало універсальним, суб'єктивність його була настільки чесною і відвертою, що сприймається як найвища міра об'єктивності. Вимір його – це безмірність. Саме тому так важливо, що ми знову і знову шукаємо відповідей на засадничі питання саме в нього» [4].

Таким чином, завданням вищої школи є: на поетичній спадщині геніального поета Тараса Шевченка розширити загальний світоглядний кругозір студенства, ввести їх у світ добра й краси, допомогти відкрити животворне джерело людських почуттів і переживань, виховати здатність до активної творчої діяльності, сформувати ціннісно-орієнтаційне ставлення до мистецтва, сприяти розвитку їх духовних і художньо-творчих здібностей.

Список використаних джерел:

1. Комаринець Т. Т. Шевченко і народна творчість. – К., 1972.
2. Гончар О. Вічне слово // Шевченко Тарас. Кобзар. – К., 1993.
3. Забужко О. С. Філософія української ідеї та європейський контекст: Франківський період. – К., 1993.
4. Королюк Н. Полум'яне слово Шевченка в музиці. – К., 1995.

ГЛАДИШЕВ В.В., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри слов'янської філології Миколаївського національного університету ім. В.О. Сухомлинського

ОСМИСЛЕННЯ ПОСТАТІ ТА ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА АНДРІЄМ СИНЯВСЬКИМ

1. 200-річчя з дня народження Тараса Шевченка вимагає від українського суспільства всебічного осмислення ролі цієї постаті в історії української культури, в української свідомості, у становленні українського менталітету та формуванні української нації за часів існування обох імперій.

2. Андрій Донатович Синявський (1925-1997) є видатним науковцем-літературознавцем, ставлення якого до поезії та творчості Тараса Шевченко до його власного ув'язнення після всесвітньо відомого судового процесу «Синявського-Даніеля» (1965-1966 рр.) значною мірою було сформовано «традиційним» для радянського літературознавства «розподілом» письменників та поетів на «прогресивні та реакційні», «народні» та «елітарні».

3. Скандально відомий судовий процес «Синявського-Даніеля» став для відомого радянського літературознавця спробою довести своє розуміння «свободи творчості», водночас його наслідки особисто для Андрія Синявського були пов'язані насамперед із тривалим позбавленням волі, коли він опинився у таборі, де відбулося своєрідне, як він казав про ці події свого життя, «відкриття» ним власного народу, народного ставлення до життя та літератури, до справжніх та уявних моральних цінностей тощо.

4. Одним з найбільш важливих, дійсно вражаючих його свідомість, відкриттів, що були наслідком ув'язнення Андрія Синявського, стало спостереження за ставленням до постаті та творчості Тараса Шевченка, яке він міг бачити у таборі з боку

ув'язнених українців, які опинилися там переважно з політичних та релігійних мотивів.

5. Відповідне ставлення українців до Тараса Шевченка та його творчості спонукало відомого літературознавця до певних роздумів, він не міг не замислитися над його витоками, для чого Андрій Синявський звернувся до творів Кобзаря, які були ним прочитані у російськомовних перекладах.

6. Літературознавець Андрій Синявський по-науковому чітко визначив, з одного боку, традиційність поетичної творчості Тараса Шевченка, яка була зумовлена зверненням українського поета до традиційних для середини дев'ятнадцятого століття тем знедоленого народу, долі людей з народу, долі знедоленої Батьківщині.

7. На підставі цього науковець підкреслює, що сучасники цілком природно сприймали творчість Шевченка як творчість «наближену до народної поезії», порівнювали його з російськими поетами, що вважалися «народними», але не спромоглися побачити новаторський характер творів та світосприйняття Тараса Шевченка.

8. Незважаючи на традиційність тематики творів Тараса Шевченка, потрібно, на думку Андрія Синявського, відзначити насамперед їхню принципову відміну від творів російських поетів. Літературознавець вважає, що ця відміна полягає в тому, що образна система Шевченківських творів належить не до російської поезії середини дев'ятнадцятого століття, оскільки поезія Тараса Шевченка, як доводить дослідник, суттєвим чином випередила свій час.

9. Новаторські риси поезії Шевченка, як вважає Андрій Синявський, наближають його вірші та поеми до творчості Олександра Блока та Велемира Хлєбникова, оскільки відбивають стихійну природу поетичної творчості.

10. Відповідно, дивлячись на спадщину українського генія під цим кутом зору, поезію Т. Шевченка, переконаний Андрій Синявський, потрібно сприймати певною мірою як явище поезії «срібної доби» російської поезії, що з'явилося занадто рано і тому не

була належним чином оціненою сучасниками (наприклад, видатним російським критиком В. Бєлінським).

11. З'ясовуючи «феномен Шевченка» у російській літературі, Андрій Синявський вважає, що Т. Шевченко (свідомо або несвідомо – питання інше…) спромігся поєднати свій власний, особистісний, індивідуальний протест зі стихією народного протесту, завдяки чому став поетом, творчість якого найбільш повно та гармонійно відбивала «колективне підсвідоме» українського народу.

12. Узагальнюючи свої спостереження над творчістю Тараса Шевченка, Андрій Синявський робить висновок, що ця творчість всебічно відбиває менталітет українського народу, якому притаманне глибоке емоційне «проживання» будь-яких подій, що пов'язані або з його реальним життям, або з психічним досвідом, що робить українців надзвичайно чутливими, викликає особистісне ставлення до будь-яких подій їхнього життя.

13. Вважаємо, що досвід вдумливого «читання» відомим літературознавцем творів Тараса Шевченка є дуже корисним на сучасному етапі становлення української нації, оскільки саме творчість Шевченка має стати духовною основою цього довготривалого процесу.

ШУЛЯР В.І., заслужений учитель України, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри мовно-літературної та художньо-естетичної освіти Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

СТРАТЕГІЇ ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА: КУЛЬТУРОЛОГІЧНА

Стратегія розглядається як метод визначення цілей (А. Чандлер, 1962 р.), як спосіб реакції на зовнішні можливості й ризики, внутрішні сильні і слабкі сторони та розвитку конкурентних переваг (І. Ансофф, 1965 р., Д. Стейнер, 1977 р., М. Портер, 1980-1985 рр., М. Хамель, 1989 р.), як структура управлінських рішень (М. Мінцберг, 1987 р.), як комплексний план дій і підходів (М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоурі, 1992 р., А. Томпсон, 1995 р.). Для нас важливо, щоб стратегія була сукупністю методів визначення цілей і планованих результатів співпраці суб'єктів літературної освіти та системою практичних дій усіх суб'єктів для виконання своєї місії (корпоративної й індивідуальної) у досягненні й реалізації очікуваного продукту діяльності.

Навчальну стратегію філософ С. Клепко розглядає як синтез плану, принципу, позиції, перспектив і прийому діяльності педагога; визначає провідні ідеї гегелівської стратегії навчання: робота з вищого звільнення, підняття до загального; рух з філософією; повага до себе, визнання себе гідним найвищого; зміна свого світу; логіка [5]. В. Ільченко визначає компоненти успішної стратегії навчання: фізичне, психічне та інтелектуальне здоров'я дитини [3]. Т. Бондар здійснила аналіз різних підходів до визначення і класифікації основних навчальних стратегій, їх ефективності в системі педагогічної діяльності. Авторка визначає **прямі стратегії** (***стратегії запам'ятовування***: утворення асоціативних зв'язків, опора на візуальний і звуковий образи, повторення, відтворення необхідної інформації; ***пізнавальні стратегії:*** практика, рецепція та продукування, аналіз, конструювання; ***компенсаторні стратегії:***

використання жестів, пауз, здогадок чи рідної мови на занятті для подолання труднощів в усному та писемному мовленні). **Непрямі стратегії:** ***метакогнітивні*** (визначення мети навчання, організація і планування свого навчального процесу, самооцінка); ***емоційні стратегії*** (зниження відчуття тривоги, підвищення власної мотивації, позитивне самоналаштування, глибоке дихання, володіння емоціями); соціальні стратегії (емпатія, кооперація, розпитування, звернення по допомогу, розподіл ролей, досягнення консенсусу, з'ясування наявності взаєморозуміння тощо) [1].

Особливості копінг-стратегій, їх домінанти в педагогічній діяльності стали предметом розгляду М. Калашніковою та Ю. Широковою [4]. Стратегії і тактики мовної особистості представлено в публікації О. Глазової, яка виокремлює комунікативну стратегію та її види: продуктивна стратегія (усне і письмове монологічне мовлення), рецептивні стратегії (аудіювання, читання), інтерактивні стратегії (усне і письмове діалогічне мовлення), посередницькі стратегії (переказ, реферування, усний та письмовий переклад) [2].

У системі літературної освіти для профільного навчання нами вперше виокремлено стратегії і структуровано як перспективні та тактичні. До перших віднесено такі стратегії розвитку компетентного фахівця: прогнозування, умотивування, компетенізування, планування, проектування, конструювання, інтегрування, текстотворення, візуалізування, акме-розвитку, аксілогіко-розвитку. Формування компетентного учня-читача включають такі перспективні стратегії: учень-читач, учень-критик, учень-дослідник, учень-літературознавець. Тактика дій кожного суб'єкта літературної освіти в системі профільної диференціації автором описано в публікаціях [8-10

Ієрархічна модель загальнопедагогічних стратегій у системі літературної освіти її суб'єктів може мати такий вигляд (див. рис 1).

Автором виділено **навчально-методичну стратегію,** яка нами розуміється як ***особистісно зорієнтована програма читацьких/ професійних дій суб'єктів літературної освіти, яка матеріалізується в парадигму, алгоритм, схему, модель, план***

тощо для досягнення планованого результату. Навчально-методична стратегія включає навчально-змістові лінії поведінки кожного суб'єкта уроку літератури. Набір методичних і навчальних стратегій узгоджується зі змістовими лініями літературної освіти, визначені Державним стандартом, складовими моделі компетентного випускника-читача та вчителя літератури, потребами кожного суб'єкта, його рівня розвитку: професійно-фахового (для словесника) і літературно-читацького (для школярів). За такої стратегії посередником дій суб'єктів є художній твір (теоретико-літературне явище) для досягнення планованого кінцевого результату відповідно до наперед заданої системи навчальних цілей, спрогнозованих засобів і ресурсів, залучених зовнішніх і внутрішніх мотивів діяльності, мовленнєвого досвіду за самостійно або/і в співпраці визначеною тактикою.

Навчально-методичні стратегії включають два види дій: того, вчиться (учень-читача), і того, хто організовує процес учіння (вчителя літератури). Зважаючи на вище викладене, **до навчально-методичних стратегій** можемо віднести: ***ціннісно-етичну (аксіологічну), літературознавчо-пізнавальну, культурологічно-порівняльну, комунікативно-мовленнєву, організаційно-діяльнісну.*** Перспективною є дитино/читацько/текстоцентрична парадигма, а об'єднувальним елементом кожної складової є робота з текстом: усним і письмовим. Навчально-методична стратегія як перспективна базується на способах чуттєвого сприйняття та багатоканальності одержання інформації (зір, слух, нюх, смак, дотик). Навчально-методична стратегія співпраці суб'єктів літературної освіти враховує ВАК-модель типів учнів-читачів: **В**ізуальний (зоровий канал) / **А**кустичний (слуховий канал) / **К**інестичний (дотиково-руховий, нюхово-смаковий канали одержання/сприйняття інформації).

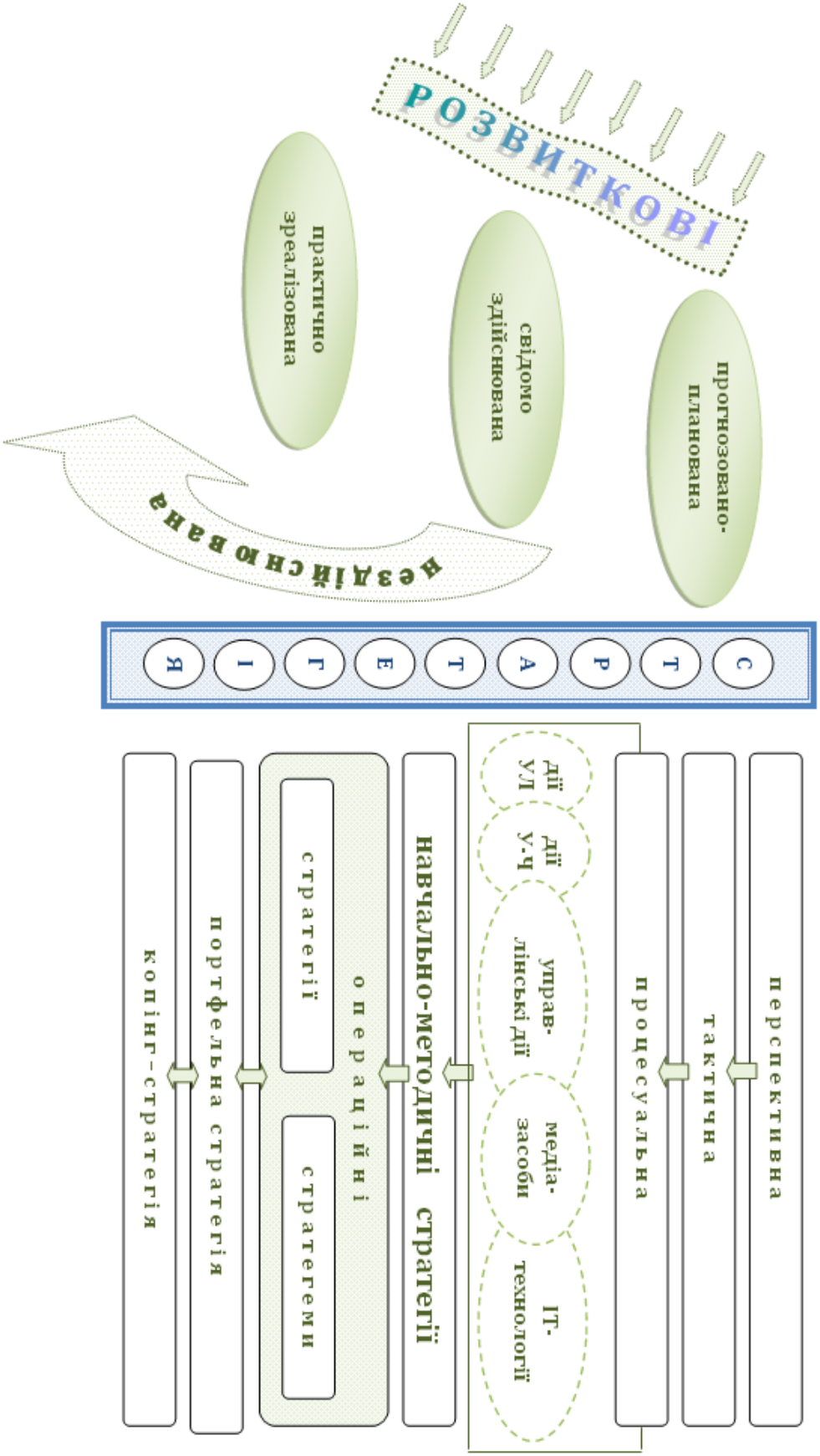

Рис.1 Ієрархічна структура загальнопедагогічних стратегій у системі літературної освіти

Перспективна стратегія – це стратегія-місія, напрям діяльності шкільного колективу, яка змобілізує кожного суб'єкта та врахує їх зусилля на вирішення конкретних завдань у досягненні цілей та змодельованих планово-бажаних результатів. Такими перспективними стратегіями в системі літературної освіти ми визначаємо **ноосферно-екологічну** (природовідповідна, здоров'я-збережувальна та екологічна складові), **особистісно зорієнтована** (дитино/ читацько/текстоцентричні складові), **компетентнісно-діяльнісна** (ЗУНи, компетенції, читацький досвід, соціальний особистісно значущий літературно-мистецький продукт). Тактика дій суб'єктів літературної освіти взагалі та уроку/заняття зокрема включають складові, які вище означено. Кожна стратегія базується на процесуальних діях суб'єктів/об'єктів співпраці: дії УЛ (учителя літератури), дії У-Ч (учня-читача), управлінські дії; залучення медіа-засобів та ІТ-технологій для досягнення планованого результату. Кожен суб'єкт навчально-методичної стратегії відповідно має виконати ряд операцій і дій, що в кінцевому результаті приведуть для досягнення цілей і появи літературного/методичного продукту. Операційна складова кожним суб'єктом може бути зреалізована шляхом використання традиційних стратегій або нестандартних (нетрадиційних) стратегем. Для досягнення результату і появи продукту співпраці між суб'єктами уроку літератури кожен напрацює свій набір стратегій і стратегем, які мають свої переваги й «укладуться» в портфельну стратегію (портфель стратегій). **Портфельна стратегія** нами розуміється як набір декількох стратегій і стратегем у діяльності суб'єктів літературної освіти взагалі й уроку літератури зокрема для досягнення планованого (кінцевого) результату, які доповнюють одна одну, дозволяють скористатися синергійним ефектом і конкретними перевагами для появи продуктів літературно-мистецької діяльності учнів-читачів і професійно-фахової учителя літератури. Важливо під час співпраці суб'єктів літературної освіти взагалі та уроку літератури зокрема кожному пам'ятати, що досягнення результату і вибір стратегії має бути оптимальним, ощадним, безпечним з точки зору емоційно-інтелектуального, фізіологічно-фізичного та матеріально не затратними. Тому **копінг-стратегії** (англ. «*cope*» - *справиться, совладать*) – це вибір способів і засобів досягнення планованого кінцевого результату у співпраці субєктів уроку/заняття літератури

шляхом усвідомлення продуктивності обраної стратегії дій кожним із найменшими витратами емоційних, фізичних сил і матеріальних ресурсів.

Отже, можемо сформулювати: **стратегія в системі літературної освіти** – напрями, орієнтири розвитку й літературні (професійні) канони, які визначають перспективи формування інтелігентного, компетентного читача (для школярів) і професіонала-фахівця (для вчителя-словесника) та їх місії як Людини-культури; **стратегія сучасного уроку літератури** – набір підходів, дій й операцій щодо досягнення планованого кінцевого результату, за якої кожен суб'єкт вибудовує по-своєму унікальну ціннісну життєву позицію як конкурентоспроможна Я-особистість, буде здатною до створення власного літературно-мистецького (для учня-читача) та професійно-фахового (для вчителя літератури) продукту; **стратегія суб'єктів сучасного уроку літератури** – це відносно керована лінія співпраці вчителя літератури й учнів-читачів із художнім твором (іншими текстами), обрана кожним для виконання першим – професійно-фахових завдань і літературно-мистецьких завдань – іншим.

Серед названих навчально-методичних стратегій виокремлюємо культурологічно-порівняльну як предмет розгляду в даній статті на прикладі творчості Тараса Шевченко. Не применшуємо значущість інших стратегій. Базовою стратегією на конкретному сучасному уроці літератури є та, яка зреалізує надзавдання і місію кожного суб'єкта шляхом вивчення літературно-мистецького об'єкта. Тут важливо, щоб обраний об'єкт розглядався з емпатійної позиції, тоді кожний суб'єкт буде не тільки співпереживати, а й стане співучасником умовно змодельованих картин життя, відчує й переконається, що описане «про нього», як знайти вихід із тої чи іншої ситуації. Вибір стратегії і тактик реалізації також диктує сам літературно-мистецький матеріал, задум учителя, його рівень професійно-фахової компетентності та учнівського колективу взагалі та літературно-мистецький розвиток кожного учня-читача. Впливів багато, але й методичних ризиків не менше. Кожен суб'єкт із можливого вибирає свій шлях, свій вектор розвитку у відповідності до своєї ціннісної життєвої або/і професійної позиції.

Декілька слів-характеристик щодо навчально-методичних стратегій, які можуть бути використані для вивчення спадщини

Тараса Шевченка. Ціннісно-естетична передбачає вибудову аксіологічної моделі Великого Кобзаря: життєвої і літературної, виявлення етико-естетичних складових усього художнього твору та літературних персонажів зокрема. Важливо підвести учня-читача до побудови власної ціннісної моделі, яка допоможе йому бути успішним, конкурентоспроможним, Я-особистістю. Ціннісна модель за творами Тараса Шевченка може мати такий варіант: Україна для Тараса Шевченка – екзистенційний стан буття, а найвища цінність – його особиста доля і доля народу; на аксіологічному ґрунті вибудовано Кобзарем розуміння й ставлення до життя і смерті, волі й неволі, любові й сумління, українське село і світ козаччини; цінними в його спадщині є моменти, які мають свій позачасовий вимір: козацтво – минуле України, світ села – позачасовий простір майбутнього.

Літературознавчо-пізнавальна стратегія передбачає вивчення творів Кобзаря в контексті розвитку вітчизняного та європейського літературно-мистецького процесу; вивчення спадщини в єдності змісту і форми, родово-жанрово-стильової манери письма; виявлення особливого й оригінального в манері літературного та мистецького письма; виявлення об’єктивних фактів із життя Тараса Шевченка, щоб кожен читач/глядач зміг вибудувати власну етико-естетичну модель митця, яка ним сприйматиметься/не сприйматиметься взагалі чи/і частково; уведення читачів/глядачів у систему фактів, прикладів, даних про автора, щоб кожен міг визначитися в їх об’єктивності/ суб’єктивності; допомогти шляхом зіставлення з творчістю різних письменників виявити оригінальне й неповторне в творчості Т.Г. Шевченка.

Для нас у даній статті актуальною є культурологічно-порівняльна. Названа стратегія дозволяє через інші види мистецтва подивитися на спадщину Тараса Шевченка у XXI столітті іншими очима. Заповіти, послання, меседжі Великого Кобзаря актуальні й зреалізовані в творчості різних митців різними засобами: у слові, музиці, живописі, скульптурі, графіці, театральних діях і багато ін. видів і напрямів відбивають образ Пророка, який сучасний і сьогодні.

Культурологічно-порівняльна стратегія в системі навчально-методичних стратегій може бути зреалізована через традиційні стратегії і нестандартні стратегеми. Важливо включити всіх суб’єктів вивчення творчості Тараса Шевченка шляхом залучення різних

засобів, які сприймаються сучасною молоддю. Наприклад, вивчення постаті письменника буде наближеним до читача XXI століття, якщо мистецькі полотна відповідають читацькому вікові та часові, викликані потребою і здатністю до сприйняття та прийняття такого формату роботи. Аналіз підручників для літературного читання (2 клас) засвідчує, що в одному портрет Т.Г. Шевченка представлений 60-х років, в іншому – 40-х рр. Тексти про письменника не є узгодженими із візуальною складовою – представленими світлинами. Обсяг текстів і їх зміст не враховують вікові особливості і читацькі спроможності другокласників. За такої ситуації викликати бажання вчитуватися в досить таки складні для початкової школи твори є заскладним. І таких прикладів можемо наводити й по основній і старшій школі. То ж для початкової школи рекомендували б відбирати світлини, де відбито Тарас Шевченко в оточенні дітей або Т.Г. Шевченко з кобзою, щоб школярі змогли усвідомити, чому поет писав для дітей і про дітей через низку біографічних фактів. Діти початкової школи мають зрозуміти, чому його називають Кобзарем, відштовхнувшись від полотна художника ……, запропонуємо їм малюнки з кобзою і бандурою, надавши відповідну культурологічну довідку, де буде виявлено спільне і відмінне в цих музичних інструментах.

За новими програмами творчість Т.Г. Шевченка вивчається дозовано практично в кожному класі: 5 клас, 4 год.: «За сонцем хмаронька пливе …», «Садок вишневий коло хати …», С. Васильченко, «В бур'янах»; 6 клас, 3 год.: «Думка» («Тече вода в синє море …»), «Іван Підкова» (с. 117); 7 клас, 3 год.: «Мені тринадцятий минало …», «Тополя», «Як умру, то поховайте …» (с. 125); 9 клас, 13 год.: «Сон», «Кавказ», «Великий льох», «І мертвим, і живим, і ненарожденним …», «Наймичка», «На панщині пшеницю жала …», «Доля», «Росли укупочці, зросли …», «Давидові псалми», «Блажений муж на лукаву …» (с. 148-152) [6].

Обсяг статті не дозволяє навести численні приклади до вище зазначених тем. Окреслимо декілька: наприклад, для п'ятикласників запропонувати до вивчення творчості розглянути дві світлини – автопортрет 1840 і фото, яке відповідає часові написання вірша «Садок вишневий коло хати …». Автор назве факти, які допоможуть відчути і сприйняти зміст поезії. Для осягнення тканини художнього твору, можемо запропонувати учням спочатку словесно намалювати

за поділеними строфами уявні картини. Щоб пробудити образне мислення, викликати здивування, пропонуємо п'ятикласникам визначити: яке відношення до вивчення поезії Тараса Шевченка має «пластилін»? Після обговорення та учнівських версій: зміст і підтексти поезії Шевченка можна відбивати, «о-мовлювати» різними засобами. Наприклад, запропонувати переглянути «пластиліновий» мультфільм – «Садок вишневий коло хати …». Для учнів цікавими будуть такі факти: скільки треба пластиліну для створення 833 кадрів (6 кг), скільки затратити часу (155 год.) і скільки днів (6,5 дн.). Потім можна запропонувати обрати строфу і передати зміст та уявлювані картини за допомогою пластиліну, використовуючи «пластилінове малювання». Для окремої групи можна запропонувати відтворити екслібрис-символ 200-річчя ювілею Шевченка накладанням пластиліну на заготовлену форму. Цікавим доповненням до вивчення спадщини Тараса Шевченка стане «Дитячий кобзар» із численним ілюстративним матеріалом (художник-ілюстратор Марина Михайлишина, укладач – Зірка Мензатюк, ідея – головний редактор «Видавництва Старого Лева» – Мар'яна Савка, 2012 р.)

Для 6-8-класників розповідь про Шевченка можна поєднати з використанням нестандартних мистецьких полотен і різних засобів, за допомогою яких можна представити або портрет, або зміст художнього твору. Цікаві техніки для зображення портретних світлин Тараса Шевченка використовують сучасні художники. Зупинимося на двох іменах: Олег Шупляк (м. Тернопіль) і Надія Нікіфорова (м. Черкаси). Власне саме ці художники по-своєму відчули і зрозуміли постать Кобзаря і його творчість та у своєрідній манері її представили глядачеві. Виділимо такі полотна-зразки для роботи з учнями: серія картин «Посланіє» Н. Нікіфорової. Із цієї серії монументальний портрет Шевченка, який складається із 144 «цеглинок», обрамлений намальованим рушником. За словами мистецтвознавця Світлани Брижицької, від картини постійне відчуття присутності митця поруч. Авторка-художниця використовує техніку «тіньового живопису», де картина складається із маленьких частинок і одна тема переходить в іншу: квіти проростають лісом; листочки окреслюють контури птаха.

У 9 класі «Тему жіночої долі у творчості Т. Шевченка» (2 год) можна підсилити розуміння шляхом зіставлення літературних текстів і живописних Н. Нікіфорової, використовуючи її триптих «Жіноча

доля» за мотивами творів «Марія», «Катерина» та «Наймичка». Впливи на формування ціннісної сфери сучасного читача, громадянина суспільства XXI століття забезпечить поема Тараса Шевченка «Кавказ» у поєднанні із відеороликом «Сергій Нігоян і наш Шевченко». Події євромайдану зокрема і в цілому в українському просторі засвідчують сучасність й актуальність посланих Кобзарем меседжів: «Борітеся – поборите. Вам Бог помагає». Вплив на формування світоглядних переконань дев'ятикласників здійснює грамотне поєднання літературного і візуального текстів у зі ставленні з полотном С. Шупляка. Сюрреалістична картина «Борімося – поборемо! Нам Бог помагає!» відбиває глибоке прочитання підтекстів поеми Шевченка в поєднанні з останніми подіями в Україні. Такий підхід, на наше переконання, допоможе кожному, й учневі-читачеві, й учителеві літератури, не приймати норму досягнення своїх цілей шляхом насилля, загарбницької імперської політики, поневолення та приниження людини (людей). Цікавим є нетрадиційний підхід у відбитті змістів у портреті чи тканині художнього твору з використанням несподіваних засобів. Одним із таких засобів є … «цвях». Учитель звернеться до старшокласників: що за допомогою цього засобу можна зреалізувати під час вивчення літературної теми. Після версій дев'ятикласників покажемо їм відеофрагмент, який продемонструє як звичайний побутовий предмет у руках умілого майстра може творити прекрасне – портрет Тараса Шевченка (використано біля 5 тис. цвяхів. Робота тривала впродовж 3 місяців). Як домашня робота – колективний проект «Образні мотиви у незвичайних ракурсах» із використанням різних матеріалів. Цей проект може бути заключним для вивчення творчості Кобзаря або як результат спільної діяльності вчителя трудового навчання, образотворчого мистецтва, художньої культури, керівника ткацького гуртка, музичного працівника та ін. категорій.

У статті ми намагалися окреслити стратегії, їх ієрархію в системі літературної освіти взагалі, змістове наповнення обраної культурологічно-порівняльної стратегії за творчістю Тараса Шевченка. Наше завдання включало виокремлення місії громадянина своєї Вітчизни – зрозуміти Шевченкові заповіти, імперативи, меседжі у XXI столітті, зрозумівши – визначитися: яку ти сповідуватимеш систему цінностей, щоб тебе поважали як особистість, щоб судили по ділах твоїх, розуміли наші людські слабості, але з пошанівком,

тактовно й толерантно ставилися до постаті неоднозначного й такого на часі Тараса Шевченка.

Список використаних джерел:

1. Бондар, Т. О. Навчальні стратегії: теорії і практики [Текст] / Т. О. Бондар // Постметодика. – 2012. – № 6. – С. 12-16.
2. Глазова, О. Стратегії і тактики формування мовної особистості [Текст] / О. Глазова // Методичні діалоги. – 2013. – № 9. – С. 47-49.
3. Ільченко, В. Р. Компоненти успішної стратегії навчання [Текст] / В. Р. Ільченко // Постметодика. – 2012. – № 6. – С. 10-11.
4. Калашникова, М. Б. Копинг-стратегии учителей [Текст] / М. Б. Калашникова, Ю. С. Широкова // Педагогика. – 2011. – № 3. – С. 50-57.
5. Клепко, С. Ф. Гегелівська стратегія навчання: віртуальна екскурсія по Hegel Haus в Штуттгарті [Текст] / С. Ф. Клепко // Постметодика. – 2012. – № 6. – С. 3-9.
6. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів: Українська мова; Українська література. 5-9 класи. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2013. – 160 с.
7. Семенишин, І. Є. Навчальні стратегії у вивченні англійської мови як методична проблема [Текст] / І. Є. Семенишин // Наукові записки. Серія: Педагогіка. – 2011. – № 2. – С. 156-159.
8. Шуляр, В. І. Стратегії літературної освіти школярів у системі профільного навчання [Текст]: монографія / В. І. Шуляр. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – 348 с.
9. Шуляр, В. І. Стратегії формування компетентних суб’єктів літературної освіти в системі профільного навчання [Текст] / В. І. Шуляр. – Вересень. Науковий часопис. – 2011. – Спецвипуск. Том 2. – С. 157-171.
10. Шуляр, В. І. Сучасний урок української літератури : теорія, методика, технологія [Текст]: монографія / В. І. Шуляр. – Миколаїв: Іліон, 2012. – 876 с.

ЧЕРНИШОВА Т.О., кандидат
філологічних наук, доцент кафедри
філософії Харківського університету
Повітряних Сил ім. І. Кожедуба

«ПОЕТ ДЛЯ ЕПОХ»: СУЧАСНІСТЬ ШЕВЧЕНКОВОГО СЛОВА

Шевченкова постать завжди була й залишається об'єктом пильної уваги літературознавців, політиків, громадських діячів і просто пересічних людей, причому як в Україні, так і поза її межами. Вивчаючи життя та творчість Кобзаря під філологічним або мистецтвознавчим кутами зору а чи формуючи за допомогою його образу (на різних рівнях і різними засобами) ідеологічні засади життя соціуму, а чи просто теревенячи про поета в колі друзів (недругів), ми в той чи інший спосіб (іноді діаметрально протилежні) долучаємося до легенди, до нашого національного міфу. З одного боку, образ великого поета оспівується (спеціально досліджується, вшановується) й далі, а з другого – піддається дошкульному аналізові, причому іноді (зокрема, як у випадку із Олесем Бузиною) антигуманному й безплідному. В будь-якому разі Т. Шевченко не забутий своїми нащадками, які «незлим тихим» або саркастичним словом його згадують вже два століття. І що сильніше: притаманний постмодерному світобаченню потяг до розвінчання грандіозного нарррративу шевченкіани (як, власне, і будь-якого значного нарративу минулого) або щире схиляння перед тим, «хто прорік націю»? Вивертання назовні потаємних «шухляд» чужого, давно прожитого приватного життя з метою компрометації, деміфологізації образу майже святої людини або занурення у глибини творчості, особистості задля ще більшого пізнання, відкриття нових, актуальних у сьогоденні граней таланту?

В будь-якому випадку для розуміння Т. Шевченка (і тут ми цілком погоджуємося із шанованим Іваном Дзюбою) потрібний «історизм мислення» [1, с. 10], адже Кобзареві особистість і творчість обов'язково слід вивчати в контексті його часу: абсолютизм, кріпосне право, придушення української автономії, урядові санкції проти національної мови і глибше – колапс самоідентифікації народу . В умовах приспаної самосвідомості українського народу, ігнорування

національного (та в принципі й лінгвістичного) статусу української мови, Т. Шевченко став справжнім месією, який приніс своєму народові надію на звільнення, прорік йому краще майбуття. Саме його «стилос» створив злободенні поетичні твори потужного громадянського звучання, отже, відродив найміцніше підґрунтя формування національної ідеї – мову народу.

Кобзареві судилося виконати доленосну роль утвердження національної свідомості, завершивши почате І. Котляревським та українськими романтиками відродження національного руху. Так, вустами І. Котляревського вперше заговорив про себе, своєю мовою український народ. Хоча й жартома, перелицьована Вергілієва «Енеїда» зробила українців національними героями. І. Котляревський довів, що українською, яка дотепер сприймалася як «хлопська», «мужицька», можна створити поважний літературний твір. Він «олітературнив» народну мову, або, за І. Огієнком, «міцно зв'язав перервану було в XVIII столітті в друках – через наказ 1720 р. – нитку нашої літератури живою мовою» [2, с. 191]. Його талановита травестія свідчила про зародження нової словесної культури, яка водночас перейняла ідеологічні функції. Українська національна ідентичність почала відроджуватися з відродженням народного українського слова. Як вважають сучасні дослідники творчості І. Котляревського, сила «Енеїди» полягає в тому, «що в кожному її мотиві глибоко закорінена національна ідея» [3, с. 121]. Блукання троянців, очолюваних Енеєм, прочитуються як пошуки українцями своєї землі, утвердження самобутності своєї культури й мови, взагалі незалежності Української держави.

Можна сперечатися з подібним трактуванням бурлескно-травестійної поеми, адже навряд чи її автор такого месіанського запалу надавав своєму творові. «Енеїда» є традиційною для поезії класицизму «героїчно-комічною» поемою, неодноразово «перелицьованою» у XVIII ст. і французькими, й німецькими, й російськими поетами. Тому й зрозуміло, що І. Котляревський був вельми здивований тим, що його жартівлива поема набула такого серйозного значення й почала визнаватися першим твором нової української літератури. Дійсно, й І. Котляревський, і українські романтики (перші з яких – члени «Руської трійці» – не вміли спочатку ані писати, ані читати українською), незважаючи на те, що

народну дійсність визнавали самоцінною й багатою, писали все ж таки *про* народ, а не *для* нього.

Т. Шевченко ж став тим, чия поезія (об'єктивно – бо ж він сам з народу!) генетично була пов'язана з народною. Він не просто переспівував народні пісні – він творив пісні, в єстві своєму народні. Улюбленим віршовим розміром поета був коломийковий розмір (тринаголошений чотирнадцятискладник) – саме ним написана переважна більшість творів Кобзаря. До речі, свій програмний твір – «Заповіт» – Т. Шевченко також написав коломийковий розміром.

Проте сила Шевченкового слова була не лише в органічній єдності зі словом народної пісні. Його турбота про майбуття рідної країни, його справжня закоханість у неї не мають аналогів у постшевченківській українській літературі. Доля постійно викидала поета з рідної землі, майже все життя він прожив на чужині, але ніде йому не було комфортного місця. Він постійно прагнув повернутися на Батьківщину, марив нею, тому й образ України є найбільшим і найціннішим діамантом в його поетичній короні. Любов до України здатна була заступити любов до Бога («…що проклену святого Бога, За неї душу погублю») [4, с. 40], ставлення до якого в Т. Шевченка завжди було своє, особливе, неканонічне. Це така інтимна відстань, на якій точаться розмови між найріднішими людьми, де немає місця недомовленості, нещирості, фальші. Закликаючи молитися Богові, благословляючи іменем Бога, шукаючи Божого благословення для України, поет водночас – як своєму рідному – дорікає Богові за всю ту несправедливість, яку доводилося бачити на рідній землі, а подекуди й відмовляється від нього («А до того я не знаю Бога!») [5, с. 371].

Міць Шевченкового почуття до України, добровільно взята на себе месіанська відповідальність за її майбутнє зробили з поета справжнього «апостола правди й добра». Відомий російський літературознавець і публіцист, автор монографії «Тарас Шевченко: императив Украины. Историо- и нациософская парадигма» українець за походженням Ю. Барабаш зазначив: «Шевченківська ідея України – концентроване поетичне втілення національної ідеї як імперативу історичного призначення й долі українства, чинника його ідентичності, прагнення до незалежності, до життя «в своїй хаті», за законами «своєї правди, й сили, й волі», до відродження й розвитку національної культури, укріплення духовного здоров'я нації» [6, с.

147]. Історичну долю своєї країни поет-пророк осмислює в контексті християнської історії: народження, смерть і воскресіння України кореспондують із найважливішими етапами життя Ісуса Христа. Гармонію «допереяславського» українського буття заступає хресна путь країни на Голгофу царювання Петра І (численними указами якого було зведено нанівець українську літературну мову і українську культуру), через десятиріччя катеринінського правління (яке позначилося на подальшому зросійщенні українського народу та нівелюванні його автономії) до того майбутнього, омріяного «раю на землі», де «врага не буде, супостата» [7, с. 353], де «оживе добра слава, слава України» [8, с. 354].

Отже, Т. Шевченко завершив процес формування новітньої української духовності. Він визначив характер, зміст, проблематику, систему ціннісних орієнтирів нашої культури, дав могутній поштовх розвитку усіх її видів і форм. Багатоаспектний Шевченків дискурс України – це плід стереоскопічного, правдивого художнього трактування феномена української держави. Романтичні візії її героїчного минулого не могли заступити поетові справжньої картини буття безправної і безплідної в плані національного народження нації. Від найгострішого поетичного зору Т. Шевченка не могли сховатися вади українського етноменталітету: рабська покірність, душевна надломленість, фактичне визнання свого «малоросійського статусу» тощо. Кобзар постійно адресував своїм сучасникам – «поганим» правнукам «славних прадідів великих» полум’яні слова докору, суворої критики, проте, з вірою в те, що втрачене не все й не назавжди, що «встане Україна….і помоляться на волі / Невольничі діти» [9, с. 328]. Саме в такому синтезі, як зазначає Ю. Барабаш, «національна самокритика увійшла невід’ємною складовою в націєтворчу програму Шевченка, стала потужним фактором пробудження нації вік віковічного свинцевого сну, запорукою майбутнього духовного та політичного відродження України» [10, с. 186].

Пророче Шевченкове слово виявилося здатним здійняти хвилю національного гніву. Поставлене насторожі коло «отих рабів німих» слово стало справжньою егідою для українського народу, надією на самовираження та самовисловлення. «Як в нації вождів нема, Тоді вожді її – поети», – так блискуче висловився Євген Маланюк, маючи на увазі насамперед Шевченка. Якщо немає, кому рятувати народ,

кому любити його, то ця місія призначається поету-пророкові. Саме він міццю свого таланту спроможний на найвищий щабель піднести закоханість, захопленість рідною землею; спроможний створити, як то кажуть тепер, національну ідею – той ідеологічний фундамент, на якому формуватиметься міцна, нездоланна, стійка, єдина нація, що її об'єднують шевченкові «єдиномисліє» та «братолюбіє». Народжуються такі поети, щоправда, нечасто. Але в умовах сьогодення, коли Україна переживає складні часи, в такому поетові є нагальна потреба. Нам Шевченка зараз потрібно, талановитого, простого сина своєї країни, залюбленого в її зелену красу, в її милозвучне слово, по-козацькому відважного, відчайдушного, правдивого, нескореного злиднями й соціальною несправедливістю, стилос якого буде гостріший за найгостріші стилети наших ворогів.

Список використаних джерел:

1. Дзюба, І.М. Тарас Шевченко. Життя і творчість [Текст] / І.М. Дзюба.–К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008.–718 с.

2. Огієнко, І. (Митрополит Іларіон). Історія української літературної мови [Текст] / І. Огієнко. – К.: Наша культура і наука, 2004. – 436 с.

3. Єрмоленко, С. Джерело духовності народу – мова. (Про сучасне прочитання "Енеїди" Івана Котляревського) [Текст] / С. Єрмоленко // Українознавство. – 2005. – Ч.1. – С. 120 – 123.

4. Шевченко, Т. Сон («Гори мої високії..») [Текст]: Зібрання творів: у 6 т. / Т. Шевченко. - К.: Наукова думка, 2003. – Т. 1: Поезія 1837-1847. – С. 40.

5. Шевченко, Т. Заповіт [Текст]: Зібрання творів: у 6 т./ Т . Шевченко – К.: Наукова думка, 2003. – Т. 1: Поезія 1837-1847.

6. Барабаш, Ю. Украина Тараса Шевченко: словообраз, дискурс, «текст» [Текст] / Ю. Барабаш // Вопросы литературы. – 2004. – № 8.

7. Шевченко, Т. І Архімед, і Галілей [Текст]: Зібрання творів: у 6 т. / Т. Шевченко.– К.: Наукова думка, 2003. – Т. 2: Поезія 1847-1861.

8. Шевченко, Т. І мертвим, і живим… [Текст]: Зібрання творів: у 6 т. // Т. Шевченко. – К.: Наукова думка, 2003. – Т. 1

9. Шевченко, Т. Великий льох [Текст]: Зібрання творів: у 6 т.// Т. Шевченко. – К.: Наукова думка, 2003. – Т. 1: Поезія 1837-1847.

10. Барабаш, Ю. Украина Тараса Шевченко: словообраз, дискурс, «текст» [Текст] / Ю. Барабаш.

ЦЕПА О.В., кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

ОБРАЗ АВТОРА В ПОЕЗІЯХ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА

Наразі посилення інтересу до Кобзаря як до людини, як до творчої індивідуальності та до автора, закодованому в його доробку, зумовлене необхідністю розв'язати нагальні проблеми шевченкознавчої науки: наявність різноспрямованих методологій, котрі пропонують тлумачення творця відповідно до запитів часу (з одного боку, модернізований народницький підхід, а з іншого – дискурс «неоміфологізму» [1]); цілеспрямована фальсифікація (своєрідний вияв сучасної «шевченкофобії» [2]); відсутність досліджень, що репрезентують системний підхід до образу автора окремого періоду чи всієї спадщини поета.

Щоб комплексно проаналізувати образ автора в ліриці Тараса Шевченка 1837–1847 років (визначальних як для світоглядного й творчого становлення митця, так і в справі національно-культурного піднесення українського суспільства), простежити його еволюційні зміни, з'ясувати ступінь відповідності біографічному поетові, ми висвітлили специфіку проблеми автора в літературознавстві й на цій основі обґрунтували власну концепцію інтегрованого підходу до художньо вираженої авторської особистості.

Ключовим у дослідженні був системний аналіз образу автора в шевченківських творах. В обґрунтуванні еволюційних змін художньо вираженого автора та ступеня його відповідності емпіричному поетові застосовувались герменевтичний, структурно-семіотичний, біографічний, психологічний, історичний, естетичний методи. Під час розгляду специфіки проблеми автора використовувались порівняльно-типологічний, порівняльно-історичний методи.

У результаті протистояння герменевтичного і структурно-семіотичного підходів до інтерпретації в літературознавстві сформувались два суперечливі шляхи розв'язання проблеми автора – "традиційний", або "авторський" (на «авторитеті» автора в суспільстві та його координувальній ролі у творі наполягали М. Бахтін, В. Виноградов, Б. Корман, К. Фролова, Т. Сільман та ін.), та "авангардний", або "антиавторський" (про «смерть автора» та особливі повноваження тексту чи суб'єкта сприймання говорили Т. Еліот, Р. Барт, М. Фуко, О. Потебня, В. Ізер, Г. Яусс тощо).

У працях дослідників категорія «образ автора» презентована такими змістово-формальними показниками: статусом у творі (специфічний образ [3] та своєрідний центр [4]), формами вираження («суб'єктні» та «позасуб'єктні» [5]), типами (репрезентативні та нерепрезентативні [6]); особливостями зв'язку з реальним поетом/письменником (ступінь автобіографічного та власне художнього [7]) тощо.

На нашу думку, "образ автора" – це виражений автор, котрий функціонує в межах художнього світу, підпорядковуючись його естетичним законам, а "матеріалізується" у свідомості реципієнта. Якість відтворення залежить від потенціалу суб'єкта сприймання, а результатом такого складного й відповідального процесу стає один із можливих варіантів суб'єктивного тлумачення образу автора, презентованого творчістю лірика/прозаїка. Аналіз за допомогою лінгвістичного, літературознавчого й психологічного інструментарію індивідуальної картини світу (механізму осмислення й специфіки ставлення до компонентів довколишнього та власного "я" в ньому) – це шлях до отримання цілісного уявлення про шевченківський образ автора 1837–1847 років.

Презентований індивідуальний досвід (надмірна емоційність психічної вдачі та певне почуттєве "оціпеніння"; песимістичне самооцінювання та оптимістичні сподівання і т.п.) дає змогу говорити про те, що у внутрішньому світі автора, з одного боку, багатство і яскравість емоційних виявів, експресивність співіснують із певною так званою "в'ялістю афекту", а з іншого – активна життєва позиція, оптимізм, сила волі, самокритичність, почуття власної гідності

поєднуються зі здатністю до фрустрації, пасивністю, невпевненістю, відчуттям самотності-сирітства, тривожності і т.п. Гармонійне поєднання зазначених якостей і станів – це свідчення самодостатності митця та підтвердження того, що художньо виражена авторська психіка має ознаки й холеричного, і сангвінічного, і флегматичного, і навіть меланхолічного темпераментів.

Авторське бачення постатей-репрезентантів суспільних інтересів та особистісних цінностей засвідчує зацікавленість, допитливість, спостережливість та обізнаність лірика. Водночас він постає як талановитий розповідач, проникливий психолог, творець, котрий органічно оперує фольклорним матеріалом, пристосовуючи його до власної світоглядної позиції й художніх завдань, має багату фантазію й уяву, розвинене естетичне чуття, малярські й музичні здібності, схильність до мрійливості, таємничості, відчуття обраності, спроможність збагнути сенс буття й людського життя тощо.

Глибина та якість осмислення суспільно-політичних процесів, морально-етичних норм дає змогу говорити про освіченість, інтелектуальність автора, його розвинене історичне чуття й інтуїцію, потребу національного самопізнання й самовдосконалення, здатність “виховувати історією” інших, національну гідність і гордість, громадянську активність, “слов’янську самосвідомість”, політичну й моральну принциповість, сміливість, настирливість у відстоюванні власного національного й естетичного інтересу. Авторському мисленню властиві зрілість, критичність, провіденційність, філософічність, релігійність, образність.

Ставлення до себе, власного доробку, зображених персонажів увиразнює імпульсивність, сентиментальність творця, його людяність, благородство, тактовність, щирість, доброзичливість, турботливість, співчутливість до всіх скривджених, вдячність сучасникам-патріотам, а також презирство, ворожість щодо аморальності й злотворення.

Системотвірними рисами “образу автора”, на нашу думку, є емоційність, вразливість, патріотизм, людяність. Такі якості психічної вдачі як емоційність і вразливість давали змогу відчувати й бачити більше за інших, тим самим сприяючи формуванню митця, що має

глибокий зв'язок із рідною землею (патріотизм) та з усіма тими, хто на ній жив, живе й буде жити, дбаючи про її процвітання, самодостатність (людяність).

У поезії Шевченка 1837–1847 років спостерігаються еволюційні зміни авторського світовідчуття й світорозуміння (від ідеалізації до та критичного ставлення під час "трьох літ"); самооцінки (від применшення своїх творчих здібностей ("На вічну пам'ять Котляревському", "До Основ'яненка") до відвертого протиставлення себе іншим ("Гайдамаки"), а відтак і непримиренної опозиції всій самодержавній системі ("Сон")); мисленнєвих процесів (від роздумів над окремими фактами денаціоналізації до усвідомлення причин, природи цього небезпечного явища та шляхів його викорінення; від осмислення образів сучасників-патріотів і майбутніх визволителів до увиразнення свого ідеального бачення народного провідника, а також пов'язаних із ними суспільних процесів, сприятливих для формування нації та її майбутньої самобутності тощо).

У межах створеного світу функціонує не реальний поет, а його виражена "подоба", яку презентують уявлення, що мають природу і власне художню (маски "літньої людини"; "фольклорно-романтична"; "простака"), і емпіричну (автобіографічними є емоційність, патріотизм, розвинене історичне чуття, органічне несприйняття будь-яких обмежень, милосердне начало тощо), і художньо-емпіричну (самозображення емоційного спустошення на схилі літ ("Сліпий"); самооцінка фольклорно-романтичного образу убогого сироти-невільника на чужині).

Таким чином, під час інтегрованого підходу до внутрішнього й зовнішнього світів ми з'ясували, що в поезіях Тараса Шевченка 1837–1847 років утілено не окремі сторони авторського "Я", а цілісний образ – багатогранну особистість, котра не тільки особливо уважна до власних переживань (інтровертний тип), але й здатна тонко відчувати та глибоко аналізувати своє "Я", визначати своє місце в довколишньому світі, що зрештою є свідченням високого рівня екзистенційного самовідчуття й самосвідомості (відповідно, і езистенційності мислення). Поет виявляє і глибокий інтерес до довколишнього та людей (екстравертний тип). Завдяки гострому

внутрішньому зорові він не тільки безпомильно інтуїтивно розпізнає людську правду й кривду, відчуває соціальну й національну справедливість, але й формує власний критичний погляд на соціально-визвольні перипетії українського народу в його часовому розвитку, осмислює з позицій релігійно-філософських і світові процеси та катаклізми. Наше дослідження – один із кроків, що наближає шевченкознавців до комплексного аналізу образу автора в межах усієї ліричної спадщини митця.

Список використаних джерел:

1. Іванишин, П. Вульгарний “неоміфологізм”: від інтерпретації до фальсифікації Т. Шевченка [Текст] / Петро Іванишин. – Дрогобич: Видавнича фірма “Відродження”, 2001. – 174 с.
2. Дзюба, І. М. З криниці літ: У 3 т. [Текст] / І. М. Дзюба. – К.: Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2006 – 2007. – Т. 2. – С.129.
3. Чичерин, А. В. Ритм образа. Стилистические проблемы [Текст] / А. В. Чичерин. – [изд. 2-е, расш.]. – М.: Сов. пис., 1980. – С.280.
4. Сильман, Т. Заметки о лирике [Текст] / Тамара Сильман. – Ленинград: Сов. пис., 1977. – С.76.
5. Корман, Б. О. Лирическая система Некрасова [Текст] / Б .О. Корман // Н. А. Некрасов и русская литература. 1821–1917: [Сб. ст. / отв. ред. Н. В. Осьмаков]. – М.: Наука, 1971. – С. 81–89.
6. Руссова, С. Н. Автор и лирический текст [Текст] / С. Н. Руссова. – К.: КГЛУ, 2001. – С.28.
7. Франко, І. Із секретів поетичної творчості [Текст] / Іван Франко // Зібрання творів: У 50-ти т. / [Ред. колегія: Є. П. Кирилюк (голова) та інші] – К.: Наукова думка, 1976–1986. – Т. 31. – 1981. – С. 45–120.

СТАРОВОЙТ Л.В., кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури і методики навчання Миколаївського національного університету ім. В.О. Сухомлинського

ОБРАЗ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА У ТВОРЧОСТІ ПОЕТІВ МИКОЛАЇВЩИНИ

До художнього відтворення постаті Т. Шевченка, осмислення його творчості зверталися як письменники, його сучасники, так і літератори XX–XXI століть. Причому, жанровий діапазон творів найрізноманітніший: від романізованих біографій, створених О. Кониським, С. Васильченком, О. Іваненко, В.Зайцевим, Л. Смілянським, З. Тулуб, А. Костенком, В. Дардою, В. Шевчуком до постмодерного чи неоавангардистського переосмислення (епатажного заперечення чи то й бурлескного заниження) його творчості в кінці XX – на початку XXI століття Ю. Андруховичем, Д. і В. Капрановими, С. Жаданом, В. Небораком тощо.

Завдання пропонованої статті – простежити в українській поезії миколаївських авторів художню рецепцію як творчості Т. Шевченка, так і його хрестоматійного народницького образу, «іконізованого» попередніми ідеологіями.

О. Забужко слушно зауважує, що «в пантеоні українських мислителів Шевченко посідає місце осібне й виняткове – настільки виняткове, що духовна історія України від часу його появи й дотепер розгортається, необхідно співвідносячись із ним (і самовизначаючись щодо нього) як із своєрідним абсолютом – символічно персоніфікованою, втіленою єдністю сутности й існування в межах національного світу: абсолют можна дискутувати, але його не можна обійти»[1, 34].

Творчість та життя Т. Шевченка ставали мистецьким імпульсом для художнього відображення у творах української поезії на всіх етапах її розвитку. Особливо потужно «шевченківським духом» перейнята лірика періоду державотворчих змагань першої половини XX століття. Стрижневою ідеєю цього часу стає національна ідея, а її витоки чітко простежуються саме в творчості Т. Шевченка. Під впливом його творчого генія поети акумулювали духовний потенціал національно свідомої особистості. Шевченка як духовного

наставника нації відтворили в цей час Є. Маланюк, Яр Славутич, В. Пачовський, Л. Білецький, В. Барка. Не становлять винятку тут і поети Миколаївщини. Причому, уважно прочитували і осмислювали його творчість як визнані професіонали, так і поети-аматори.

Одним із перших у рік 100-річчя Т.Шевченка, не зважаючи на заборону вшанування поета, відтворив його образ як «батька нації» Т. Карасьов - Козловський, який опублікував у виданні «Николаевская газета» (1914, 25 лютого) вірш «На спомин Тарасу Шевченкові». Твір побудований на використанні широко знаних традиційних образів зі спадщини поета: «Дніпр широкий», «хрест високий», «турецькая злая неволя» тощо. Головна ж думка проходить через поезію рефреном: як би не старалися недруги сховати від народу Тарасове слово, воно житиме, «поки сонце в небі гріє».

Продовжує цю думку в багатьох віршах С. Черкасенко. Серед них: «Світлій пам'яті генія», «Величній пам'яті Пророка», «Шевченкові». У першому з творів, написаному в 1914 році, поет палко вірить, що «у проміннях злототканих доля-мрія зайнялась», «сонце сходить – сонце волі», пафосно закликає не опускати рук у безсиллі, палу серця не гасити. Але в другому, написаному в 1920 році, оцінка дійсності зовсім інакша: «Наше сонце криваво зійшло/ В червоних туманах, / Пісню ранку співає нам зло, / Наше Щастя огнем розцвіло / У зловісно-блискучих оманах…», «Трупом засіяно, /снігом завіяно / Мертві поля…». Похована під більшовицькими багнетами українська воля навіває йому образ скривавленого серця, готового, однак, до вирішального бою. Останні строфи сповнені віри та оптимізму, поет закликає спом'янути Пророка не мечем, а Словом тихим.

У наступному 1921 році С. Черкасенко з почуттям невимовного трагізму мовитиме: «Широкий степ, поля, облоги, / Лани - / В скаженій люті / Залляли кров'ю перемоги / Вже не царі, вже не пани, - / Раби розкуті!» Ліричний герой звертається за порадою до Шевченка, за словом якого визнає роль того, хто гартував серця, вселивши в них незгасне полум'я надії.

Знаходячись у еміграції, С. Черкасенко знову звернувся до образу Шевченка в поемі «Наша Твердиня» та драматичній картині «Прометей». З болем констатуючи в рядках поеми: «Мій рідний край – сумна пустиня», він водночас віддає належне Шевченку як Пророку, який зумів розбудити націю, похитнути давній хрест покори й рабства, крик терпіння обернути в нечуваний протест. І хоч у ріднім краї поки «плюндрує все хижак лихий», але «огонь

всетворчий і живий» набирає сили, народ готується до вирішальної боротьби. Постать Шевченка одержала символічне звучання й у драматичній картині «Прометей».

Суголосно зі С. Черкасенком звертається до сучасників і Дніпрова Чайка, осмислюючи образ Шевченка як мірило совісті української нації. Вводячи ремінісценцію з його медитації «Та не однаково мені, як Україну злії люди / присплять лукаві і в огні / Її, окраденую, збудять /», авторка звертається до нащадків поета з щирим закликом не згортати «ледачо руки», а захистити «Вкраїну–матір» («Роковини»). Система риторичних запитань, використана нею в монологічному звертанні, побудована за принципом градації: кожне наступне запитання зміцнює позицію наратора в тому, що заповіти Шевченка живуть у серцях нащадків, не байдужі їм. Інший вірш «Тарасова думка» авторка вибудовує на ремінісценції з Шевченкового «І день іде, і ніч іде…», запитуючи гнівно себе й сучасників, чому в суспільстві «…не рай, / А зло панує, брехні й мука?» Якість життя в радянському суспільстві вона закодовує в метафорі: «Засяло сонечко на час / Та й заховалося за хмару…», натякаючи на поразку визвольних прагнень українців.

Зовсім у іншому аспекті змалював образ Т.Шевченка С. Крижанівський. Більшість його віршів писалися в тридцятих роках минулого століття. Художній вартості поезій відчутно зашкодили ідеологічна заданість, тенденційне бачення в Шевченкові лише полум’яного революціонера-демократа, інтернаціонального співця класової боротьби («Рота імені Шевченка»). Але в інших віршах С. Крижанівський дистанціюється від реалій радянської дійсності, і це їх рятує від знецінення. «Сад Тараса Шевченка», «Шевченко в засланні» – це майстерно відтворені, оповиті щирим сердечним чуттям поетичні сторінки біографії Шевченка періоду заслання. Автору вдалося відтворити поліфонію психологічних переживань поета-засланця, хоча риторична патетика окремих рядків виглядає недоречною.

У другій половині XX століття поети Миколаївщини осмислюють образ Шевченка здебільшого в аспекті сприйняття його ідей сучасниками. Привертають увагу твори В. Колодія, О. Полішкарова, В. Бойченка, Л. Чижової, а також аматорські спроби П. Панянчука, В. Спиці, Л. Лисогурської, Г. Усатюка.

Як ліричний герой поетичних творів Шевченко постає в образі поета-мученика, поета-борця. Відтворюючи факти біографії Шевченка, поети привносять власне бачення, переходять від фіксації

зовнішніх речей до зображення власного емоційного світу. Іноді можна спостерігати вияви концептуальної одноманітності, повтор на рівні мікрообразів.

Особливу увагу варто звернути на творчий доробок лауреатів Державної премії України імені Тараса Шевченка М. Вінграновського та Д. Кременя, чиї імена нерозривно пов'язані з Миколаївщиною. У їхній творчості тип рецепції постаті Шевченка зовсім інший – металогічний. Значну роль у їхніх віршах відіграють метафори, образи-символи, алегорії, аналогії, підтексти.

Наприклад, для утвердженні ідеї жертовної самовіддачі в ім'я народу для М. Вінграновського прикладом виступає саме образ Т. Шевченка, до якого він звертався і в ранніх, і в пізніших поезіях. Емоційно-знаковим образом, символом національного часопростору виступає в ліриці М. Вінграновського образ Дніпра, який, здобуваючи оригінальне авторське трактування, „зберігає і виразні риси краси, оспіваної Т. Шевченком "[2, 13]. Це один із найулюбленіших образів у творчості поета, найперше він сприймається як символ України, автентичності українців, тому і зберігає у собі ці риси: «висниться мені На зорянім коні мені Шевченко, Шевченко й Київ в серці на коні». Дніпро у Вінграновського, як і у Шевченка, це – «символ людського сумління й пам'ять історії»[2, 13] У вірші «Повернення Хікмета» автор проводить відчутну паралель: як Хікмет, так і Шевченко, ніколи не перебували поза межами духовності своїх народів. «Попід Дніпром, біля чола Тараса, до моря Чорного, а потім і під морем На ліктях, на колінах твій поет Повзе до тебе, чуєш, Батьківщино?!» Але образний ряд вибудуваний таким чином, що думка розпросторюється на всіх поетів, які репрезентують свої країни.

Особливо багатий образами-символами вірш «Де сон, де син, де тисячі синів…», у якому автор витворює образ Шевченка як «безсмертя нації на всі літа і всевіч», бо він «виснений століттям для пробудіння всіх синів й століть». Звертаючись до сучасників, автор пропікає їх гнівними інвективами, частково перефразовуючи Шевченка, застерігаючи їх не стати підспівайлами стягачів, які «деруть удень, здирають уночі, І дух, і шкіру Й сльози непролиті».

Образ Шевченка є одним із ключових і в ліриці Д. Кременя. Уже в першій поетичній збірці «Травнева арка» було вміщено вірш "Тарасова верба", де художньо відтворено роки заслання Т. Г. Шевченка. Як зазначає Т. Кремінь, поет утверджує думку, що Шевченків біль – це свята офіра для землі, де він перебував. Автор

застосовує мотив непримиренного бунту (“І спогадуєш панщину, / І не гасне у серці бунт” або „судьбу закріпачену / Хижі спогади різками б’ють”), котрий став для нього ключем до внутрішнього самоствердження [3].

Значною мірою на Шевченкових гостросюжетних інвективах вибудовано багато поезій збірки «Пектораль», за яку Д. Кремінь був удостоєний Шевченківської премії. На цю особливість звернув увагу І. Дзюба, зазначивши, що в поетичних творах Д. Кременя помітна «шевченківська» енергетична зарядженість, тому «одним із наскрізних є мотив утрати України, …виболений на власне серце. Нині, новим поетом нового дня»[4, 2.].

У віршах Д. Кременя «У старовинному сувої», «Камені Мигії», «Гадяцький полковник, а чи з Умані…» як головні риси Т. Кремінь слушно виокремив невичерпну етноментальну пам'ять, глибоку національну гідність, сконденсований історіософський трагізм, пропущений крізь призму Шевченкової філософічності [3] У поезії «Учителю, хто ми?» постають риторичні алюзії довкола долі того покоління дітей, котре повинно реалізувати сподівання батьків, які гіркотою долі та бідами свого часу шукали можливостей протистояти тоталітарній системі. Ліричний герой вірить в очищення нації від зневіри і страху: «Учителю, хто ми? - / Ми діти Месії й Тараса.»

Отже, рецепція образу Т. Шевченка у віршах М. Вінграновського та Д. Кременя багатопланова й неодновимірна, закорінена в національний ґрунт. Хоча в їхніх творах і домінують настрої душі, найтонші переливи інтонацій, вони вимагають зосередженості розуму, сприйняття їх в інтелектуальному вимірі.

Список використаних джерел:

1.Забужко О. Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу. – 4 вид. [Текст] / Оксана Забужко. – К.: Факт, 2007. – 148 с.

2. Салига, Т. Поет – це слово, це його життя…[Текст] /Тарас Салига // Вінграновський М. Вибрані твори у трьох томах: Т.1.Поезії. – Тернопіль : Богдан, 2004. – С.5 – 54.

3.Кремінь, Т. Металогічна рецепція постаті Т.Шевченка в ліриці Дмитра Кременя [Електронний ресурс] / Тарас Кремінь. Режим доступу: http://maysterni.com/publication.php?id=42176

4.Дзюба, І. Дмитро Кремінь: розмова з добою на краю прірви[Текст] // Кремінь Д. Скіфське золото: Вибрані вірші та симфонії / Упор. Т.Д.Кремінь. І.Дзюба. –Миколаїв: Іліон, 2008. – С. 5 – 23.

БОРКО Т.М., кандидат педагогічних наук, доцент Миколаївського міжрегіонального інституту розвитку людини вищого навчального закладу «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»»

ТАРАС ШЕВЧЕНКО В ІДЕЙНО-ХУДОЖНІЙ КОНЦЕПЦІЇ ІВАНА БАГРЯНОГО

У середині XIX ст. постать Т. Шевченка вийшла на перший план як історичного та політичного діяча. Про себе він сказав: “Історія мого життя є частиною історії мого народу”. Вчені твердять, що на його місці можна було б сказати: “Історія мого життя є історією воскресіння мого народу”. З такою думкою можна погодитися, якщо згадати, що в той час царський уряд, проводячи жорстоку асиміляторську політику щодо України, вважав, що з Україною як історичним явищем уже покінчено, що вона є складовою частиною Росії. Проте Т. Шевченко був безкомпромісним у своїх поглядах на історію і культуру українського народу [12].

Т. Шевченко – це, безумовно, визначальна постать для української літератури. Ставлення конкретного письменника до художнього доробку та самої постаті Кобзаря значним чином зумовлює його місце в літературному процесі, допомагає окреслити його індивідуально-мистецьку своєрідність. Тому спробуємо окреслити деякі особливості ідейно-художньої концепції І. Багряного співвідносно до сприйняттям ним спадщини Т. Шевченка.

Маючи величезні задатки громадсько-політичного діяча, про що свідчить вплив Т. Шевченка на кирило-мефодіївців, він зумів реалізувати свій величезний духовний потенціал через свою мистецьку, передусім поетичну творчість. І в цьому вчені вбачають найбільшу загадку його феномену.

Т. Шевченко вивів українську культуру на вищий щабель розвитку, сміливо підкреслюючи її національну самобутність. Це було тим важливо, що в тодішніх несприятливих умовах українська культура і, зокрема, українська література могли стати лише провінційною складовою “загальноросійської” літератури або

літературою "для хатнього вжитку" (до цього в свої пізні роки схилявся навіть М. Костомаров) [12].

Розуміння Т. Шевченка, як полум'яного "революціонера-демократа", сформувалося в І. Багряного ще в атмосфері українського літературного процесу 1920-х рр., коли він дебютував як поет. Юрій Шерех, аналізуючи збірку поезій "Золотий бумеранг" (значну частину якої склали ранні твори), підкреслював цей вплив: "Золотий бумеранг" показав, що над поетом більше, ніж здавалося, тяжіє традиційна романтика; він її систематично перевертає, перекидає, але перевернення не завжди означає визволення… Просте слово і Шевченко підтримують поета на його шляху" [13].

М. Сподарець зазначав, що найяскравіше ставлення І. Багряного до Т. Шевченка виявилося в його полеміці з Д. Донцовим. Мається на увазі стаття ідеолога "інтегрального націоналізму" 1958 р. "Шевченко і прогресисти", що увійшла до книги "Незримі скрижалі Кобзаря", де піддавалася критиці поезія І. Багряного "Канів" (1927) (в одному ряду із П. Кулішем, М. Рильським, С. Єфремовим, М. Грушевським, Д. Чижевським та іншими) [9]. Ось що писав Д. Донцов: "У Багряного – Шевченко це забута постать, "його доба" минає разом з "задрипаними хуторами"; нова доба, що прийшла, "зрушить з злиднів" бідного українського хлібороба. Поет вмер – в добу "індустріялізації", електрики, машин, урбанізації. "Симфонія" матеріяльного і матеріялістичного "прогресу" заглушить слово пророка, а на місці його пам'ятника здвигнуть елеватор. Шевченко вже своє "відспівав", а виворожуваний ним з давнини вік козацтва – "пропав". Не сурма козацька має об'єднати Україну, а "мотор" більшовицький, який поведе її "в новий день" [6].

Ім'я автора "Канева" потрапило до статті "Шевченко і прогресисти" як відгук на суспільно-політичні погляди І. Багряного, що разюче контрастували з доктриною "інтегрального націоналізму" Д. Донцова. М. Сподарець висунув обґрунтоване припущення, що Д. Донцов побачив натяк на себе в образі слідчого Донця з роману "Сад Гетсиманський" – одного з найконтроверзійніших персонажів І. Багряного, якщо взяти до уваги всі обставини та причини "вербування" і несподіваної "реабілітації" цього слідчого головним героєм твору Андрієм Чумаком [9].

І. Багряний увійшов до літератури в середині 1920-х рр., коли питання ставлення до Т. Шевченка та його творчої спадщини було не

лише суто академічною справою, а справою суспільно-політичної та навіть класової боротьби. Найяскравіше таке ставлення до Кобзаря тодішньої комуністичної влади відбито в збірці статей В. Коряка "Боротьба за Шевченка": "Шевченко не мужик, Шевченко – інтелігент. Це зробилося провідною "глибокою" ідеєю "доцільного" шевченкознавства за часів Центральної Ради. (…) А тепер українські наукові кола завзялися за таку важливу, але припинену чи одсунену революцією справу" [7]. Отже, будь-яке дослідження творчості Т. Шевченка, яке виходило за межі офіційної марксистської формули "Шевченко – мужицький поет", заздалегідь підпадало під визначення контрреволюції. Скажімо, відомі нападки Дмитра Карамазова на адресу "іконописного батька Тараса" в романі "Вальдшнепи" М. Хвильового є лише стислим викладом статті В. Коряка 1922 р. "Ліквідація культу Шевченка" [7]. І тому стає зрозумілим, що "провина" Т. Шевченка, на думку цього персонажа, полягала передусім у тому, що Україна "в сьогоднішньому вигляді з своїми ідіотськими українізаціями в соціальних процесах виконує тільки роль тормоза" [11]. Загальновідомо, про які "соціальні процеси" йдеться у творі. Саме тому і піддавалися В. Коряком жорсткій критиці представники українського академічного шевченкознавства С. Єфремов, А. Ніковський, М. Плевако та інші "українофіли-просвітяни" [7], тому і закликав він до ліквідації "культу Шевченка": "Культ Шевченка лишається непорушним серед українських наукових кіл. Ми вважаємо його "недоцільним". Ми люди іншої доби, ніж Шевченко, і не в його беремо наказ і науку, нові гасла і нові провідні думки. Що правда, ми знаємо, що наші гасла, невідомі Шевченкові, є як раз утіленням його бажань, бо вони є одстоюванням реальних інтересів його класи, котрій Шевченко ніколи не зраджував" [7].

Образно-смисловий комплекс Т. Шевченка в І. Багряного невід'ємний від ідеї України. Для письменника важливим є наголошування на Шевченковій "простоті" та "народності", сприйняття його саме як пророка-месії: "Цей великий пророк і апостол українського національного відродження, бувши борцем і мучеником за українську національну ідею, одначе не був націоналістом в розумінні тих, хто нині намагається втягти його до своєї політичної корпорації. (…) Першим великим носієм української національної ідеї в новітній нашій історії є Шевченко. Не той, всіма

фальшований, кожним на свій кшталт, а справжній. Не "націоналіст", чи "комуніст", чи "соціаліст", чи "монархіст" Шевченко, а Шевченко – народний революціонер" [3]. Відкинувши суто класовий підхід соціологічного літературознавства 1920-х рр., І. Багряний підносить Шевченка як носія ідеї революційного бунту, що закликав "гострити сокиру". Цю здатність українців до бунту, анархічну стихію І. Багряний вважав однією з найістотніших рис української ментальності, що є запорукою здобуття Україною незалежності (в поемах "Вандея" та "Гуляй поле").

Про те, що творчість Т. Шевченка асоціювалася у молодого поета саме з такими думками і водночас викликала "шкідливі націоналістичні" почуття, І. Багряний "зізнавався" ще під час слідства 1932 р.: "Надмірне колись бунтарство і волелюбство автора – ось ґрунт, на якому вони виросли. (…) Пізніше ці "чувства" живилися й міцніли на клясичних зразках. Читаючи і шануючи Маркса, автор захоплювався і любив Уітмена, Огюста Барб'є (цього поета-бунтара), Шевченка (і головне – його бунтарські речі, такі як "Кавказ", "Єретик" тощо – що найменше мають в собі від національного, і найбільше від бунтарства, стихійного гніву), і інших – усіх подібних, яко поет подібної вдачі, любив їх найбільше і шанував, і живився з них" [4].

Саме це приваблювало у Т. Шевченка молодого поета, і саме такий тип героя ми побачимо в прозових творах І. Багряного. В. Мельник недарма визначав тип героя романів "Тигролови" і "Сад Гетсиманський" (за класифікацією М. Шлемкевича) як "шевченківський" [8].

І в час творчого становлення, і в еміграції І. Багряний завжди шанобливо та з повагою ставився до Кобзаря, що навіть стало приводом для звинувачень письменника в "несерйозности", "вульґарности", "претенсійности" та "зайвій розв'язности" [5], зокрема за таку фразу: "Я визначив собі шлях українського письменника – той, що начертаний великим Шевченком" [2]. І. Багряний постійно відчував спільність своєї біографії з долею Кобзаря: художник за основним фахом, він зазнав репресій через свої національно й соціально спрямовані поезії.

Список використаних джерел:

1. Багряний І. Буйний вітер: Роман. Кн. Перша "Маруся Богуславка". – Мюнхен, 1957. – 423 с.

2. Багряний І. “Золотий бумеранг” та інші твори. – К.: Рада, 1999. – 680 с.
3. Багряний І. Національна ідея і “Націоналізм” // Багряний І. Публіцистика: Доп., ст., памфлети, рефлексії, есе. – К.: Смолоскип, 1996. – С. 56 – 65.
4. Багряний І. Свідчення І. Багряного слідчому Державного Політичного Управління УСРР т. Герсонському / Підготовка текстів до друку Н. Миронець // Розбудова держави. – 1995. – № 1. – С. 61–64; № 2. – С. 16–29.
5. Бойко Ю. Куди йдемо? // Бойко Ю. Вибрані праці. – К.: Медекол, 1992. – 382 с.
6. Донцов Д. Незримі скрижалі Кобзаря (Містика лицарства запорозького). – Торонто: Гомін України, 1961. – 232 с.
7. Коряк В. Боротьба за Шевченка. – Харків: ДВУ, 1925. – 116 с.
8. Мельник В. Типологія людини в українській прозі першої половини ХХ ст. // Літературознавство: Доповіді і повідомлення Другого міжнародного конгресу україністів (Львів, 22–28 серпня 1993 р.). – Львів, 1993. – С. 213–215.
9. Сподарець М.П. Т. Шевченко у політичній та ідейно-художній концепції І. Багряного. // Шевченкіана на початку ХХІ століття: Матеріали наук.-практ. конференції, присвяченої 190-річчю від дня народж. Т.Г. Шевченка 25 березня 2004 р. – Х., 2004. – 194 с.
10. Утріско О. І. Багряний і Д. Донцов: проблема протистояння у світоглядній публіцистиці // Українська філологія: школи постаті, проблеми: Збірник наукових праць Міжнародної наукової конференції, присвяченої 150-річчю від дня заснування кафедри української словесності у Львівському університеті. – Львів: Світ, 1999, – Ч. 1. – С. 724–729.
11. Хвильовий М. Новели, оповідання «Повість про санаторійну зону». «Вальдшнепи»: Роман. Поетичні твори. – К.: Наукова думка, 1995. – 816 с.
12. Чому ми вважаємо Т. Шевченка засновником сучасної культури українського народу? [Електронний ресурс] / Портал про освіту в Київський області. – Режим доступу до порталу : http://www.oblosvita.kiev.ua/2394/1chomu-mi-vvazhayemo-t-shevchenka-zasnovnikom-suchasnoi-kulturi-ukrainskogo-narodu/
13. Шерех Ю. Року Божого 1946 (Замість огляду українського письменства 1946 р.) // Арка. – 1947. – № 2–3. – С. 1 – 8.
14. Шугай О. Іван Багряний, або Через терени Гетсиманського саду: Роман-дослідження. – К.: Рада, 1996. – 480 с.

МУЗИЧЕНКО Н. І., аспірантка кафедри
української мови Ніжинського
державного педагогічного університету
ім. М. Гоголя

БРОВАРЩИНА В ЖИТТІ ТА ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Аналізуючи життєвий і творчий феномен Т. Шевченка в контексті його мандрівок містами і селами України, засвідчуємо немало цікавих і нових сторінок у творчій біографії генія. Одним із важливих, але, на жаль, малодосліджених, топонімічних об'єктів Шевченкового життя є місто Бровари на Київщині. Відомо, що київські дороги поета займають у його біографії чільне місце. Дослідник життєвої і художньої спадщини Тараса Шевченка П. Білецький стверджує, що за все життя Шевченко в Києві прожив зовсім небагато: *«Якщо скласти усі дні, тижні і місяці, не стане і двох років. Але Київ на поета справив особливе враження, він став його духовною основою, новим імпульсом у творчості митця»* [4, с. 70].

Околиці Києва вперше Т. Шевченко відвідав у 20-х рр. XIX століття, мандруючи у почті свого поміщика. Київські враження згодом були відтворені у його ранніх романтичних творах «Катерина» та «Гайдамаки». Важливим етапом Шевченкового життя стала його діяльність у Київській археографічній комісії (1845–1847 рр.). Митець активно долучився до наукових пошуків на ниві археології, фольклористики, етнографії, археографії, зробив певний вклад у їх розвиток, заклав міцні підвалини українського народознавства. Археографічні подорожі Т. Шевченка по Правобережній і Лівобережній Україні збагатили його світогляд, демократичні погляди, чому сприяло спілкування з простим народом.

Київські сторінки життєвого і творчого шляху поета неможливо до кінця осягнути, зрозуміти, прочитати без дослідження значення тих незначних географічних місцинок, які по-своєму відіграли ключову роль у долі митця, формуванні його світоглядних, передовсім художніх орієнтирів, що закарбувалися у творчій пам'яті поета

назавжди через його мистецькі праці. Таким досить вагомим місцем у творчій біографії поета виступає Броварщина.

Уперше п'ятнадцятирічний Тарас проїжджав через містечко Бровари навесні 1829 року у валці дворових поміщика Павла Енгельгарда до Вільно. У той час місто Бровари було відомим центром, воно славилося своєю поштово-кінною станцією, де можна було поміняти коней і продовжити переїзд до Києва чи навпаки – до Петербурга.

Цю подорож ще кріпаком через міста і села України, серед яких і місто Бровари, письменник відтворив в одній із найвідоміших драматичних поем раннього романтичного періоду – «Катерина» (1838 р). Реальні топонімічні факти своєї подорожі, зокрема «образ Броварів», Т. Шевченко використовує і при зображенні поневіряння Катерини шляхами-степами:

Заплакала, пішла шляхом,
В ***Броварях*** *спочила,*
Та синові за гіркого
Медяник купила…[Шевченко, 1971, с. 37].

У середині травня 1843 року Тарас Шевченко їде в Україну, і з упевненістю можна припустити, що він міняв коней перед Києвом у Броварах, де якраз, як уже було зазначено, знаходилася поштово-кінна станція. Як засвідчено у документальних джерелах, *«з Качанівки Шевченко виїхав до Києва через Прилуки (де одержав подорожну), Пирятин, Переяслав, Бровари. Десь на початку червня він прибув у місто»* [5, с. 81].

Броварчанин-краєзнавець, дослідник творчості Тараса Шевченка Д. Гамалій стверджує, що *«у другій половині червня Шевченко виїздить із Києва на Полтавщину. Їхав через Бровари* (*у Шевченка кругом пишеться «Броварі»*), *далі Гоголів, Березань, Переяслав, хутір Убіжище до Євгена Павловича Гребінки. Напевне в Гоголеві зустрічався з Бориспольцем, адже в цей час сюди приїздить Платон. Із мандрів по Лівобережній Україні наприкінці січня 1844 року Тарас Григорович повернувся до Києва, а на початку лютого на перекладних, помінявши коней у Броварах, їде до Петербурга через Москву»* [3, с. 9].

У 1845 р., одержавши звання вільного художника, Т. Шевченко вирушив до України. І знову вкотре письменник проїздить головною вулицею Броварів, прямуючи до Києва. Ставши співробітником

Київської археографічної комісії, Тарас Шевченко багато подорожував просторами України, змальовував історичні та архітектурні пам'ятки, занотовуючи важливі етнографічні відомості з історії рідного народу. Неодноразово, очевидно, Т. Шевченко відвідував і околиці Броварщини, про що згадується в його творчому надбанні.

Не менш цікава сторінка Шевченкового життя, пов'язана з Броварами, – це дружба з нашим земляком – полковником із села Гоголів Платоном Тимофійовичем Бориспольцем. Вони познайомилися в Академії художеств, де український поет навчався художній справі після викупу з кріпацтва.

Відомий факт, що в 1841–1842 рр. Платон Борисполець і Тарас Шевченко на замовлення Орловського кадетського корпусу оформляли іконостас нової церкви. Відтоді їхня дружба переросла у щире братерство. Є свідчення, що в 1846 р. Шевченко приїздить у Бровари з якоюсь потребою, хоча достеменно невідомо якою саме. Підтвердженням цього слугує згадка в повісті «Прогулка с удовольствием и не без морали»: *«Поехали мы с Прохором у* ***Бровары,*** *ну, и довольно, – воротиться бы назад, написать письмо Прехтелю, и дело в шляпе. Нет, нужно было поехать в* ***Оглав,*** *да завернуть в Барышевку, навестить* ***старого прокурора Бориспольца.*** *Очень нужно!»* [Шевченко, Т. 4, с. 115].

Підтвердженням того, що в Шевченка з Бориспольцем були міцні дружні стосунки, є запис у «Щоденнику» поета, датований 24-м квітня 1858 року, де йдеться про зустріч із дорогим другом гоголівцем: *«Предположения мне никогда не удаются. Я не могу отказать себе в удовольствии сочинять предположения. Сегодня, например. Выходя из дому, я располагал провести время до обеда так. Сначала зайти в Академию по-смотреть выставку, потом зайти к Иордану, своему будущему профессору, потом к барону Клодту и в заключение к графине Наталье Ивановне и у нее остаться обедать. Таков был проект. А случилось вот как. В первой зале в Академии встретился мне Зимбулатов и Бориспольц, мои старые искренние друзья. Наскоро обошли мы выставку,отправились к Зимбулатову, время до обеда провели в воспоминаниях. Я совершенно доволен неудачею»* [2, с. 178].

Самого ж Платона Бориспольця Шевченко згадує у своїх листах до М. Лазаревського від 20 грудня 1847 р. та до Я. Г. Кухаренка від 1, 16 квітня 1854 року [Шевченко, Т 5, с. 9–187; Т. 6, с. 11–156].

Відомий історик і близький друг Тараса Шевченка Микола Костомаров у листі до редактора «Русской старины» М. Семевського пише, що в грудні 1846 року вони з Шевченком знову побували у Броварах: « *… я имел намерение купить недалеко от Киева дачу и, узнавши, что в местечке* ***Броварах*** *продается участок земли, десятин во сто, с господскою усадьбою, отправился туда, пригласивши с собою Шевченка. Мы нашли в усадьбе, помещавшейся в самом вышеозначенном местечке, двух пожилых барынь, из которых одна оказалась хозяйкою и владелицею продаваемого участка. Мы провели там полдня до сумерек. Уголок этот мне понравился, и я тогда же сговорился в цене, но, не помню, по каким-то вопросам, возникшим из документов на владение, оказалось нужным отложить совершение купчей крепости до весны»* [2, с. 173].

Зауважимо, що як і М. Костомарова, Т. Шевченка під конвоєм повезли на слідство до Петербурга. Біля Броварів поет побачив наречену Костомарова Аліну, яка так описала цю зустріч: *«Возле телеги бродил, перекачиваясь, путник, сопровождаемый двумя жандармами. Невольно мы в один голос воскликнули: «Еще один арестованный!» Не прошло и минуты, как Тарас подошел к нашему экипажу и со слезой, блеснувшей в его серых глазах, надломленным голосом проговорил: – «Оце ж бідна Миколина мати, а це, мабуть, його молоденька дружинонька. Ой, лихо, лихо тяжке, горенько матерям і дівчині»* [4, с. 62].

Пізніше той біль і горе, що Шевченко побачив під час своїх мандрівок в Україну, у тому числі й околицями Броварів, він закарбує у своїх поезіях:

Якось недавно довелось
Мені заїхать в Україну,
І я, заплакавши, назад
Поїхав знову на чужину

[Шевченко, 1971, с. 173].

Враження від перебування Кобзаря у Броварах у 40–60-х роках XIX ст. закарбувалися в його художній творчості. Про це свідчить ряд його поем та повісті. Так, 1848 року письменник написав поему

«Варнак», у якій розбійник-варнак виходить із Броварського лісу і йде каятися до Києва:

Вже на світ займалось,
Вийшов я з ножем в халяві
*З **Броварського** лісу,*
Щоб зарізатися. Дивлюся,
Мов на небі висить
Святий Київ наш великий…

[Шевченко, 1971, с. 312].

Як бачимо, броварський ліс, очевидно, залишився у пам'яті Шевченка назавжди.

У 1849 році, перебуваючи на Кос-Аралі, Тарас Шевченко пише поему «Сотник», події якої розвиваються у містечку Оглаві, що поблизу Броварів (сучасне село Гоголів Броварського району). В основі сюжету поеми змальовані реальні історичні перипетії, що відбувалися в Оглаві. Уважають, що саме від гоголівця Платона Бориспольця Тарас Шевченко почув про пригоду, що сталася з місцевим сотником. Неважко припустити, що докладне змалювання гоголівських краєвидів і реальна історична основа твору є безпосереднім свідченням перебування поета в цьому містечку. Цю думку підтверджують рядки із твору:

*У **Оглаві**… Чи по знаку*
Кому цей Оглав білохатий?
І досі ще стоїть любенько
Рядок на вигоні тополь,
*Неначе з **Оглава** дівчата*
Ватагу вийшли оглядати,
Та й стали… [Шевченко, 1971, с. 371].

У поемі «Сотник» ойконіму Бровари митець надає особливого значення, адже на сторінках твору ця назва згадана двічі: *Треба заквітчаться, - може, в останній раз, бо він казав, що у **Броварях** і повінчаємося* [Шевченко, 1971, с. 379];

Перехрестився неборак,
Коня найкращого сідлає
*І скаче в Київ. В **Броварях***
Уже повінчана гуляє
Його Настуся молода!

[Шевченко, 1971, с. 380].

Підтвердженням того, що Кобзар бував на території колишнього Оглава, а сучасного Гоголева Броварського району, є свідчення, вміщені в «Шевченківському словнику»: *«Шевченко був у цьому містечку до заслання. Можливо, тут він почув розповідь про подію, яка сталася в Оглаві. Ця подія лягла в основу написаної на засланні поеми «Сотник»* [4, с. 62].

У повісті «Близнецы» Т. Шевченко теж згадує славне козацьке містечко Оглав (Гоголів): *«Ей, бедной, удалося прошедшее лето погостить месяц у своих богатых родственниц в местечке **Оглаве**. А родственницы эти только что возвратилися из Киева, или, лучше сказать, из какого-то киевского пансиона»* [Шевченко, Т. 4, с. 24]. У цьому ж творі натрапляємо й на згадку про *Бровари*: *«Товарищи хотели было проводить его по крайней мере до Рязанова, но, вероятно, проспали, потому что он переправился через Днепр до восхода солнца, а в **Бровари** приехал к тому самому часу, как туркеня-смотрительша раздувала в сенях на очаге огонь для кофейника. Выпивши за умеренную цену стакан кофе и взявши, тоже за умеренную цену, бутылочку броварского ликеру* (*изобретение той же туркени-смотрительши), он ввечеру уже весело рассказывал о своем экзамене благосклонным слушателям на ганку уединенного хутора»* [Шевченко, 1986, с. 226–227].

Улюблену тему жінки-покритки Т. Шевченко відтворює на сторінках повісті «Княгиня», написаній у 1853 р. в Новопетрівському укріпленні, де також згадує Оглаву і Гоголів: *«Не одна чернобрывка умывалася слезами, проводжавши эту иродову драгунию. В одном нашем селе осталося четире покритки, а что же в **Оглаве** ? Да, в **Гоголеве** ? Там, думаю, и не пересчитаешь* !» [Шевченко, 1986, с. 135].

Влітку 1859 року Т. Шевченко востаннє побував в Україні. Під час цієї подорожі не оминув і славного містечка Бровари, про що теж є згадка. Після смерті Кобзаря через Бровари везли труну з його тілом центральною дорогою повз поштово-кінну станцію на Розвилці (назва частини міста Бровари). 18 травня 1861 року броварчани віддали останню шану митцеві. Про цю подію дослідник В. Бернатович у спогадах про Тараса Шевченка згадує: *«Але тут якось у п'ятницю вечором почули невзначай, що везуть Тараса, – уже у **Броварах** ночує, за Дніпром, – та й лишень не знати, де похоронять. Ми жвавіше кинулись і, зібравши копійчину, вирядили свого громадського учителя (що у нас приготовляє сільські діти на шкільних наставників), та й на*

всю ніч післали його за Дніпро пантрувать. Той на другий день, у суботу, побіг на поштових назад у Київ із ***Броварів****, і не єдин йому заздрив тій честі, що він перший побачив труну, з найдорожчим скарбом нашої України !»* [1, с. 527].

Отже, дослідження ще одного не менш важливого факту біографії Т. Шевченка – перебування поета на Броварщині, що пов'язане з його мандрівками населеними пунктами України, зокрема подорожами до Києва, дозволяє якоюсь мірою відкрити ще один незвіданий фрагмент життєвого і творчого шляху Кобзаря, розширити географію Шевченкового життєпису, збагнути ті фундаментальні засади, що формували його як неперевершеного й досі митця світового рівня.

Список використаних джерел

1. Шевченко, Т. Г. Кобзар [Текст] / Т. Г. Шевченко. [Вступ. ст. О. Гончара] – К.: Дніпро, 1971. – 583 с. (Видання ілюстроване репродукціями з рушників А. Василащук та Г. Верес)
2. Шевченко Т. Г. Зібрання творів : у 6 т. [Текст] / Т. Г. Шевченко. – К. : Наук. думка, 2003. – Т. 4. : Повісті. – С. 11– 119.
3. Шевченко Т. Г. Зібрання творів : у 6 т. [Текст] / Т. Г. Шевченко. – К. : Наук. думка, 2003. – Т. 5. – С. 9– 187.
4. Шевченко Т. Г. Зібрання творів : у 6 т. [Текст] / Т. Г. Шевченко. – К. : Наук. думка, 2003. – Т. 6. – С. 11– 156.
5. Шевченко Т. Г. Повести [Текст] / Т. Г. Шевченко. – К.: Днепро, 1986. – С. 135.

Список використаної літератури

1. Бернатович. В. Похорони Тараса Шевченка / В. Бернатович / Спогади про Тараса Шевченка. – К., 1958. – С. 527–531; 623–624.
2. Воспоминания о Тарасе Шевченко. – К. : Дніпро, 1988. – С. 170–179; 499.
3. Гамалій Д. Броварські шляхи Кобзаря / Д. Гамалій. – Бровари, 1994. – 80 с.
4. Шевченківський словник : у 2-х т. / Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка. – К., 1976–1978. – Т. 2. – С. 62
5. Шевченко Т. Г. Біографія / Т. Г. Шевченко. – К., 1984. – С. 81–111.

ДОНІЙ В. С., здобувач кафедри світової літератури та культури
ім. проф. О. Мішукова Херсонського державного університету, методист факультету менеджменту і бізнесу ВП «МФ КНУКіМ»

ХУДОЖНЯ ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ОБРАЗУ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА У ДРАМАТИЧНОМУ ДОРОБКУ М. БРАТАНА

В історичному та духовному розвитку України Великий Кобзар завжди матиме виняткове місце, оскільки, життя і творчість Т. Шевченка – явище унікальне. «Волею історії він ототожнений з Україною, і разом з її буттям продовжується нею, вбираючи в себе нові дні і новий досвід народу, відзиваючись на нові болі й думи, стаючи до нових скрижалів долі. Він росте і розвивається в часі, в історії, і нам ще йти і йти до його осягнення…» - справедливо констатує відомий літературознавець І. Дзюба і нині це твердження набуває особливої актуальності [7].

Художня Шевченкіана найбільше представлена поетичними творами: майже кожен поет вважає своїм вищим обов’язком написати про Т. Шевченка. Значно менше є прозових творів, найкращі зразки яких – повісті С. Васильченка «В бур’янах», О. Ільченка «Петербурзька осінь», М. Магери «Кам’янецькими стежками», М. Рубашова «Багряні тіні», романи В. Дарди «Переяславські дзвони», О. Іваненко «Тарасові шляхи», З. Тулуб «В степу безкраїм за Уралом», В. Шевчука «Син волі» та ін. До драматичної Шевченкіани належать драматичні етюди Я. Апушкіна «Сторінки життя», п’єса Д. Бедзика «Невільник», п’єса С. Голованівського «Поетова доля», документальна драма І. Драча «Гора», п’єси Ю. Костюка «Тарас Шевченко», «Думи мої», А. Малишка «Тарас Шевченко», А. Макаренка «Нескорений», драматична поема М. Негоди «Дума про Кобзаря», п’єси В. Суходольського «Тарасова юність», Ю. Щербака «Стіна».

У творчості відомого херсонського поета, прозаїка, публіциста, драматурга, перекладача, пісняра, заслуженого діяча мистецтв України, лауреата літературної премії ім. Андрія Малишка Миколи

Івановича Братана тема Шевченка займає чільне місце. Т. Шевченкові присвячено цикл драматичних творів «Сердитий Бог», «Колюча нива», «Лукавий сон», «Побите серце». У нашому дослідженні ставимо собі за мету схарактеризувати художню інтерпретацію образу Т. Шевченка в драматичному доробку М. Братана.

До студіювання творчості М. Братана долучалися В. Кулик, І. Немченко, О. Олексюк, Т. Щерба. «Свою любов до безсмертного імені і слова Кобзаря Микола Братан якраз і відтворив у драматичних творах. Силою художньої уяви митець переповів читачам про важку долю Шевченка-солдата, його оточення, внутрішній світ і переживання великого сина українського народу, якого за наказом царя було відправлено в солдати»[7;41].

Цикл творів, присвячених Кобзареві, розпочинається драматичною повістю «Сердитий Бог» (1996). В увазі автора – Оренбурзькі події 1849-1850 рр., зокрема, дружні стосунки Т. Шевченка з Ф. Лазаревським, О. Бутаковим, С. Левицьким, Б. Залєським, К. Поспєловим, К. Герном, любов до юної татарки Забаржади, конфлікт з прапорщиком М. Ісаєвим, через донос якого на Шевченка чекав арешт і відправлення до каземату Орської фортеці. Знаковими стають слова: «Караюсь я в оцій пустині Сердитим Богом» [4;18].

Продовженням Шевченківської тематики стала драматична повість «Колюча нива» (2004), орієнтована на відтворення часів перебування Т. Шевченка у Новопетрівському укріпленні на півострові Мангишлак. Вже з перших сторінок поеми Тарас Григорович постає у всій своїй величі – вельмишановною особистістю, талановитим митцем, людиною з високими духовними переконаннями.

У ставленні коменданта Маєвського до поета, художника, арештанта Шевченка відчувається глибока повага, співчуття, захоплення “одіссеєю” Шевченка і доказом цього є його твердження:

... По всій по Україні
Не знайдеться куточка, де б Шевченка
Не знали, не читали, не співали [1;5].

Щире визнання отримує Тарас Григорович і від земляків-солдатів Оберемeнка, Скобелєва, з якими поет підтримує дружні стосунки

Так він же в Україні, між народу,

По всіх усюдах бореться з панами
Як Залізняк, як Гонта, Кармелюк [1;7].

Драматург М. Братан звертається не лише до висвітлення перипетій, що стосуються мистецького й громадського життя поета, а й тонко передає особисті почуття Тараса Шевченка, зокрема, тугу за рідним краєм, нестримне прагнення писати, щемливі почуття до Забаржади, Варвари Рєпніної, Ганни Закревської, Агати Ускової.

Значна частина драматичної поеми присвячена художньому зображенню взаємин Т.Г. Шевченка з родиною Ускових, яка відіграла вагому роль у житті поета. Завдяки коменданту Іраклію Ускову Шевченко має змогу листуватися, писати. Переживши разом з Шевченком моменти радості й горя (новина про звільнення поета, смерть Дмитрика), Ускові вважають Тараса Григоровича не просто рядовим Шевченком, а людиною величезної сили духу, про, що свідчать слова Іраклія Ускова, якими автор прагне дати відповідь на питання: який він Шевченко?

Та ні, Тарас Григорович Шевченко,
Поет, художник, скульптор, як на те.
Свята людина в спечних колах пекла [1;50].

Необхідно відзначити, що М. Братан прагне створити глибоко психологічний образ Т. Шевченка, образ людини, для котрої одвічними духовними цінностями є Боже милосердя, невидимий зв’язок матері й дитини, відчуття себе частиною свого народу.

Про перебування поета в Новгороді після 10-ти річного ув’язнення, очікування дозволу повернутися до Петербурга як одного з найтяжчих періодів життя йдеться у драматичній поемі «Лукавий сон» (2007). Відчувається тенденція драматурга інтерпретувати постать Тараса Григоровича перш за все як звичайної людини, якій притаманні певні слабкості та недоліки. Внаслідок солдатських поневірянь, а головне, душевних переживань, читач бачить головного героя дещо постарілим чоловіком, який все частіше вживає оковиту, але молодим душею, сповненим жаги до життя та незламної сили духу. Знаменитий актор, товариш Шевченка М. Щепкін говорить про нього

Тарасе мій, та ж ти людина – кремінь,
І як поет, і як митець – ти геній,
Опісля того, що стерпів – ожити,
Таке, повір, не кожному дано [2;6].

Нещасливе кохання Шевченка до Катерини Піунової, душевні муки та страждання людини, яка знаходиться в стані розчарування, розпачу, безнадії від думки, що в нього ніколи так і не буде дружини, дітей, а таке близьке, жадане щастя було лише «лукавим сном» репрезентується автором такими міркуваннями:

Минули літа молодії,
Холодним вітром од надії
Уже повіяло. Зима!
Сиди один в холодній хаті,
Нема з ким тихо розмовляти,
Ані порадитись. Нема,
Анікогісінько нема![2;61].

Останньою у вищезгаданому циклі є драматична поема «Побите серце» (2009). Драматичну колізію вибудовує М. Братан подіями, які відбуваються під час заслання Т. Шевченка в Орській фортеці Оренбурзького окремого корпусу. Експресивне зображення Тарасових незламного духу і віри у народ, не зважаючи на неволю і заборону писати, відчувається в діалозі Шевченка і Фішера

Фішер *Цікаво, хто ж тоді б над нами правив?*
Шевченко *Народ.*
Фішер *Так не буває.*
Шевченко *Мусить бути!*
Царі не вічні. А народ не згине,
Бодай би як його не катували.[3;20]

Фінальні слова поеми звучать життєствердно і свідчать про незламність Кобзаревого духу, волелюбність, високу національну свідомість

Живим лишусь – ще напишу, братове,
Як мордували нас у цій хурдизі,
А скільки їх в отечестві таких,
Одна Сибір, кажу, неісходима.
Довіку злої муки не забуду.
Все збереже, відтворить і оплаче
Моє в крові, побите, лиш ні разу
Не згорбле, не схололе в каятті! [3;57]

Таким чином, осмислюючи найтяжчі життєві колізії великого поета, М. Братан пропонує власну інтерпретацію образу

Т.Г. Шевченка, що є вдалим поєднанням мистецького, громадського й особистого, людської простоти й величі генія, і тим самим пропагує нове прочитання образу Кобзаря.

Список використаних джерел:

1. Братан, М. Колюча нива [Текст]: драм. повість / М. Братан. – Херсон: Айлант, 2004. – 56 с.
2. Братан, М. Лукавий сон [Текст]: драм. поема / М. Братан. – Херсон: Айлант, 2007. – 66 с.
3. Братан, М. Побите серце [Текст]: драм. поема / М. Братан. – К.-Херсон: Просвіта, 2009. – 59 с.
4. Братан, М. Сердитий Бог [Текст] / М. Братан. – Херсон, 1996. – 66 с.
5. Дзюба, І. З криниці літ [Текст]: у 3 т. / І. Дзюба. – К.: Києво-Могилянська академія, 2006. – 976 с.
6. Олексюк, О .В. Поетика творів Миколи Братана: літературно-мовознавче дослідження [Текст] / О.В. Олексюк. – 2-ге вид. – Херсон-Київ: Просвіта, 2004. - 44 с.
7. Щерба, Т. М. Золота вага долі. Літературний портрет Миколи Братана [Текст] / Т.М. Щерба. – Херсон: Айлант, 2010. – 144 с.

МІКРЮКОВА К. О., викладач кафедри
мовознавства та логопедії
Миколаївського національного
університету ім. В.О. Сухомлинського

СПЕЦИФІКА САКРАЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ У ПОЕТИЧНИХ ТВОРАХ Т.ШЕВЧЕНКА

Своєрідне вживання сакральної лексики у поетичних творах Т. Шевченка пов'язане із тим нарощуванням смислу, що відбувається у контексті послань.

Особливою експресивністю вирізняються сакральні лексеми, що змінюють значення після прочитання й осмислення тексту. Так, образність послання Т. Шевченка «На вічну пам'ять Івану Котляревському»: «*Повіє вітер по долині, / Пішла дібровою руна, / Руна гуляє, божа мова. / Встають сердеги працювати, / Корови підуть по діброві, / Дівчата вийдуть воду брать, / І сонце гляне – **рай**, та й годі!*» [1, с. 38] ґрунтується на творчому переосмисленні релігійної семантики іменника **рай**. Окрім того, що це слово набуває алегоричного змісту – під ним розуміється Російська імперія, воно стає ще й виразним засобом іронії.

Активно в поетичних контекстах використовуються відтеонімні лексичні утворення – відбиток важливого пункту в системі ціннісних координат не тільки митця слова, а й усього українського народу. Свідченням цього є входження подібних лексичних одиниць до складу фразеологічних сполук, без яких не обходиться й художнє мовлення, наприклад: «*Розпитують, розмовляють, / Серце б'ється, любо… / І **світ божий**, як великдень , / І люди, як люди*» [1, с. 37]; «*Повіє вітер по долині, / Пішла дібровою руна, / Руна гуляє, **божа мова**»* [1, с. 37]; «*І смеркає, і світає, / **День божий** минає, / І знову люд потомлений, / І все спочиває*» [1, с. 154]; «*Умийтеся, **образ божий** / Багном не скверніте*» [1, с. 156].

Багато сакральних лексем використовуються передусім для негативно-оцінної характеристики різних абстрактних понять та виступають містким художнім засобом зображення злого початку, відсиланням до ірреальної істоти, котра є уособленням останнього. Подібні лексеми чітко передають негативне авторське ставлення до

позначуваних предметів чи явищ. Підсилює виражальний вплив цих лексем і прийом контрасту, що сприяє найвищому вияву їхньої негативно-оцінної інформації: «*І згадую Україну, / І згадать боюся. / І там степи, і тут степи, / Та тут не такії, / Руді, руді, аж червоні, / А там голубії, / Зеленії, мережані / Нивами, ланами, / Високими* ***могилами****, / Темними лугами»* [1, с. 206].

Відбиваючи канонічні або народноміфологічні поняття пекла, прикметник **пекельний** може використовуватися для художнього опису зорових, у тому числі й кольорових, або температурних характеристик різних об'єктів чи явищ з метою надання подібним характеристикам більшого ступеня вияву. Уживання цього відонімного прикметника в поетичному мовленні відбиває також біблійний асоціативний зв'язок пекла з темрявою: «*Кинуть в* ***пекло****…замучишся / І проклянеш бога. / Не цвіти ж, мій цвіте новий, / Нерозвитий цвіте, / Зов'янь тихо. Поки твоє/ Серце не розбите»* [1, с. 164].

Активною частиною поетичного словника стала лексема **рай** та похідні від неї слова. За допомогою цієї лексеми поет відображає у художньому контексті християнські та народно-релігійні уявлення про рай, Цей образ, у свою чергу, може служити засобом опису інших явищ художньої дійсності. Подібне конфесійно марковане слово може актуалізувати в поетичному мовленні також семи «краса» «чарівність», «принада»: «*Моя єдиная сестра! / Многострадальниця святая! / Неначе в* ***раї*** *спочиває / Та з-за широкого Дніпра / Мене, небога, виглядає»* [1, с. 324].

Інші відміфонімні конфесійні лексеми позначені виразним асоціативним зв'язком із Біблією, тож, уживаючись у поетичному мовленні, вони служать чітким сигналом, що відсилає читача до різних міфів священної книги. Наприклад: *«Не потурай», – може, скажеш, / Та що з того буду? / Насміються на* ***псалом*** *той, / Що виллю сльозами; / Насміються…*» [1, с. 53].

Ці лексеми виступають ключовими словами тексту і мають широкі можливості для передачі фонових, у тому числі й символічних, знань мотивуючих біблеїзмів, акцентують увагу на найважливішому для поетичного мовлення моменті біблійного міфу або вказують на поетичне продовження цього міфу.

Під змістом лексеми «душа» ми розуміємо внутрішній психічний світ людини, її настрої, переживання та почуття; саму

людину (у значенні кількості); сукупність рис, властивих певній особі; заглибину в нижній передній частині шиї.

У посланнях лексема «душа» виступає як:

1) вмістилище почуттів або свідомості людини. У цьому випадку «душа» наближається до поняття «серце» як символу душі, переживань, почуттів, настрою: «*Коли б мені, мамо, легесенькі крила, / В обійми до тебе* ***душа*** *б полетіла, / Бо тут непривітно, тут – хуга та студінь, / Однаково сумно і в свято, і в будень, / Рік цілий навколо все мре та німує, / Самотнього серця ніщо не вгамує…»* [1, с. 97].

У цьому прикладі душа – двійник людини. Його частина, наділена властивістю відділятися від тіла. Душа виступає самостійною сутністю. Автор наділяє душу здатністю літати, порівнюють її з птахом.

2) сукупність рис характеру, притаманних людям: «***Праведная душе****! Прийми мою мову / Не мудру, та щиру. Прийми, привітай»* [1, с. 39].

Під змістом лексеми «Бог» ми розуміємо основу віри християнства; творця, який створив світ і керує ним та вчинками людей; три іпостасі, триєдине начало: Бог Отець, Бог Син та Бог Дух.

У посланнях словом «Бог» можуть позначатися такі поняття:

1. Найвища сила, що має владу над усім живим: « *Ох, якби те сталось, щоб ви не вертались, / Щоб там і здихали, де ви поросли! / Не плакали б діти, мати б не ридала, / Не чули б у* ***бога*** *вашої хули»* [1, с.155].

2. Бог – втілення віри людини: « *А він, знай, співає, / Та дрібно, та рівно, як* ***бога*** *благає, / Поки вийде злодій на шлях погулять…»* [1, с.38]; « *Там в широкім полі воля; / Там синєє море / Виграває, хвалить* ***бога****, /Тугу розганяє…*» [1, с. 57].

Лексема «хрест» вживалася у посланнях особливо часто. Кожне її вживання пов’язане з філософсько-релігійним контекстом. Це пояснюється значенням, котре це слово має у християнській релігії, його символічними смислами. У християнській релігії хрест – предмет, символ культу, який являє собою стрижень з однією або кількома поперечками у верхній половині. Під змістом слова «хрест» ми також розуміємо відзнаку, що має форму такого предмета; предмет у вигляді фігури з двох планок, які перетинаються між собою; спосіб вишивання перехресними стібками; страждання, що випали на чиюсь долю.

Вживаючи лексему «хрест», поет створює на її основі новий комплекс відтінків змісту.

1. Хрест як сакральний жест, хрещене знамення: « *Паперу аркуш. І зроблю / Маленьку книжечку.* ***Хрестами*** */ І візерунками з квітками / Кругом листочки обведу*» [1, с.207].

2. Хрест як знак кінця, вияв божественної волі: «*Дивлюсь: твоя, мій брате, мати / Чорніше чорної землі / Іде, з* ***хреста*** *неначе знята…/ Молюся! Господи, молюсь!»* [1, с. 180]

Під змістом лексеми «храм» ми розуміємо будівлю, де відбуваються богослужіння, релігійні обряди; релігійне свято на честь якогось святого або якоїсь релігійної події; місце, яке викликає почуття глибокої пошани.

Слова «пекло» та «рай» є своєрідною бінарною опозицією, тому і розглядати їх значення слід разом. За релігійними уявленнями – місце під землею, куди потрапляють душі померлих грішників для вічних мук. Під змістом лексеми «пекло» ми також розуміємо нестерпні, жахливі умови; дуже небезпечне місце; тяжкий душевний стан, моральні та фізичні муки .

«Рай» за релігійними уявленнями – місце, де блаженствують праведники після смерті. Ми використовуємо лексему «рай» як лагідне, ніжне звертання до близької, дорогої людини; говорячи про красиву, благодатну місцевість.

Рай пов'язаний із найвищими небесними силами, пекло – із ворожими людині стихіями. Поет часто згадує рай з епітетами: *сподіваний, тихий, святий.*

Образ раю є абстрактним, загадковим, сумним. А пекло зображується як щось знайоме та близьке. Воно є передвісником болі та страждання: « *Найдуть злії та й окрадуть… / І тебе, убогу, / Кинуть в* ***пекло****…замучишся / І проклянеш бога»* [1, с. 164].

Вживання слів «пекло» та «рай» у безпосередній близькості в тексті створює ситуацію вибору, є застереженням: « *І все те бачив, і все знаю, / Нема ні* ***пекла****, ані* ***раю****. / Немає й бога, тільки я! / Та куций німець узлуватий, / А більш нікого!...* [1, с. 156].

Антитезу тут доповнює друга антонімічна пара початок – кінець, що також визначає ступені світовідчуття: найвищі точки часу та простору.

Отже, в цьому посланні антонімічна пара «рай-пекло» передає роздвоєність світу поета, трагічну прірву між реальним та бажаним.

Інколи мотив роздвоєності виникає і під час одиничного вживання слів «рай»-«пекло» – значення їх настільки тісно пов'язані, що внутрішня антитеза виникає і без формального її вираження.

Власні назви (топоніми, антропоніми й теоніми) складають порівняно невелику групу зі своєрідними функціями. Найчастіше використання імені виконує роль алюзії – відсилання до фрагменту Біблії. Наприклад, ім'я – Ісуса Христа.

Але в тому випадку, коли ім'я стає символом, в одному слові поєднуються різні функції, воно стає самостійним образом-міфологемою. Із імен біблейського походження таким є Ісус Христос. Це ім'я входять до синонімічних рядів, побудованих різними сюжетами в Біблії. Ядром такого ряду служить саме ім'я, що включає суть всієї сукупності сюжетів. Синонімічні заміни мають більш вузьке значення, підкреслює лише одну рису і проводять паралелі з одним епізодом.

Ісус Христос – центр християнської релігії, найбільш універсальний образ. Це земне втілення божества, синтез людського та божественного начал, символ християнства як релігії, символ віри в Бога взагалі: «*Аж поки* ***іменем Христа*** */ Прийшли ксьондзи і запалили / Наш тихий рай. І розлили / Широке море сльоз і крові, / А сирот* ***іменем Христовим*** */ Замордували, розп'яли…*[1, с. 201].

Отже, Т.Шевченка можна віднести до неординарних мовних особистостей, які талановито використовують ресурси мови, зокрема конфесійної лексики. На формування ідіолекту та системи лексики релігійної сфери поета, без сумніву, вплинуло глибоке знання священних текстів. Сакральна лексика ідіолекту автора значно індивідуалізована. Використовуючи сакральну лексику, він викривав світ насилля та пророкував народові світле майбутнє. Найбільш значимими для автора слова в посланнях набувають символічного значення та слугують для створення авторських образів-міфологем.

Список використаних джерел

1. Шевченко Т. Малий кобзар. – К.: Веселка, 1976. – 383 с.

ОРЛОВА О.В., кандидат культурології,
доцент кафедри соціально-гуманітарних
дисциплін ВП «МФ КНУКіМ»

Т.Г.ШЕВЧЕНКО – ПЕРЕКЛАДАЧ

Місце Тараса Шевченка в українському суспільстві і в українській культурі особливе. Він вивів українську культуру на вищий щабель розвитку, сміливо підкреслюючи її національну самобутність. Тому пізнання постаті Шевченка, його творчої спадщини, місця в українській і світовій культурі — процес постійний і необхідний.

Маючи величезні задатки громадсько-політичного діяча, він зумів реалізувати свій величезний духовний потенціал через свою мистецьку, передусім, поетичну творчість. І в цьому вчені вбачають найбільшу загадку його феномену.

У творчій біографії Тараса Шевченка поетичні переклади, ніколи не були на першому плані, проте їхнє значення важко переоцінити. Зі спогадів О. Афанасьєва-Чужбинського відомо, що в середині 1840-х років поет робив спроби перекладати вірші А. Міцкевича, але досягнуте його не задовольняло, і він знищив свої чернетки. Що до відомих нам перекладів зроблених Т. Шевченком, то це власне переклади: «Псалми Давидові» та уривки зі «Слова о полку Ігоревім», варто замітити, що в поетичній творчості митця багато наслідувань, переспівів, переробок, варіацій, які важко кваліфікувати, як переклади.

Для поетичного світу Шевченка найхарактернішим є включення перекладних текстів в авторський творчий контекст [2].

В перекладі Т. Шевченко «Псалмів Давидових» з церковнослов'янської Біблії адекватно відтворено зміст, смислову та художньо-образну структуру першотвору [5]. Що до ритміки, то псалом перекладено найпоширеним у Шевченка розміром — 14-складником, який походить від народнопісенного силабічного 14-складового вірша. В цьому перекладі, як, втім, і в інших псалмах, наявний шар церковнослов'янських слів: як точно визначав В. Коптілов, «відповідників «на тому самому рівні», що й церковнослов'янізми, українська мова... не має: такий своєрідний шар

лексики й фразеології не може бути заміщений нічим іншим без істотних стильових втрат. Це глибоко розумів Тарас Шевченко з його геніальним чуттям мови, і, перекладаючи «Давидові псалми» з церковнослов'янської Біблії, залишив без перекладу чимало слів і виразів» [1, с.35].

Величезна популярність Шевченкового «Кобзаря», крім причин загальновідомих, пояснюється також і тим, що читачі й слухачі поезій Шевченка інтуїтивно відчували глибинну спорідненість багатьох його творів із біблійною та близькою до неї традиційною напівнародною словесністю.

З Шевченкового листування відомо, що починаючи з середини 1850-х років поет на засланні збирався перекласти «Слово о полку Ігоревім», але, не одержавши необхідних книжок, взявся до цієї роботи лише наприкінці життя, у червні-вересні 1860 р., і встиг відтворити лише два уривки: «Плач Ярославни», що існує в двох самостійних редакціях, та опис битви — «З передсвіта до вечора». При перекладі опису битви Шевченко, намагаючись максимально зберегти найхарактерніші ритмічні особливості оригіналу, вдався до поєднання в межах одного тексту хореїчних (з елементами силабіки) та ямбічних рядків, причому тут не доводиться говорити про правильне чергування рядків певної віршованої структури: судячи з усього, поет прагнув наблизитись до ритміки першотвору, а вона, як відомо, і досі лишається предметом дискусій. Обидві редакції «Плачу Ярославни» перекладені чотиристопним ямбом [4].

В цілому можна стверджувати, що невелика за обсягом власне перекладацька спадщина Тараса Шевченка дозволяє вгадувати і розрізняти в його поезії потужні глибинні першоструктури християнської та дохристиянської цивілізації. Зокрема, біблійна «мова» Шевченкових перекладів і варіацій дала можливість проявитися всій поетичній системі українського генія, про значення якої, мабуть, найвлучніше висловився Вадим Скуратівський: «Саме Шевченко вперше в історії (і не літератури, а людства) порушив тисячолітню німоту, саме через нього вперше прохопилася словом, а не лише криком, сама зазвучала, як казали середньовічні теологи, «субстанція пекла», його моторошна, наскрізь пропечена стражданням «речовина»... В Шевченка, ніби перебиваючи одна одну, заговорили всі доти безмовні складові народної стихії, національні і загальнолюдські... З Шевченка заговорили цілі соціальні

материки, ледь намічені на елітарних культурологічних мапах, велетенські, доти не знані масиви людського горя, вперше залунав на повну силу той трагічний супровід світової історії, що його так довго не чула чи не хотіла чути культура, усамітнена на своїх «чарівних горах». По суті, саме з Шевченка (зрозуміло, у світоглядному, а не вузько історико-генетичному плані) розпочинається довгий і драматичний процес планетарної демократизації світової літератури» [3].

Біблійні та інші переклади й переспіви дали Шевченкові необхідний творчий інструментарій для подальшого розвитку української літератури та її універсальних можливостей.

Тарас Григорович зробив вагомий внесок у розвиток української та світової культури. Тому актуально, саме сьогодні, звучать його безсмертні слова: «Свою Україну любіть, Любіть її... во время люте, В останню тяжку хвилину За неї Господа моліть».

Список використаних джерел:

1. Коптілов, В. В. Актуальні питання художнього перекладу [Текст] / В.В. Коптілов. – К.: Вид-во Київського університету, 1971. – 187 с.
2. Москаленко, М. Нариси з історії українського перекладу [Текст] / М. Москаленко // Всесвіт. – 2006. – № 1–2. – С. 172–190.
3. Скуратівський, В. Шевченко в контексті світової літератури [Текст] / В. Скуратівський // Всесвіт. – 1978. – № 3. – С. 187–189.
4. Шевченко, Т. Кобзар [Текст] / Т. Шевченко. — К.: Дніпро, 1989. – 466 с.
5. Шевченко, Т. Повне зібрання творів у 6 томах [Текст] / Т Шевченко. – Т. 1. – К.: Вид-во АН УРСР, 1963. – 340 с.

АВРАМЕНКО О.М., асистент кафедри перекладу Миколаївського міжрегіонального інституту розвитку людини вищого навчального закладу «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»»

Творчість Тараса Шевченка є невід'ємною частиною розвитку української культури та світової культури загалом. Поезія Шевченка це вічно живий скарб культури народу. Вона прокладає мости братерського єднання між народами і стала невіддільною ланкою у розвитку багатьох національних культур.

Творчість та поезія Шевченка пройшла великий шлях до народів Західної Європи та відіграла велику роль в німецькій мові та літературі. Його твори перекладались більшість разів саме німецькою мовою. «Жодною іншою іноземною мовою твори Шевченка не перекладалися стільки разів, як німецькою, в жодній літературі не з'являлося стільки статей і досліджень про поета, я в німецькій» [5].

У 1843 році вперше про творчість Тараса Шевченка, а саме про поему «Гайдамаки», яка була видана у Петербурзі, опублікував німецький журнал «Jahrbücher für slawische Literatur, Kunst und Wissenschaft» («Щорічники слов'янської літератури, мистецтва і науки»). Саме з того часу виник великий інтерес до творчості Шевченка німецькими дослідниками. Одним з перших дослідників-перекладачів творів Тараса Шевченка був австрійський поет другої половини XIX століття Й.Г. Обріст. Його книга "Taras Grigoriewicz Szewczenko, ein kleinrussischer Dichter. Dessen Lebensskizze samt Anhang, bestehend aus Proben seiner Poesien, in freier Nachdichtung von I.Georg Obrist" («Тарас Григорович Шевченко, український поет. Нарис життя з додатком його поезій у вільному перекладі Й.Георга Обріста»; Чернівці, 1870) мала великий попит серед дослідників життя та творчості Шевченка. Додатком до книги були переклади поезії Шевченка. Такі як: «Гамалія», «Іван Підкова», три частини з поеми «Гайдамаки», «Тарасова ніч», «Русалка», «Заповіт», «Утоплена» та інші [1]. Обріст зазначав, що його переклади були лише додатком до книги про Тараса Шевченка й лише спробою вільних перекладів. Перекладач користувався для цього прозовими підрядковими перекладами, зробленими на його прохання

буковинськими письменниками. Використовуючи підрядники, Обріст не зміг досконало передати німецькою мовою першотвір, позаяк підрядковий переклад – це власне дослівний переклад твору й лише перший етап на шляху до художнього перекладу [4].

Подальші спробами перекладу творів Шевченка та дослідження його творчості зробили такі австрійські та німецькі перекладачі-дослідники як: В.Умляуф (переклад поеми «Кавказ»), К.Е. Францоз та Ю. Вігінія (переклад окремих поезій Кобзаря).

У кінці XIX – на початку XX століття про творчість Шевченка опубліковують такі видатні газети та журнали як: “Der Jungdeutsche” («Молодий німець»), “Osteuropäisches Korrespondenzblatt” («Східноєвропейська кореспондентська газета»), “Die Rote Fahne” («Червоний прапор»), “Die Gesellschaft” («Суспільство»), “Ruthenische Revue” – “Ukrainische Rundschau” («Український журнал»), “Zeitschrift für die slawische Philologie” («Журнал слов’янської філології») [2].

Великим внеском до розвитку творчості Тараса Шевченка в німецькій мові та літературі були: збірка поезій Шевченка в перекладах Ю.Вергінії, присвяченої 100-річчям з дня народження поета (1914) – “Ausgewählte Gedichte von Taras Schewtschenko” («Вибрані поезії Тараса Шевченка», Лейпціг, 1911), переклад А. Зеліба повісті Шевченка «Художник» “Taras Schewtschenko. Der Künstler Autobiographischer Roman. Übersetzt von Arthur Seelieb” («Тарас Шевченко. «Художник». Автобіографічний роман. Переклад Артура Зеліба», Лейпціг 1912).

У 30-50-ті роки минулого століття поети та літератори намагалися наблизити творчість Шевченка до німецькомовного загалу. Анна-Галя Горбач розповідає: «Напередодні Другої світової війни над перекладами творів Шевченка працювали німецькомовні поети й літератори, які під час гітлерівського режиму жили як емігранти в Радянському Союзі. Це були переважно люди лівих, комуністичних поглядів» [4].

Різні видання опубліковували переклади поезії Шевченка А. Курелли та Е. Вайнерта. У 1955 році вийшла антологія “Ukrainische Lyrik. 1840-1940” («Українська лірика. 1840-1940», Вісбаден, 1955) до якої війшли 25 перекладів поезії Шевченка.

У зв’язку з пам’ятною датою, 150-річчя видатного поета, Видавництво літератури іноземними мовами у Москві на основі двотомного німецького «Кобзаря» (1951) видало том вибраних поезій Шевченка – “T. Schewtschenko. Der Kobsar” («Т. Шевченко. Кобзар»,

Москва, 1962) завдяки якому збільшилась кількість німецькомовних читачів поезії Шевченка.

У 60-х роках XX століття відомий австрійський славіст, професор Віденського університету Г. Витженс з великою зацікавленістю звернув увагу на творчість Шевченка та розпочав дослідження його поезії в університеті.

Після здобуття Україною незалежності дослідження творчості Шевченка в німецькомовних країнах пожвавилося. У 1993 р. у Києві було проведено міжнародний симпозіум «Українська література в Австрії, австрійська – в Україні», у збірнику праць якого опубліковано доповіді австрійського літературознавця Й. Стрелки (працює в США) «Тарас Шевченко та його вплив на Австрію» та М. Павлюка (Київ) «Інтерпретація поезії Шевченка на землях Австро-Угорщини» [3].

Творчість Т.Г. Шевченка – визначне досягнення українського народу в галузі духовної культури, а історія життя поета є частиною історії його батьківщини. В наш час його твори, перекладені на десятки мов, стали невід'ємною частиною національної культури багатьох народів світу.

«Хто не чував про Шевченка? – пише літературознавець Павлин Свенцицький. – Байрона – розуміють два мільйони англічан, Гете – мільйон німців, Словацького – півмільйона поляків. Шевченка слухає, розуміє, з ним співає п'ятнадцять мільйонів! Тим він і великий, тим він і вищий понад усіх поетів».

Список використаних джерел:

1. Obrist J. G. Taras Grigoriewicz Szewczenko, ein kleinrussischer Dichter. — Czernowitz, 1870.
2. Taras Schewtschenko, der größte Dichter der Ukraine. – Wien, 1914.
3. Von Taras Schewtschenko bis Josef Roth. Ukrainisch-österreichische Literaturbeziehungen. — Bern, Berlin, Frankfurt am Main, New-York, Paris, Wien, 1995.
4. Гавришків, Б. Шевченкознавство в країнах німецької мови [Текст] / Б. Гавришкыв // Всесвіт. — 1961. — № 3.

ІВАНОВА В. Л., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музичного мистецтва ВП «МФ КНУКіМ»

ТВОРЧІСТЬ Т.Г. ШЕВЧЕНКА ЯК НАДБАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ

Т.Г. Шевченко, як визначний гуманіст, не міг бути осторонь від тогочасних освітянських проблем. Його творчість і суспільна діяльність насичена фактами, оцінками і порадами, які не втратили своєї актуальності й нині, коли формується національно спрямована концепція освіти і виховання.

У своїх творах Т.Г. Шевченко порушував морально-етичні теми, розмірковував про значення освіченості в житті, про роль народних традицій, культури і мистецтва у становленні особистості. Тарас Шевченко вважав своїм громадянським обов'язком привернути суспільну увагу до цих питань. Він далекоглядно передбачав, що піднесення освітнього і культурного рівня народу приведе до утвердження волелюбних ідей і боротьби за кращу долю.

Аналіз творчої спадщини Т.Г. Шевченка свідчить, що він виявляв значний інтерес до питань просвітництва та виховання. Простежується також певна система педагогічних поглядів, які знайшли відображення у його поетичних і прозових творах, насамперед, у повістях та Щоденнику. Свідченням просвітницьких прагнень Шевченка є написання і видання «Букваря южнорусского».

Вивчаючи педагогічні погляди Шевченка, науковці аналізували його «Буквар» (В. Щурат, П. Зайцев та ін.) [1, 9], розглядали ставлення Шевченка до сільських недільних шкіл (Й. Шемлай, Ф. Прийма та ін.) [5, 8], звертали увагу на наближення педагогічних поглядів Шевченка до народної педагогіки (Коломієць В.В.) [2].

Питання освітянського вишколу були для Шевченка болючими і особисто вистражданими. З 8 років він навчався у сільській церковній школі, вивчав «дяківську» науку. Окрім письма і лічби (арифметики), широко практикувалося бездумне «зазубрювання» «Часослову» і «Псалтиря», що було для малолітніх школярів важким і нецікавим. У повісті «Близнецы» Шевченко згадує про засоби стимуляції у вигляді тілесних покарань. Спогади Шевченка про роки шкільництва були не найкращими. «Дячок мой обходился жестоко не со мной одним, но и

с другими школярами, и мы все глибоко его ненавиділи. Бестолковая его придирчивость сделала нас в отношении к нему лукавыми и мстительными…», пише Т.Г. Шевченко у листі до редактора журналу «Народное чтение» (1860) [6, С.12]. Своє негативне ставлення до тогочасної системи навчання Шевченко висловлює у поемі «Гайдамаки», у повісті «Княгиня» [7].

Все ж Шевченко визнає, що попри всі недоліки, система шкільництва відігравала певну позитивну роль, сприяла просвітництву простого люду. Шевченко згадував, що, порушуючи навчальні канони, дяки-вчителі пропагували творчість Г. Сковороди і християнізовану народну творчість. Так, у вірші «А.О. Козачковському» Шевченко пише, що він «списував Сковороду» й колядку «Три царіє со дари».

Значно ширшим був освітній простір, коли Шевченко навчався у Академії мистецтв (1838-1845). Оволодіваючи мистецтвом художника, Шевченко мав змогу отримувати знання з історії, анатомії, теорії мистецтв тощо.

Важливо зазначити, що Шевченко, вже під час навчання в Академії мистецтв виношує плани видання альбому малюнків під назвою «Живописна Украйна» (1844). В газеті «Северная пчела» (1844, 25 серпня) у повідомлені про видання альбому «Живописна Украйна», Шевченко декларує патріотичне завдання «…воскресить в нашей памяти и родину, и обычаи предков, и события, ярко отделившиеся из обычного бытописания земли, где мы начинали жить и чувствовать. Подвиг достигнуть этого велик, а посильное к тому содействие должно составить нашу обязанность» [2, С.34].

Як бачимо, Шевченко і в Петербурзі, опікувався формуванням в українців патріотичних почуттів, любові і поваги до своїх національних традицій та історичного минулого. І хоча план видання «Живописна Украйна» був реалізований лише частково, освітня ідея Шевченка щодо прилучення широких верст населення до мистецьких надбань характеризує його як послідовного просвітителя і вихователя. Шевченкові були близькими прагнення кирило-мефодієвської братії поширювати освіту серед українського населення, створювати освітні заклади нового типу, які б були орієнтовані на формування знань, потрібних для професійної і суспільної діяльності.

У повістях Шевченка є всі ознаки просвітительської і виховної літератури, де утверджуються уявлення про силу виховання, добру

людську природу та звучить застереження про можливий негативний вплив на духовність людини поганої освіти і суспільних негараздів.

Особливу увагу звертає Шевченко на виховання сімейне. Наприклад, у повісті «Несчастный» описується, як байдуже ставлення до виховання дітей, відсутність стимулів до розумового і морального розвитку калічить особистість дитини, утверджує такі негативні риси, як егоїзм, розбещеність, свавілля. Брак освіти і виховання Шевченко вважає великим лихом і добирає такі визначення – «темнота», «злидні», «погані звичаї». Ця тема Шевченкові болить, і він повертається до неї у повістях «Художник», «Капітанша», власне у більшій чи меншій мірі у всіх творах [2].

Все ж, Шевченко не вважав освіту абсолютним добром. На його думку, головним є те, якими знаннями освіта насичена, у яких соціальних обставинах здійснюється. У повісті «Близнюки», педагогічно-виховне спрямування є явним. Шевченко простежує, як під впливом різних цінностей у одного з близнюків формується високоморальні якості, а інший деградує в моральному плані.

Шевченко також вважав важливим для формування моральної особистості прищеплення християнських цінностей, без чого світська освіта може втратити позитивний виховний вплив. У цих висновках Шевченко відходить від ідей «чистого просвітництва», яке не визнавало християнство, а той ворогувало з ним.

Але не тільки у християнстві Шевченко бачив основу морального виховання. Не менш важливим він вважав мистецтво, про що наголошував у ряді повістей (передусім, «Художник» і «Музикант»). Шевченко був добре обізнаний з естетичними нормами древньогрецької культури, шукав аналогії з українськими культурними традиціями, утверджував думку про єдність естетичного і морального [3].

Педагогічні ідеї Шевченка є еклектичними, тобто такими, що об’єднують різні педагогічні традиції, і у творах окреслені фрагментарно. Але очевидно, що Шевченко орієнтується на просвітницьку педагогіку, хоч особисто не вважав досконалим ідеали Просвітництва. Окрім наголосу на християнських цінностях, Шевченко був прибічником народної педагогіки, що вбирала в себе освітянські і виховні традиції українського народу. Він підтримував становлення недільних шкіл, діяльність яких мала національну спрямованість [4].

Шевченко схвально оцінював появу нових підручників з навчання української мови, а про «Граматику» П. Куліша (1857)

писав, що цей буквар складений «прекрасно, умно и благородно» і що це «первый свободный луч света, могущий проникнуть в сдавленную панами невольничою голову» (Щоденник від 10 грудня 1857 р.).

У процесі створення новітніх підручників брав активну участь і сам Шевченко. Він власним коштом видав свій «Букварь южнорусский» накладом 10 тис. прим. і реалізовував його за дуже низькою ціною – (3 коп.), спрямовуючи частину грошей від продажу на потреби сільських і недільних шкіл.

У листі до М.К. Чалого (від 4 січня 1861р.) він пише про свій намір видати за доступною ціною «Лічбу» (арифметику), а також посібники з етнографії, географії і української історії. І додає: «Якби Бог поміг оце мале діло зробить, то велике само б зробилося» [3].

Цей освітній проект, на жаль, так і не був реалізованим, але красномовно свідчить про прогресивність педагогічних поглядів Шевченка, його далекоглядність у царині розвитку національної світи.

Творчість і просвітницька діяльність Т.Г. Шевченка є вектором формування української національної свідомості, невичерпним джерелом просвітництва і виховання громадянина нової України.

Список використаних джерел:

1. Зайцев П. До історії Шевченкового “Букваря” // Вільна українська школа. - 1918 - Ч.7;
2. Коломієць В.В. Тарас Шевченко про освіту і виховання // Шевченкознавчі студії: Зб. наук. праць. - К, 1994. – С.34;
3. Кононенко П.П. Тарас Шевченко - педагог // Шевченкознавчі студії. - К., 1999;
4. Парфьонов М. …І полум’яний педагог: Педагогічні погляди Т.Шевченка за “Букварем південноруським” // Освіта. - 2002.
5. Прийма Ф. Шевченко і недільні школи на Україні // Зб. праць 14-ї наук. шевч. Конференції. - К., 1966;
6. Сидоренко О. Повість “Близнецы” в контексті духовних пошуків поета // Слово і Час. - 1991. - с12;
7. Шевченко Т. Кобзар. – Київ: Рад. Шк.., 1987. -3-є вид. – 608 с.
8. Шемлей Й. Недільні школи й Шевченків “Букварь южнорусскій” // Життя і знання. - 1934. - Ч.3;
9. Щурат В. Шевченків “Буквар” // Літературні начерки. - Львів, 1913.

ГАВРИЛОВА О.В., кандидат педагогічних наук, ст. викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін ВП «МФ КНУКіМ»

ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ФОРМ РОБОТИ ДЛЯ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ТВОРЧОСТІ Т.Г. ШЕВЧЕНКА

Ушанування пам'яті письменника, художника, мислителя та популяризація творчості Т.Г. Шевченка вимагає особливих інноваційних навчально-виховних форм та методів через потребу підвищення рівня якості освіти та читацької активності. Упровадження інноваційних форм і методів у навчально-виховний процес ВНЗ сприяють створенню, включенню та поширенню в освітній практиці нових ідей, засобів, педагогічних та управлінських технологій, у результаті яких покращуються показники досягнень структурних компонентів освіти, відбувається створення інноваційного середовища, реалізація потенціалу студентів.

Інновації ми розглядаємо (за Л.В. Ващенко) як систему, утворену з таких складників: власне ідеї та їх впровадження у навчально-виховний процес [2, с. 338–340].

У рамках курсу «Українська та зарубіжна література» студенти узагальнюють матеріал про становлення Нової української літератури, про життєвий та творчий шлях Т.Г. Шевченка, що вимагає системної психолого-культурологічної підготовки до аналізу феномена його творчості. Вплив історичних подій, філософських поглядів неодмінно мали вплив на творчий шлях митця, тому особа поета досліджується у контексті зв'язку з епохою, у якій він творив. Для розкриття творчості має значення врахування громадської позиції автора, біографічного матеріалу, індивідуально-психологічних особливостей, що формують літературно-психологічний портрет Т.Г. Шевченка.

Популяризації творчості Т.Г. Шевченка сприятимуть такі інноваційні форми роботи: відеопоезія, читацький марафон, підготовка медіа-презентацій, флешмоб, міні-квест, літературно-мистецький вечір, пленер, конкурс читців віршів тощо.

Дослідимо відеопоезію, як одну з форм популяризації творчості митця.

Відеопоезію розглядають як екранізацію поетичного твору (О. Ушаков), одну з форм відеомистецтва, що включає поетичний текст на акустичному або візуальному рівні (К. Давіна) [2].

На думку Л. Костюкова відеопоезія може існувати у таких варіантах: пряме ілюстрування, асоціації, що пов'язані з текстом поезії, поета, який читає вірш, спеціально створений арт-об'єкт (ілюстрацію, фотографію, інсталяцію, мультфільм), власне текст вірша. Повсякчас, все це поєднується у рамках одного вірша за допомогою швидкого монтажу [3].

Під відеопоезією ми розуміємо вид мистецтва, у якому органічно поєднані художній візуальний ряд, музичний супровід, поетичний текст, що може декламуватись і/або представлятись графічно. Слід звернути увагу, що відеоряд допомагає актуалізувати увагу глядача, несе додаткову підтримку текстові, збагачує її, є однією з можливих медійних інтерпретацій вірша.

У залежності від змісту, відеопоезія може поділятися на:

- документальну (автор читає вірш у кадрі);
- текстографічну (у відео присутня текст вірша);
- ілюстративну (поетичний текст ілюструється безпосередньо);
- концептуальну (сюжет відеоряду зв'язується з текстом на рівні ідеї);
- сюжетну (основне місце в ролику займає сюжет);
- музичну (ритм відеоряду задається музичним супроводом);
- візуальну (текст виродився, виявляється тільки в ритмічності відеоряду).

До відеопоезії ставляться такі вимоги:

- музичний супровід повинен бути доречним та підсилювати психоемоційний вплив на глядача;
- участь автора (поета) має бути виправдана, він може бути учасником представлення, а також об'єктом;
- застосування комп'ютерних спец ефектів має бути доречним.

Відеопоезія як форма навчально-виховної роботи у ВНЗ виконує такі функції організації навчання:

- навчально-освітню;
- виховну;
- організаційну;
- психологічну;

- розвивальну;
- інтергуючо-диференційну;
- систематизувальну та структурувальну;
- стимулюючу.

Доцільною така форма роботи є для студентів творчих спеціальностей (наприклад «Культурологія»), що дозволяє вдосконалити сформовані професійні знання, вміння, навички, проявити соціальну активність, налагодити взаємодію у межах мікрогруп. Така форма роботи являє собою цілеспрямовану, змістовно насичену та методично оснащену систему пізнавального та виховного спілкування, взаємодії, сприяє створенню психологічно комфортної атмосфери групи, ефективній взаємодії всіх її членів.

Впровадження такої інноваційної форми роботи як відеопоезія сприяє творчій та соціальній активності студентів, застосуванню проблемно-пошукових методів, набутих знань, вмінь та навичок, що впливає на підвищення якості навчально-виховного процесу. У рамках підготовки відеопоезії на твори Т.Г. Шевченка, студенти опрацьовують поетичний та культурологічний матеріал, сюжет, створюють сценарій, підбирають музичний супровід (за необхідністю), художнє оснащення та ін., що сприяє їх творчому та професійному становленню.

Інноваційні форми роботи сприяють популяризації високохудожнього таланту Кобзаря; залученню до читання; розвитку дослідницької діяльності студентів; сприяють глибшому усвідомленню студентською молоддю ролі Т.Г. Шевченка в культурно-історичному контексті України, впливу його творчих набутків на втілення нових ідей; активізують пошукову, організаційно-творчу роботу, обмін досвідом у питаннях популяризації творчості Т.Г. Шевченка; підвищують професійну майстерність, стимулюють розвиток творчих ініціатив та реалізацію творчого потенціалу студентської молоді.

Список використаних джерел:

1. Видеопоэзия. Сайт о видеопоэзии [Електронний ресурс] . – Режим доступу : http://videopojezija.ru. – назва з екрана.
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Костюков, Л. Поэтический клип как явление литературы / Леонид Костюков // «Арион» . – 2006, №3. – [Електронний ресурс] – Режим доступу до журн.: http://magazines.russ.ru/arion/2006/3/. – назва з екрана.

ЄРМОЛАЄВА Г. А., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри документознавства та інформаційних систем ВП «МФ КНУКіМ»

ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ ДОКУМЕНТОЗНАВЦІВ У ПОЗАНАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ ОСОБИСТОСТІ ТА ТВОРЧОСТІ Т.Г. ШЕВЧЕНКА)

Формування нової гуманістичної свідомості українського суспільства та його інтеграція в європейську спільноту активізує пошук більш ефективних методів та форм виховання сучасної молоді. У зв'язку з цим головною метою формування національної інтелігенції, сприяння збагаченню й оновленню інтелектуального генофонду нації, виховання її духовної еліти – це мета, що стоїть перед вищими навчальними закладами на одному рівні з підготовкою висококваліфікованих фахівців. Цьому напрямку виховної роботи серед студентів спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність» Відокремленого підрозділу «Миколаївська філія» Київського Національного університету культури та мистецтв приділяється також велика увага.

Художньо-естетичне виховання, на прикладі особистості та творчості Т. Шевченка, передбачає формування основ естетичної культури, естетичних норм і принципів, переконань та ідеалів, естетичного сприймання та емоційного ставлення до прекрасного, духовне збагачення майбутніх документознавців, розширення їх світогляду, озброєння студентів естетичними знаннями, виховання художнього смаку, вироблення естетичної активності, бажання вносити прекрасне у життя, примножувати культурно-мистецькі надбання народу.

Виховання у Вищому навчальному закладі має бути створення сприятливих умов для професійного, особистісного, культурного, творчого саморозвитку й самовиховання, допомога в становленні конкурентоспроможної особистості майбутнього спеціаліста.

Розвиток кризових явищ у сучасній українській економіці, безумовно, впливає на стан міждержавних контактів, значно обмежує

можливості спілкування молоді, обмін духовно-культурними цінностями. Наслідки цих негативних явищ певною мірою нейтралізує спілкування через мережу Інтернет. Інформаційно-технологічні можливості всесвітньої мережі, з одного боку, сприяють духовно - естетичному розвитку молоді, але, з іншого, споживання Інтернет - продукції є не зовсім контрольованим і не може гарантувати належні результати в становленні світосприйняття, розвитку естетичних потреб та смаків молоді. Відбувається певна вульгаризація культурно - естетичного середовища, занадто великого значення надається субкультурі, видовищним напрямкам мистецтва на рівні кіно- та телебачення, що завдає суттєвої шкоди духовно-естетичному розвитку особистості студента.

Своєрідною протидією агресивно-вульгарних викликів сучасного світу має стати впровадження цілісної системи художньо-естетичного виховання студентської молоді. Ефективною є виховна робота зі студентами, яка базується на чіткій системі естетичних впливів та художньо-естетичній діяльності молоді.

Художньо-естетичне виховання не тільки відкриває душу людини назустріч звукам, фарбам, формам світу та мистецтву, але й, у цілому, сприяє більш повному, зв’язному й глибокому розумінню світу й більш гармонійному, усебічному розкриттю самого себе. Це сприяє розвитку творчого мислення, розширює можливості в пошуку нових шляхів і рішень, у тому числі у сфері науки й виробництва.

Мистецтво, література і поезія покликані робити наше життя змістовнішим, радіснішим та духовно збагаченим. Спілкуючись з мистецтвом, людина одержує естетичну насолоду, відчуває піднесення творчих сил. Мистецтво в емоційно-образній формі дає оцінку явищам життя, пропагує високі суспільні ідеї. Більше того, воно може стати і мудрим учителем людини, що збагачує її внутрішній світ, окрилює її, виховує воістину високі почуття. Література і мистецтво найбільш чітко виражають глибоку людяну та суспільну міру відчуття та розуміння навколишнього світу. Завдяки своїм специфічним засобам мистецтво вводить людину у бездоганний світ краси та добра.

Естетично виховувати людину - означає пробуджувати в ній невичерпні творчі імпульси, прагнення нових пошуків та відкриттів. Великий заряд естетичного збудження дає мистецтво, яке повністю зв'язане із життям, і своїми засобами відтворює величну картину

природи, суспільства, внутрішнього світу людини. Завдяки неповторності, багатству поетичного генія, його твори здатні переживати епохи, активно впливаючи на пробудження добрих, розумних начал у людини. Ніколи не старіє мистецтво, якщо воно відкриває нове у житті, якщо його образи і характери несуть у собі високі ідеали краси, народної справедливості прогресу.

Отак і поетична спадщина Тараса Григоровича Шевченка, як і інших кращих представників класики, є життєвою і діючою, виховною силою. У поезії Шевченка, в її багатобарвному, емоційному комплексі студент знаходить те, що наближує поетичний світ Шевченка до духовного життя наступних поколінь. Утвердження людяності становить основний смисл, сутність, душу художнього світу Кобзаря. Творчість його несла нове поняття про людину, про людську гідність, вона звеличувала красу душі народу, красу людського подвигу і горіння.

Виховна роль поезії, мистецтва зумовлена владним діянням її художніх образів, силою краси. Вплив художньої творчості на студента не може існувати без схвильованості, без душевної настроєності, що викликає у нас захоплення подихом творчої фантазії та уяви. Ідейна послідовність виступає тут як естетична довершеність та як художня цілісність. Людина звертається до чистих джерел поезії Шевченка, щоб душевно збагнути, що таке краса життя, краса боротьби, краса людяності та єднання, і щоб переконатися, як любов до людей робить її дійсно Людиною, самовідданою у боротьбі зі злом та творцем прекрасного. Основою творчості поета є боротьба за красу життя, людяність, утвердження добра. Його поетичний світ - це чинник, що рухає вперед духовний розвиток нових і нових поколінь. У таких творах як «Гайдамаки», «Катерина», «Зацвіла в долині» зображує великий митець закоханість у красу земну, красу реального світу. Життя - ось предмет невідступної, пильної і любовної поваги поета. Письменник сприймає світ відчутно-реально, він зачарований всім живим. Кожен рядок у цих творах пройнятий великою любов'ю до людини. Поетові надзвичайно дорога й зрозуміла в простій людині, в трударі здатність до відчуття радості, до схвильованості перед красою життя. Краса навколишнього світу - багатюще джерело людських думок і емоцій, доброти і людяності.

У таких творах як «Причинна», «На вічну пам'ять Котляревському», ніжний майстер слова, закоханий у земне життя,

Шевченко бачить і цінить красу в людях, в природі, в праці людській. Адже, в світовій художній літературі письменник одним з перших відчував поезію праці, її благодійний вплив на людей. Праця стає найважливішим компонентом людського щастя. А працелюбність визначає у творах митця основи морального кодексу трудівника та становить норму його поведінки. В морально-естетичній концепції Шевченка творення добра, «любов між людьми», сердечність - критерій цінності людини.

Найважливішим естетичним принципом Шевченка була віра в людину. В естетичному ідеалі поета гуманність становить, власне, провідне начало. Життя набуває смислу тільки тоді, коли людина любить людей і бореться за людей. Адже людина доброго серця, чиста і любляча, стає джерелом світла і життєдайного тепла.

Естетична категорія високо використовувалась переважно Кобзарем у творах на історичну тематику (поеми та вірші козацького типу, «Гайдамаки»). Високе ніби залишається в минулому, коли буяла козацька слава. Воно трактується як героїчне у боротьбі за волю. Іноді пов'язується з трагічним (сцена убивства Гонтою своїх дітей-католиків у «Гайдамаках»).

Морально-естетичний ідеал людини для Шевченка важив багато не лише як творчий принцип, як ідея, що скеровувала його творчу думку, а й як принцип життєвий. Герої оцінюються автором з погляду їх гуманізму; його ідеал людини - це переконаний християнин, добробут якого, зароблений власною працею, є джерелом допомоги бідним і страждаючим, а душа такої людини здатна до відчуття прекрасного як у житті, так і в мистецтві.

Отже, естетично-виховна сутність художнього слова у творчості Тараса Шевченка полягає у розвитку системи духовних цінностей, адже концепція призначення людини та її естетичне втілення є ключовими моментами його світобачення.

Таким чином, практика роботи з художньо-естетичного виховання студентів доводить, що систематичне залучення до читання має значний вплив на розвиток їхньої духовної культури, розвиває естетичні смаки, підвищує самооцінку студентів, полегшує спілкування в колективі. Водночас, у молодіжному середовищі створюється атмосфера творчості, пошуку нових яскравих форм виявлення талантів і здібностей студентів.

Одробінський Ю.В., кандидат мистецтвознавства, доцент, завідувач кафедри дизайну ВП «МФ КНУКіМ»

АРХЕТИПИ ОБРАЗІВ ХУДОЖНЬОЇ ЛІРИКИ Т.Г. ШЕВЧЕНКО У ТВОРАХ ОЛЕНИ ТРИГУБ

Закувала зозуленька
В зеленому гаї,
Заплакала дівчинонька —
Дружини немає.
А дівочі молодії
Веселії літа,
Як квіточки за водою,
Пливуть з сього світа.

Якби були батько, мати
Та були б багаті,
Було б кому полюбити,
Було б кому взяти.
А то нема, сиротою
Отак і загину,
Дівуючи в самотині
Де-небудь під тином.

Т.Г. Шевченко (1848р.)

Архетипічні образи, які покладені в основу творів Т.Г. Шевченко, наділені величезною психічною енергією. Вони викликають сильні емоції та ведуть до трансформації індивідуальної свідомості.

У чому полягає феномен Т.Г. Шевченко? У сильних та великих поетичних творах чи можливо у таланті майстра кісті та пензля?
Якщо прослідкувати його графічні, поетичні та живописні твори, можна відчути, що їх об’єднує дух та образи національної єдності, в основі якої - життєдайна сила боротьби за правду та свободу, переживання та роздуми про долю як звичайної людини-кріпака, так і нації в цілому.

Поплутані і страшні образи творів Шевченко – це символи, що відшліфовані у форму єдиної мети - кращого та заможного життя. Містика цих символів набуває широкого поширення особливо в кризові епохи, час, коли вони відриваються від своїх архетипових коренів, що можна порівняти із сьогоденням.

В основі усіх творів Т.Г. Шевченко постають три фундаментальні образи, що розкривають сутність людського буття: образ жінки-матері як символу зародження життя; образ природи, що

часто асоціюються з людиною та її протистоянням у житті та образи дітей - як символи продовження роду та надії.
Образ жінки-матері часто має ліричний характер, зітканий із переживань, мрій, страждань і переплетений мотивами українського поля, степу, річок, почуттям любові та жалю. Ми бачимо їх в графічних ескізних рішеннях – прообразах до власних поетичних творів, в самих поетичних творах, в рисунках з натури повсякденного життя людей.

В образах природи автор часто звертається до алегорій, асоціацій та порівнянь: створює графічні рисунки дерев, де говорить нам, що ці дерева немов люди – різні. Також великий керманич українського народу звертався й до сакральної тематики, зокрема до Господа з молитвою за людей та країну: «Давидові псалми», «Молитва», «Молитва Иеремії пророка» й інші. Каяття, прощення, очищення та переродження - стають основною їхньої теми.

На рівні свідомого і невідомого, художники часто звертаються та черпають силу своєї творчості з творів Шевченко. Чому? Бо ці образи створені у рукописах та пензлем зрозумілі кожному українцю, кожному, хто пройшов шлях болю та страждань, хто відчуває свою відповідальність за майбутнє країни. У художників ці почуття проявляються особливо гостро і переходять в безконтрольний емоційний стан.

Так, Миколаївська художниця Олена Тригуб у ранній період творчості часто зверталась до символізму та українських мотивів, до семантики давніх знаків, універсальним символам стихій, християнській символіці, вплітаючи їх у динамічне середовище. Не пройшла вона осторонь й поетичної творчості великого «Кобзаря». Це роботи: «Весна» (2006 р.), «Свято» (2006 р), «Рідний край» (2006 р), «Причастя» (2006 р.), «Метаморфоза» (2006 р.), «Земля і дівчина» (2007 р.), «Мрії» (2009 р).

Розглядаючи світ через призму яскравих фарб з великою кількістю кольору і простору, Олена Тригуб передає його у великомасштабному абстрактно-семантичному змісті на тканині, намагаючись зберегти це сильне сприйняття і враження.

Проаналізуємо їх детальніше.Батик «Земля та жінка» розглядається автором у філософському розумінні двох образів, що дають: життя – космічному простору і життя – людині на землі. Зображення цвітучого дерева на картині символізує відродження;

розташовані хвилясті лінії в орнаментиці –воду, яка в свою чергу символізує джерело життя, мудрість, духовність і жіноче начало. Місяць в центрі композиції також є символом жіночності. Фази місяця символізують безсмертя і вічність, відновлення. Зображені краплі крові знаменують початок нового життя та уособлюють життєву енергію, носії душі.

У роботі «Весна» бачимо три дівочі фігури у вінках, що пускають їх по воді. Образ квітучої рослини символізує вічно живу природу, універсальні закони світобудови, обрядово-культове дійство містерії. Знаки спіралі тут символізують енергію в природі. У картині також присутні квіти – лілії, що є уособленням чистоти і родючості водночас. Ліричність та філософію даного твору автор порівнює з віршем Т.Г. Шевченка «Закувала зозуленька» та «Причинна».

В декоративному творі «Мрії», Олена Тригуб також звертається до образу жінки. Її стилізований образ зображено у центрі композиції - навколо квіти та хвилясті візерунки що уособлюють собою водне середовище. На другому плані зображене дерево, що також довершує образи жіночності.

Інша робота «Рідний край» за змістом наповнена енергією природи, яка завжди допомагає людям відрізнити істину від штучного та має силу постійного відродження. У цьому творі автор розповідає про сутність світобудови як системи постійного переродження, запліднення землі у вигляді ромбів та трикутників із крапкою.

Батик «Причастя» має в основі священний акт Євхаристії, де відбувається відновлення єдності між природою Творця і творіння, яке існувало до гріхопадіння. Дана картина насичена християнською символікою до якої входять образ птаха, риба, граалю Господнього. В центрі композиції розташований художній образ птаха (павича) – символ Христа у гробі. Риба – асоціюється із відродженням духу та є символом хрещення Христа. Грааль – символ безсмертя, духовної чистоти, містичний центр Землі. Вода, яка обвиває зображені у роботі символи, порівнюється тут із вченням Христа.

Отже, сюжет твору вимальовує загальну картину світобудови, в центрі якої – безсмертна людська сутність, що через прийняття живої енергії, крові Господньої включається у цілісний життєвий цикл відродження.

У роботі «Мадонна» також простежується сакральна тематика. У центрі зображено дві фігури - умовні образи Марії та Ісуса

ув'язнені у форму яйця. Вони відокремлені від тла силуетом і деталізовані золоченням схематичними орнаментами поля - криві і овалоподібні лінії, променеві форми.

Картина О. Тригуб «Свято» повертає нас до природних перевтілень та єдності усього живого. Особлива роль тут приділяється кольору, що створює ефект мерехтінь та вібрацій, втілюючи зриму метафору живого подиху природи. Картина передає стан радості, молодості та піднесеного настрою. Знову присутній сюжет зображення центра всесвіту. Навколо Сонця обертаються зірки та небесні тіла. Нескінченні смуги орнаменту ще раз підкреслюють безкінечність буття та важливе значення рівноваги у душі людини так і у всьому всесвіті.

В образно-змістовій основі цих робіт закладено пізнання не лише своєї історії, вірувань, а й розуміння самого себе в системі природи - вічного життя, де важливим є свобода думки та поглядів, єдність природних явищ, до яких так закликав наш великий митець.
Зараз, окрім творів у техніці батик, Олена Тригуб займається і масляним живописом, розкриваючи в собі нові грані творчості. І не дивно,адже, вона належить до тієї рідкісної когорти творчих людей, які вміють поєднувати різні сфери діяльності: наукову, художню та викладацьку, подібно художникам - винахідникам епохи Відродження.

Список використаних джерел:

1. Запесочная, Л. Батик от Елены Тригуб [Текст] / Л. Запесочная // Новая николаевская газета. - №15 (833). – Николаев, 11-17 апреля 2012. – с.1.
2. Смирнова, Н. Молодым у нас дорога [Текст] / Н. Смирнова // Южная правда. - №105 (23130). - Николаев, 24 сентября 2013. – с.3.
3. Философия: Энциклопедический словарь [Текст] / Под ред. А.А. Ивина. — М.: Гардарики, 2004. — 1072 с.
4. Шевченко, Т. Г. Повне зібрання творів: У 12 т. [Текст] / Т.Г. Шевченко / Редкол.: М.Г.Жулинський (голова) та ін. — К.: Наук. думка, 2001 – Т. 1: Поезія 1837-1847 / Перед. слово І. М. Дзюби, М. Г. Жулинського. — 784 с: портр. — Т. 2: Поезія 1847-1861. — 784 с.: портр. — Т. 3: Драматичні твори. Повісті. — 2003. — 592 с: портр.

ПІХТАР О. А., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музичного мистецтва ВП «МФ КНУКіМ»

ПОЕЗІЯ ВЕЛИКОГО КОБЗАРЯ В НАРОДНИХ ПІСНЯХ ЯК БАГАТОГРАННА СТОРІНКА МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ

Поезія Т.Г. Шевченка як частина національної культури у час розквіту романтизму внесла в музичну царину потужні струмені образно-мистецького багатства українського фольклору. Насичені народнопісенними елементами, вірші були сприйняті народом як власні переживання, потаємні мрії, сподівання, як любов до рідної землі, що призвело до величезної популярності створення народних пісень.

Дослідження українських фольклористів (Ф. Колесса, М. Грінченко, О. Правдюк, Д. Ревуцький та ін.), новітні досягнення філологів і музикознавців (О. Захарчук, П. Зайцев, П. Моценко) створили новий науковий контекст для розгляду фольклорної Шевченкіани, поширення нових музичних і текстових варіантів народних пісень на тексти Шевченка.

Т.Г. Шевченко увібрав у своїй творчості багатство народнопісенної культури, з якої черпав натхнення і глибоке розуміння прагнень свого народу. Як незрівняний виконавець і слухач народної пісні, він співав внутрішнім слухом, складаючи вірші. Народнопісенні елементи розкидані дорогоцінними перлами по всій творчості поета.

Шевченкова поетична система мови постала з художньої образності української народної пісні, наповненої характерною символікою (дівчина - калина, тополя, верба), неповторною метафоричністю («тополі розмовляють з полем», «шепочеться осока»). Анімістично-тотемістичні уявлення давніх слов’ян щодо одухотворення природи зашифровані у художніх образах фольклорної спадщини, в інтонаціях, наспівах та ритмоструктурах народних пісень. Образи природи, як у великого майстра, так і в народнопісенній творчості, змальовуються у зіставленні з людськими життєвими ситуаціями та переживаннями. Використання пісенної символіки і стилістичних засобів відповідає фольклорним традиціям. М. Добролюбов у рецензії на «Кобзар» писав про пісенність його мовного стилю: «Поезії Шевченка підходять до так званих народних пісень. Вони такі природні, що ви їх легко приймете за народні пісні і

легенди малоросіян: це одне вже говорить на їх користь. Тут є і поетичні думи, і історичні легенди, і чари покинутого кохання…» [1, 26–27]. Тому так природно Шевченкова поезія озвучувалася українським народом.

Значний внесок у дослідження тематики «Шевченко і народна пісня» становить праця відомого мистецтвознавця та фольклориста О. Правдюка [2]. Як зазначає А.І. Іваницький [3], у світовій літературі проведення паралелей з Шевченком за кількістю віршів, що стали народними піснями, можна порівняти тільки з віршами шотландського поета XVIII ст. Роберта Бернса. Фольклористами зібрано вже до двох сотень народних мелодій на тексти Шевченка.

У творчості Т.Г. Шевченка крилося те джерело сповідальності, психологічна аура якого сприяла виникненню найвищих чинників національного духу в найрізноманітніших жанрово-стильових площинах. У багатошаровій палітрі жанрового складу Шевченкових пісень можна виявити: історичні пісні і думи («Було колись на Вкраїні», «Ой літа орел»), козацькі («Тече вода в синє море»), баладні («Сидить батько кінець столу»), родинно-побутові («Якби мене черевики», «Ой одна я, одна»), сирітські («Плавай, плавай, лебедонько»), пісні, сповнені громадянського та соціального пафосу («Заповіт», «Думи мої, думи мої»), танцювальні («У Києві на Подолі»). Музичні особливості пісень: поєднання діатоніки та мажорно-мінорної основи, використання різних типів мелодики, наявність часокількісної ритміки, види багатоголосся - гомофонно-гармонічне і підголосково-поліфонічне.

Отже, муза Великого Кобзаря, озвучена народнопісенною творчістю, охоплює усі відтінки почуттів могутнього подиху Шевченкового вірша - від ідейної змістовності, справжньої народності, громадянського пафосу до чуттєвої проникливості. У теперішній час народнопісенна творчість на тексти Т.Г. Шевченка в контексті сучасної музичної культури України обіймає різні види музичної діяльності: фольклорні традиції у побутовому співі, концертне виконання у фольклорних фестивалях, фольклоризм у різних модифікаціях.

Список використаних джерел:

1. Т.Г. Шевченко в критиці [Текст]: Зб. статей. – К., 1953. - 233 с.
2. Правдюк, О.А. Т.Г. Шевченко і музичний фольклор України [Текст] / О.А. Правдюк. - К.: Наукова думка, 1966. - 240 с.
3. Іваницький, А.І. Український музичний фольклор [Текст] / А.І. Іваницький. - Вінниця: НОВА КНИГА, 2004. - 320 с.

ЛЕВЧЕНКО А. В., доцент кафедри музичного мистецтва ВП «МФ КНУКіМ»

ЛЕВЧЕНКО З. А., магістр музичного мистецтва, концертмейстер Миколаївського коледжу культури і мистецтв

НАЦІОНАЛЬНА САМОБУТНІСТЬ МУЗИЧНОЇ ЕСТЕТИКИ Т.Г. ШЕВЧЕНКА

Тарас Григорович Шевченко — постать велична й унікальна і у всій своїй багатогранності є монолітна, цільна, з нерозривною єдністю творчого мислення. Геній Шевченка яскраво світиться трьома рівноцінними гранями свого таланту – поезія, живопис, музика. Полум'яне слово Шевченка-поета немов летючою стрілою вражає, пориває серця людей до національного самоусвідомлення та самоствердження. Як художник, акварелiст, графік та живописець Шевченко стоїть на рівні світового образотворчого мистецтва.

Стосовно музичного обдарування Шевченка, необхідно відзначити, що музикальність є визначальною рисою менталітету українців. Видатний композитор П.І. Чайковський, зазначав: «Бувають щасливо обдаровані натури і бувають так само щасливо обдаровані народи. Я бачив такий народ, народ-музикант – це українці».

Серед світових геніїв важко назвати ім'я поета, вірші якого перелилися б таким широким потоком у музичні твори й охопили майже всі музичні жанри: пісні й романси, хорові мініатюри й розгорнуті хори, монументальні кантати, інструментальні п'єси, симфонічні поеми, опери, ораторії, балети. Інтерпретація поезії Т.Г. Шевченка в музиці розпочалася ще за життя поета й триває в наші дні., Досить нагадати, що з "Кобзаря" оспівано в різних музичних формах 250 творів. На творчість Шевченка відгукнулося понад 120 композиторів, кількість творів на слова Шевченка сягає понад півтисячі. Живе й могутнє слово Тараса Григоровича надихає до творчості багатьох композиторів у різних країнах — в Україні, Канаді, Росії, Америці, Франції... І кожен із митців знаходить такі поетичні рядки, які найбільше торкаються саме його серця й збуджують невтомну думку.

Завдяки надзвичайній мелодійності та ритмічній віртуозності своїх поезій Т.Г. Шевченко здобув славу одного з наймузикальніших поетів світу. Народна пісня, любов до якої поет проніс через усе життя, стала матір'ю Шевченкової поезії. Вона виросла з фольклорної стихії, а потім продовжила побутування в усній народній творчій традиції. Про глибокий органічний зв’язок поезії Шевченка з народною творчістю свідчить той факт, що назва «Кобзар», яку дав Тарас невеликій ранній збірці своїх творів, перейшла на весь поетичний доробок митця. Підтримуючи пісенно-епічну концепцію історії України, Шевченко закликає українських письменників та істориків прислухатись до живих звуків: «Прочитайте ви думи, пісні, послухайте, як вони співають, як вони говорять меж собою…»

За багатовічну історію український народ створив неперевершену культурну традицію, скарби літописів, багатий фольклор з величним епосом козацьких дум, красою ліричних пісень, створив образну, співучу мову, наче призначену для поетів. Співучість і краса української народної пісні перелилися в чудові поезії Т.Г. Шевченка.

Шевченко знав дуже багато народних пісень. Народні пісні, які він згадує у своїх поезіях, є часткою духу самого поета, його внутрішнього світу. Необхідно відзначити, що Шевченко все життя також збирав і записував українські народні пісні. Поет записував тексти пісень, а щодо мелодій, то завдяки своїй природній музичній обдарованості, швидко їх схоплював і засвоював напам’ять. Він був одним з перших фольклористів, який зумів побачити в народній пісні феномен української нації:

Наша дума, наша пісня
Не вмре, не загине…
От де, люде, наша слава,
Слава України!

Такі рядки могла написати людина, музичний талант якої закорінений глибоко в душі. Шевченко був з тих поетів, які складаючи вірші, внутрішньо співають… (М. Рильський); що "Інколи можна подумати, що він слухає співи сфер, так заносила його звична й світла дума в простори, йому одному відомі й приступні. (Литвинова Е. Спогади про Шевченка, с. 320).

Українські народні пісні стимулювали також художньо-образну сферу поетичної спадщини Шевченка, а яскраво виражена їх мелодійність, наспівність перейшла і в поетичне слово Кобзаря. Тарас майстерно поєднав народну ритміку з класичною. Він розробив нову

форму ритмічної організації вірша на основі народної пісенної традиції і силабо-тонічного віршування (так званий Шевченковий вірш). Слід зазначити, що загадкові ритмо-мотиви Шевченкового експресивного вірша ніяким хитромудрим теоретичним поясненням філологів не піддаються. А насправді це є так звані «розкрилений» та «заокруглений», суто музикальні ритмо-мотиви. Корифей західно-української професійної музики Станіслав Людкевич відзначав: «Поезія Шевченка співна,…повна логічної простоти і симетрії, мелодійних повторень, рефренів, відзвуків – за всіма психологічними правилами врізується в пам’ять,…бо промощує собі дорогу до людського організму не лиш очима, т.є. діланням поетичних образів і красок на уяву, але й слухом, т.є. впливом ритмічно модульованих звуків,…його поезії надаються, таки – просяться до співу, до покладення на музику».

За свідченнями сучасників, Шевченко був незрівнянним виконавцем народної пісні. У народній пісні Шевченко знаходив розраду і відчував втіху і задоволення. Палку любов до народної пісні прищепили йому мати, яка співала колискові, дід – історичні (про Коліївщину), батько – чумацькі, сестра Катерина – ліричні. Спів для Тараса був органічною потребою. Шевченко мав прегарний драматичний тенор. П. Куліш писав: "Такого або рівного йому співу не чув я ні в Україні, ні по столицях". Шевченко так співав, що всі були зворушені тим співом. Він глибоко знав душу народу, його радощі й болі, знав його пісню й умів ту пісню проникливо відчути і майстерно заспівати. Родич поета Варфоломій Шевченко згадував: «Я не знав людини, яка б любила наші пісні більше, ніж Тарас… Кожне слово в його пісні зливалось з таким чистим, щирим почуттям, що не знаю, чи зміг би який-небудь артист-співак виконати краще, ніж Тарас!.. Ніби і зараз бачу, як при кінці пісні тремтить його голос і на довгі вуса котяться сльози з очей». Високу оцінку Шевченкові-співаку дав відомий фольклорист М. Максимович: «…заслуховувались ми співаючого Шевченка – цієї мистецької натури, що так багато відбилась у живопису, віршуванні, а найсильніше і найкраще в співі українських пісень». Спів Тараса вражав щирістю, а його м’який, сповнений суму голос торкався найпотаємніших струн душі.

Шевченко добре орієнтувався в класичній музиці, досконало знав сучасне музичне мистецтво, тонко відчував його естетичну вартість, по-фаховому розбирався у виконавській майстерності співаків та інструменталістів. Поет був інтелігентною людиною,

спілкувався з видатними вченими, літераторами, музикантами, часто відвідував концерти, вистави. Численні музичні враження перлами розсипані в його творчому доробку. Спостереження над музичними шедеврами таких композиторів, як Дж. Россіні, В. Белліні, Ф. Шуберт, Ф. Мендельсон, К. Вебер, Дж. Верді, Ф. Ліст та інші, поет записував у щоденнику. Вони свідчать про тонкий художній смак і надзвичайно ніжну чутливу душу Шевченка. Його відомі вислови: «Божественний Гайдн!», «Великий Бетховен», «Моцарт – чарівник», а прослухавши оперу М. Глінки «Іван Сусанін», промовляє: «Геніальний твір! Безсмертний Глінка!». І це тоді, коли офіційна думка столичної аристократії охрестила музику опери «кучерською». Улюбленим композитором нашого поета був Фридерик Шопен. Захоплення музикою Шопена було у Шевченка не випадковим. Вона приваблювала його, насамперед, щирістю ліричного висловлення, яскравою мелодійністю польської народної інтонації та щемливою тугою за Батьківщиною.

Читаючи щоденники Тараса Григоровича, його повісті, можна знайти кілька сотень розсипаних по текстах згадок про музику, різноманітних музичних символів. В уривку з його повісті «Музика» він автобіографічно пише про свою особисту ніжну любов до віолончелі. «Арновський привіз віолончель. Боже, що ж то за іграшка! Це лиш одна душа людська може так співати і плакати, як співає і плаче цей дивовижний інструмент. Майстер, що його зробив, мабуть, був сам Прометей. Я лягаю спати і кладу його біля себе. Це моє життя, моє друге я. І якби я був двічі рабом, я б за цей інструмент продав себе втретє в рабство»… Символічно, що ці слова проголошує герой на ім’я Тарас. Єдиний раз він називає героя своїм власним іменем — таки музиканта, навіть не художника. Саме в цій повісті Шевченко використовує прийом, яким потім користуватимуться наступні покоління письменників: певні події в творі мають свою музичну символіку. Коли Шевченко хоче показати духовну вищість слуг від своїх панів, він проводить таку паралель: пани розважаються під новомодні німецькі танці, а слуги слухають Шопена, якого грає їм Тарас. Ще навіть не розуміючи, що це кохання, музикант Тарас прагне зробити для Наталії переклад увертюри до «Сну в літню ніч» Мендельсона. Але ж цей музичний твір закінчується весіллям! Який тонкий натяк...

Одним із улюблених творів Шевченка є увертюра до опери Джоаккіно Россіні «Вільгельм Телль». Твір близький йому і за характером, і за сюжетом, адже Вільгельм Телль — це герой, який

піднімає значення національного питання так високо над особистим, що ладен пожертвувати власним сином заради добра народу. В цій музиці є ще один символ — її піднесеність, адже ми завжди плачемо над долею нашого народу разом із Шевченком, але в нього є й зовсім інший бік. Це тонко і влучно висловив Іван Франко: «Якби я мав одним словом схарактеризувати поезію Шевченка, то сказав би, що це поезія бажання, вільне життя, свобідне, нічим не укутаний розвій особистості, цілого суспільства, цілого народу».

Серед різноманітних творчих контактів Шевченка особливе зацікавлення викликає багатолітня дружба із знаменитим українським співаком (бас) і композитором Семеном Гулаком-Артемовським. Гулак-Артемовський був одним з небагатьох близьких Шевченкові людей, хто не відцурався від нього в роки заслання. Зберігся лист поета, надісланий з далекої неволі, в якому Шевченко пише: «Благороднійший ти з людей, брате-друже, мій єдиний Семене!... Ну скажи по правді, – чи є де така великая душа на світі, окреме твоєї благородної душі, щоб згадала мене в далекій неволі та ще й 15 карбованців дала?... Благодарю тебе всім серцем і всім помишленієм моїм». Найулюбневішому другові Тарасу Шевченку Семен Гулак-Артемовський присвятив свою пісню «Стоїть явір над водою».

Тарас Шевченко - великий в усьому. Вічно нетлінна творчість геніального сина України жива подихом життя, биттям гарячого людського серця. Його духовні прагнення й переживання, його радощі, болі, надії і глибока віра - це наші сподівання і наша віра. Він повний наш образ, бо ми в ньому, а він у нас. Він - синтез. І ми відчуваємо всім своїм єством духовну й фізичну з ним спорідненість.

Список використаних джерел:

1. Грінченко М. Вибране / Упоряд. і редакція М. Гордійчука.
2. Довженко В. Нариси з історії української радянської музики. - ч. 1. АН УРСР. - Київ, 1957.
3. Іофанов Д. Матеріали про життя і творчість Тараса Шевченка, ДВ, Худ. Літ., Київ, 1957.
4. Литвинова Е. Спогади про Шевченка. - с. 320.
5. Полфьоров Я. "Музика". - К., 1927, ч. 5-6. - с. 21-22.
6. Правдюк О. А. Народні пісні на слова Т. Г. Шевченка… (Журнал "Народна творчість та етнографія", ч. 1, 1960, с. 115).
7. Спогади про Шевченка. - Київ, 1958.

ВАСИЛЬЄВА Г. Г., ст. викладач
кафедри музичного мистецтва ВП «МФ
КНУКіМ»

НАРОДНО-ПІСЕННІ ЕЛЕМЕНТИ В ТВОРЧОСТІ Т.Г. ШЕВЧЕНКА

Збагачуючи українську літературу новими життєвими темами й ідеями, Шевченко став новатором і в пошуках нових художніх форм та засобів. Автор "Кобзаря" виробляв і утверджував нове художнє мислення. Його роль в історії української літератури більша, ніж роль Пушкіна в російській, Міцкевича — в польській літературі. Його значення в розвитку передової вітчизняної суспільної думки, соціальної і національної свідомості народу не менше, ніж в історії поезії.

Наша дума, наша пісня
Не вмре, не загине...
От, де люде, наша слава,
Слава України!

Без золота, без каменю,
Без хитрої мови,
А голосна та правдива,
Як Господа слово

Народна пісня — одне з основних джерел «Кобзаря». Пісні матері, оповіді діда, односельців, народнопісенна творчість навіяли поетові балади «Причинна», «Тополя», поеми «Сова», «Сліпий», «Наймичка», «Відьма», «Іван Підкова», «Тарасова ніч», «Гамалія», «Гайдамаки», сотні поезій.

Українська література попередніх століть (творчість Котляревського, Квітки-Основ'яненка, Гребінки, Боровиковського, Метлинського, Костомарова) та красне письменство інших народів також мали вплив на формування літературних смаків Шевченка. Йдеться передусім про російську і польську літератури. Проте основне джерело його творів— життя народу, зокрема покріпачених селян. З дитинства увібрав поет у себе пекучі народні болі, кущ радощі й високі, багатьма поколіннями вистраждані мрії.

Чималий вплив, особливо на ранню творчість Шевченка, мали збірки пісень Михайла Максимовича, Миколи Цертелєва, Амвросія Метлинського, «Історія Русів», «Запорозька старовина» Ізмаїла Срезневського, наукові праці з історії України М. Бантиш-

Каменського, Миколи Маркевича, козацькі літописи, зокрема «Літопис Величка».

Дуже шанував народні пісні Тарас Шевченко. Він записував їх і увесь свій вік користувався ними. В його паперах знайдено записану ним у 1843 році думу про Бондаренка, пісню про Семена Палія, пісню "Все луги, все береги, ніде води де напитися" [5, 405].

«На Шевченків "Кобзар", – зауважує М. Сумцов, – народна поезія наложила великі і барвисті фарби, попереду в самій мові, в порівняннях, епітетах і символах, а далі Шевченко дає чимало шматків і уламків усного піснетворства, нарешті є доволі цілих, трохи перероблених пісень» [1, 23].

Як І. Котляревський дав реєстр пісень, казок, ворожінь, що побутували в його час, так і Т. Шевченко залишив у "Перебенді" цікавий перелік пісень, які йому найбільше були до вподоби:

Сяде собі заспіває:
Ой не шуми, луже!
Заспіває про Чалого –
На "Горлицю" зверне;
З дівчатами на вигоні –
Гриця та веснянку,
А у шинку з парубками –
"Сербина", "Шинкарку";
З жонатими на бенкеті
(Де свекруха злая) –
Про тополю, лиху долю,
А потім – "У гаю";
На базарі про Лазаря,
Або, щоб те знали,
Тяжко, важко заспіває,
Як Січ руйнували

Т. Шевченко був музично обдарованою людиною. Завдяки своїй феноменальній пам'яті поет схоплював пісню з одного разу і вона залишалась у його пам'яті на все життя. Особливо захоплювався Тарас народними піснями. Співав він переконливо, глибоко переживаючи те, про що йшлося. Один із його сучасників писав: "Наче тепер бачу, як інколи було під кінець пісні затремтить його голос і на довгі вуси його скотить з очей сльоза" [6, 251].

Першою піснею, яку почув малий Тарас, була колискова, що її співала мати. Згадуючи своє дитинство, він писав:

Мене там мати повила.
І, сповиваючи, співала,
Свою нудьгу переливала
В свою дитину. ("Якби ви знали, паничі")

Чув малий Тарас пісні і від своєї ровесниці Оксани – першої дитячої любові, і від односельців-кріпаків, що виливали в них свою журбу, свої болі і скупі радощі.

Пісня супроводжувала поета все його багатостраждальне життя – і у вишневих садках України, і в степах безводних за Уралом, і в кам'яних стінах каземату.

Пісня часто була для поета єдиною порадницею. Перебуваючи на Кос-Аралі, він пише вірш "І знов мені не привезла нічого пошта з України", в якому звучить туга за рідним краєм, за рідним словом:

Погуляю понад морем
Та розкажу своє горе,
Та Україну згадаю,
Та пісеньку заспіваю.
Люде скажуть, люде зрадять,
А вона мене порадить,
І порадить, і розважить,
І правдоньку мені скаже [8, 79–80].

Але Т. Шевченко був не тільки чутливим, вдячним слухачем. Розуміючи роль пісні в житті народу, він вбирав і вивчав зразки народної творчості. В 1846 році, працюючи художником в Археографічній комісії для розбору древніх актів, він записував пісні, легенди, перекази, серед яких були і його улюблені: "У полі могила з вітром говорила", "Та нема в світі гірш нікому", "Та забіліли сніги", "Ой сидить пугач в степу на могилі".

Тарас Шевченко увібрав у своїй творчості багатство народнопісенної культури, органічно зрісся з нею. Саме це стало причиною нечуваної популярності першого "Кобзаря" в народі. Серед опублікованих у "Кобзарі" творів особливої популярності набули "Думи мої, думи мої", "Перебендя", "Тополя", "Нащо мені чорні брови", "Вітре буйний", "Причинна", "Тече вода в синє море". І хоча записи мелодій до них зроблені значно пізніше, можна стверджувати, що складені вони десь одразу після надрукування текстів.

В особистій бібліотеці Т. Шевченка напередодні його смерті був ряд збірок українських пісень: П. Лукашевича, А. Метлинського, М. Максимовича та інших. У повісті "Близнецы" поет цитує понад двадцять українських народних пісень. Думка про високу цінність народних пісень висловлена також у повісті "Прогулка с удовольствием и не без морали", вкладена в уста персонажа, від імені якого ведеться розповідь.

Геніальний син України, Т. Шевченко перейняв від свого народу властиву йому рису – природну музикальність. Ознайомлення з висловлюваннями у Щоденнику, повістях, поемах розкриває перед нами високу культуру Т. Шевченка, його тонкий музичний смак. Ці висловлювання дають підстави розглядати Т. Шевченка як представника музичної інтелігенції свого часу, який добре знав

багатство української народної пісні, музиканта, який глибоко відчув і розумів суть і призначення музичного мистецтва.

Використовуючи засоби народної пісні, Т. Шевченко створив щось надзвичайно близьке до народної пісні, але разом з тим нове, оригінальне, своє. Поет переважно звертається до тих пісень, у яких відображаються народні прагнення. Народнопісенні елементи дорогоцінними перлами розкидані по всій творчості поета. Він творив в різних жанрах народнопісенної творчості: в нього зустрічається і сумна, сповнена туги і хвилювання за майбутнє дитини, колискова і похмура гайдамацька пісня, але найбільше – творів подібних до народних побутових пісень з їх багатством тематики і різноманітністю вираження почуттів і настроїв, починаючи від жартівливих і закінчуючи глибоко ліричними про жіночу долю, про нещасливе кохання. Пісня була невід'ємною часткою поетової душі.

Починаючи з середини XIX століття жоден український композитор не міг пройти повз полум'яну творчість Т. Шевченка, що стала основою численних визначних творів не тільки українського, а й російського музичного мистецтва (серед яких твори Лисенка, Мусоргського, Чайковського, Рахманінова, Стеценка, Степового, Людкевича та інших).

Отже, етичні та естетичні ідеали Тараса Шевченка складались у значній мірі під впливом народної творчості, бо поет вважав, що народні пісні є невичерпним джерелом народної мудрості, що у фольклорі відбились помисли, надії і прагнення народу і за ним можна вивчити психологію, характер, історію народу.

Українська народна пісня і дума були для Т. Шевченка неперевершеними зразками твору глибокого почуття, щирого ліризму, зразком твору досконалого, викінченої художньої форми. Т. Шевченко був тісно зв'язаний з українською народною піснею, на чому наголошував М. Добролюбов у рецензії на "Кобзар" 1840 року: "Поезії Шевченка підходять до так званих народних пісень, вони такі природні, що ви їх легко приймете за народні пісні і легенди малоросіян: це одне вже говорить на їх користь. Тут є і поетичні думи, і історичні легенди, і чари покинутого кохання…"

ПЛАХОТНЮК В. Г., ст. викладач
кафедри музичного мистецтва ВП «МФ
КНУКіМ»

ЖАНРОВА РІЗНОМАНІТНІСТЬ ПОЕЗІЇ Т.Г. ШЕВЧЕНКА В ТВОРАХ УКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ-КЛАСИКІВ

У період входження України в європейський простір, в умовах глобалізації культури та її розповсюдження набувають актуальності усвідомлення національної культури, національної самоідентичності як частки загальнолюдської. Відомо, що неабияке значення у процесі художньо-естетичного розвитку особистості має музика, яка збагачує кругозір і духовний світ, формує систему цінностей.

Творча постать Т. Шевченка становить невід'ємну складову української та світової культури. Впродовж півтори сотні років багатогранний художній світ «Кобзаря» домінує як одна з визначальних констант національного самоусвідомлення українців, виявляючи на кожному новому історичному етапі актуальність закладених у ньому глибинних семантичних пластів. Інтонаційний словник українського музичного мистецтва надзвичайно збагатився, «розкодовуючи» приховані смисли і символи поезії Т. Шевченка.

Творчість Шевченка надзвичайно різноманітна. Його поетична спадщина стала основою для створення різножанрових музичних творів багатьма поколіннями композиторів.

Софія Грица у статті «Три складові фольклорної проекції в поезії Тараса Шевченка» стверджує: «Понад 60 Шевченкових віршів повернулося у фольклор як народні, не кажучи вже й про те, який сильний вплив мала його поезія на весь перебіг фольклорного та літературного процесів XIX ст., на формування національної свідомості українців наступних поколінь.

Геній Шевченка стимулювала надчутливість його натури, сильна природна інтуїція, образне мислення у симультанному поєднанні з почуттям міри, що виявлялися не тільки в його поетичній

творчості, а й у малярстві, у власному виконанні як своїх творів, так і народних пісень»

У всі періоди еволюції сприйняття Шевченкового слова, який залежав від суспільного становища, наслідків знищення творчих особистостей, впровадження у життя лише тріскучих порожніх гасел, героїчного протистояння двом тоталітарним імперіям, відродження України, відбувалось музичне опрацювання промовистих текстів поета. Він починав працювати в межах літературного романтизму, створивши прекрасні романтичні балади ("Причинна", "Тополя" і інші). Пізніше Шевченко працює у напрямі реалізму. Проте, серед його творів зустрічаються і гостра сатира, і романтична лірика, поеми, філософські поезії і вірші, побудовані на фольклорній основі. Різноманітність творчості Шевченка зумовлюється багатогранністю його поетичного таланту, різноманітністю тематики, яка хвилювала художника, і різними цілями, які ставив собі поет.

Поетичне слово, естетика Шевченка відіграли виняткову роль у зародженні й розвитку української професіональної музики. Ще за життя Шевченка українські музиканти захоплювалися його поетичними творами і прагнули передати в музиці їхній зміст і настрій. До поезій з "Кобзаря" й до образу Шевченка зверталося багато композиторів.

Українські композитори почали перекладати на музику тексти Тараса Шевченка ще за його життя. На поезії із збірки «Кобзар» створено 250 творів різних музичних форм, а загалом написали музику 120 композиторів і серед них М. Лисенко, Г. Гладкий, С. Воробкевич, К. Стеценко, Я. Степовий, Л. Ревуцький, Б. Лятошинський, М. Радзієвський, В. Ступницький, М. Вериківський, Є. Станкович та ін.

У 1860 О. Рубець написав романс "Думи мої, думи мої". С. Гулак-Артемовський присвятив поетові пісню "Стоїть явір над водою". На смерть поета відгукнулися В. Пащенко "Полонезом" і Т. Безуглий жалібним маршем. До Великої Жовтневої соціалістичної революції на тексти "Кобзаря" писали переважно вокальні твори. Умов для розвитку інструментальних жанрів, що потребують висококваліфікованих виконавців-солістів, камерних ансамблів та

оркестрів, на Україні тоді не було. Вокальну музику живила одвічна любов народу до сольного й хорового співу. Тому багато хорів, романсів і пісень на вірші Шевченка було розраховано не тільки на професіональних виконавців, а й на співаків-аматорів.

Одним з перших інтерпретаторів поезій Шевченка в музиці був П. Сокольський, якому належать пісні й романси на поетові слова: "Утоптала стежечку", "Полюбила молодого козака дівчина" (з "Тополі"), "Єсть на світі доля" (з "Катерини"). Кілька Шевченкових поезій композитор використав в опері "Майська ніч" (за М. Гоголем).

Увагу композиторів незмінно привертав Шевченків "Заповіт". Революційний пафос, філософське осмислення визвольних ідей, проникливий ліризм цього твору відкривають широкий простір для різних форм його музичної інтерпретації. Після появи "Заповіту" Г. Гладкого великий хор "Завіщанє" написав 1868 М. Вербицький. Того ж року з твором для соліста, хору й фортепіано на ці слова виступив М. Лисенко. Микола Лисенко створив 92 твори на поезії Т. Шевченка. Пісні виходили у збірниках та окремими виданнями. Його "Заповіт" започаткував великий цикл музичних композицій з "Кобзаря", над яким М.В. Лисенко працював усе життя. Композитор об'єднав цикл у сім серій, куди ввійшли пісні й романси, хори з супроводом і без супроводу, три кантати. Першу серію становлять ліричні й жартівливі пісні на слова Шевченка, чимало з них за стильовими ознаками близькі до народних ("Ой одна я, одна", "Садок вишневий коло хати", "Якби мені, мамо, намисто", "Утоптала стежечку" та інші).

М. Лисенко глибоко пройнявся настроями поетичної першооснови, він мислив природними й правдивими образами, майстерно відтворив мелодичні особливості музичного фольклору, його лад і ритміку. В наступних серіях композитор багато уваги приділив, поряд з ліричними й жанровими віршами, героїчним та філософським творам поета. Епічні мотиви відчуваються в солоспівах "Ой Дніпре мій, Дніпре" (з "Гайдамаків"), "У тієї Катерини хата на помості", "Ой виострю товариша". Широкою епічністю, декламаційністю дум позначений солоспів "У неділю вранці-рано" (з "Невольника"). Величну картину розбурханої стихії М.В Лисенко

передав у піднесеній музиці пісні-романсу "Реве та стогне Дніпр широкий" (з "Причинної"). Філософські роздуми над складними проблемами буття визначають характер музики таких його творів, як "Минають дні", "Думка" ("За думою, дума роєм вилітає..."), "Мені однаково" і "Доля".

Твори М.В. Лисенка на Шевченкові тексти - одне з найцінніших надбань української музичної культури. Композитор, як ніхто інший з митців, охопив широке коло тем і образів із жанрової різноманітності спадщини поета, подав художню інтерпретацію їх, зумів поєднати стильові особливості фольклору з високим професіоналізмом. Його музика звучить справді по-народному й разом з тим свідчить про те, що він майстерно переосмислив форми й прийоми, які виробила багатовікова світова музична практика. Лисенкові інтерпретація "Кобзаря" - взірець для композиторів наступних поколінь.

Закладені М. Лисенком, традиції продовжили і розвинули його послідовники К. Стеценко, Я. Степовий, С. Людкевич та ін., яких надихала поезія Т. Шевченка. Для них лисенківські твори на тексти Т. Шевченка були своєрідним прикладом. Але кожен з них ішов і далі, розвиваючи закладені в народних джерелах можливості, яскравіше виявляючи свій індивідуальний стиль. І поезія Т. Шевченка у їх музиці набувала нового звучання, далі поглиблювалась і збагачувалась її жанрова й музична інтерпретація.

Чудовим майстром солоспівів ["Плавай, плавай, лебедонько" (з "Тополі"), "І золотої й дорогої"] та монументальних хорових творів ["Рано-вранці новобранці", "У неділеньку у святую", "Ой у полі могила" (з "Наймички")] на поезії з "Кобзаря" був К. Стеценко, який тонко відчував і правдиво передавав у музиці народний характер Шевченкових віршів.

Особливо характерна в цьому плані музикознавча й композиторська творчість С. Людкевича. В одній із своїх статей С. Людкевич так писав про свій шлях до Т. Шевченка: «Мені, вихованому в польській мові і школі на окраїнах земель, було спочатку вельми трудно підійти і зрозуміти дух та красу поезії Т. Шевченка. Найбільше впливу на моє «зближення» з Шевченковим духом мав не хто інший, як Лисенко». Перш ніж написати свої кращі

твори на тексти Т. Шевченка, С. Людкевич намагався спочатку теоретично осягнути специфіку поезії Шевченка, секрети її музикальності.

Вершиною творчості С. Людкевича стали два твори на тексти Т. Шевченка — кантати «Кавказ» і «Заповіт», які належать до найкращих творів української музичної шевченкіани. Шевченківська поезія в цих творах втілена у масштабних композиціях, написаних із симфонічним розмахом. У формі кантат-симфоній, із самобутнім перевтіленням народних джерел композитор зумів передати глибину філософської думки поета, її революційний пафос. Ці твори С. Людкевича, а також ряд творів інших композиторів переконують у тому, що поезія Т. Шевченка справила великий вплив на розвиток української музики. Вона надихала митців на створення музичної шевченкіани.

Поезія Тараса Шевченка залишається невичерпним джерелом натхнення для українських композиторів і народної музичної творчості. Пісенна Шевченкіана вражає своєю свіжістю та різнобарвністю.

Значення поезії Т.Г. Шевченка в музичному мистецтві важко переоцінити. Завдяки надзвичайній мелодійності та ритмічній віртуозності поезій - Шевченко здобув славу одного з наймузичніших поетів світу. Саме наспівність, мелодійність, музичність Шевченкових поезій, близькість до народної творчості, зумовили їх надзвичайну популярність, стали невичерпним джерелом натхнення для композиторів. Вірші Шевченка перелилися широким потоком у музичні твори й охопили майже всі музичні жанри: пісні й романси, хорові мініатюри й розгорнуті хори, монументальні кантати, інструментальні п’єси, симфонічні поеми, опери, ораторії, балети.

Болі й радощі простих людей вилились в його слові з надзвичайною емоційною силою, яка, в свою чергу, викликала в народі зустрічну хвилю творчої наснаги. Виплекані колективним досвідом багатовікові традиції народної творчості збагатилися новими рисами завдяки животворному струменю, влитому в них генієм Шевченка. На творах поета, що ввійшли до скарбниці творчості українських композиторів, можна простежити шляхи

засвоєння масами кращих зразків революційно-демократичної літератури. Протягом усіх етапів боротьби за здійснення народних сподівань творчість Шевченка вчила й вчить боротись і перемагати. Вона має великий вплив на формування свідомості народу і його суспільних ідеалів, надихає на революційну перебудову старого світу та утворення нового суспільства, в якому "в сім'ї вольній, новій" здійснилися б одвічні народні мрії про рівність, братерство, свободу.

Список використаних джерел:

1. Маланюк, Є. Репліка [Текст]/ Є. Маланюк // Народна творчість та етнографія. – 1997. – № 2. – С. 71–75.

2. Костюк, Н. Поезія Тараса Шевченка в українській музиці: імена і жанри [Текст] / Н. Костюк // Студії мистецтвознавчі. - 2008. - Число 2. - С. 101-110.

3. Флейчук, Х. Хорова Шевченкіана: проблеми диригентської інтерпретації (на матеріалі хору В. Камінського «Ой чого ти почорніло...») [Текст] / Х. Флейчук // Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти : зб. наук. Статей ХДУМ ім. І. П. Котляревського / [відповід. ред. Л. В. Шаповалова]. – Харків : Вид-во ТОВ «С.А.М.», 2010. – Вип. 28. – С. 249–259.

4. Фільц, Б. Поезія Тараса Шевченка у романсовій ліриці українських композиторів [Текст] / Б. Фільц // Студії мистецтвознавчі. - 2006. - Число 2. - С. 107-110.

5. Пахолків, А. Музичні струни Шевченкової душі [Текст] / А. Пахолків // За вільну Україну. - 2003. - 20 трав. - С. 5.

6. Зайко, М. Тарас Шевченко як музична особистість / М. Зайко // Українська музична газета. - 2006. - Січ.-Берез. (№ 1). - С. 8.

7. Маланюк Є. Шевченко – живий / Євген Маланюк // Маланюк Є. Книга спостережень. Статті про літературу. – К. : Дніпро, 1997. – С. 164–167.

ХУТОРЯНСЬКА О.О., молодший науковий співробітник Комунального закладу культури «Миколаївський обласний художній музей ім. В. Верещагіна»

НИКИФОРЧАК М.С., організатор екскурсій Комунального закладу культури «Миколаївський обласний художній музей ім. В. Верещагіна»

МИКОЛАЇВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ХУДОЖНІЙ МУЗЕЙ ІМ. В.В. ВЕРЕЩАГІНА – ДО ЮВІЛЕЮ КОБЗАРЯ

Безсмертний Кобзар щасливо поєднував могутній дар поета з блискучою майстерністю художника-живописця і графіка. Мистецтво було його першим захопленням, першою любов'ю, яка зігрівала його сирітське дитинство і гірку юність. До мистецтва прагнула його душа і в зрілі роки гучної літературної слави. Любов до мистецтва зігрівала і зміцнювала його душу у часи заслання.

Художня творчість Тараса Шевченка, як митця універсального обдарування, полягає у створенні нового несподіваного ракурсу бачення буття, в якому персонажі, простір і предметний світ складають явища масштабні, позачасові.

Миколаївський обласний художній музей ім. В.В. Верещагіна, вшановуючи пам'ять славного сина українського народу Т.Г. Шевченка, провів низку заходів у відкритті року Т. Шевченка на Миколаївщині, що розпочався святковими «Шевченківськими читаннями» в Миколаївській обласній універсальній науковій бібліотеці ім. О. Гмирьова. 15 січня співробітники музею презентували пересувну виставку «Поезія Т.Г. Шевченка у творах художників-графіків», яка з 10 січня по 12 лютого 2014 року експонувалась у відділі мистецтв бібліотеки.

До 200-річчя від дня народження Великого Кобзаря було проведено вечір пам'яті для учнів СЗОШ № 53 за участю працівника філіалу бібліотеки для юнацтва Л.Л. Єгорової та музичного дуету бандуристів «СаНата» Палацу творчості учнів. Велася телезйомка та подальша презентація цього заходу у молодіжній програмі «Тінейджер» Миколаївської обласної державної телерадіокомпанії.

За участю соліста народного вокального ансамблю ветеранів-леваневців «Поющее крыло», авіаційного штурману, майору у

відставці Всеволода Кириловича Новохатька та при музичному супроводі досвідченого концертмейстера Світлани Дмитрівни Дегтярьової пройшла художньо-музична програма «Думи мої, думи…». Лунали пісні на вірші Т. Шевченка, покладені на музику відомих композиторів.

Ще з літа 2013 року існує домовленість з Національним музеєм Т.Г. Шевченка про експонування в художньому музеї ім. В. В. Верещагіна у червні – липні 2014 року пересувної виставки «Шевченко – художник». До експозиції співробітники київського музею планують залучити один або два оригінальні офорти Тараса Григоровича Шевченка та високохудожні копії творів Кобзаря, виконані художником Г.М. Вербицьким. Такий захід у нашому музеї планується здійснити вперше і хотілося б сподіватися, що ніщо не стане йому на заваді.

До цього свята співробітниками відділу науково-освітньої роботи музею ім. В.В. Верещагіна були підготовлені одноденні виставки «Живописна Україна» (до 200-річчя з дня народження українського поета, художника, мислителя) та «В сім'ї вольній, новій…» (присвячена 150-ій річниці від дня смерті Т.Шевченка) та тематичні програми «Шевченко – великий художник і поет» та «Заповіт», проведення яких відбувається як у музеї, так і поза його межами.

В цих виставкових показах використовуються експонати, пов'язані з життям та творчістю Т.Г. Шевченка. Перш за все це факсимільні (максимально наближені до оригіналу) репродукції з офортів серії «Живописна Україна» київського видавництва «Ділова Україна».

Задум «Живописної України» народився у Шевченка під впливом побаченого на Україні, куди він повернувся після 14-річної перерви. Трагедія поневільного закріпаченого народу, митарства якого тривають на його очах, породжують спогади про гірке дитинство. Вічні питання української нації явлені в його подальшому мистецькому доробку. Естампи, виконані технікою офорта, мали виходити окремими випусками з пояснювальними текстами. Кожний випуск мав відтворити теми: історичне минуле українського народу; життя та побут українців, в якому простежуються народні традиції та звичаї; мальовничі краєвиди української природи. Шевченкові не судилося повністю здійснити свій задум. У 1844 році вийшов перший і, нажаль, єдиний випуск «Живописної України», що склався з шести офортів. Зіткнувшись з труднощами матеріального порядку,

Шевченко змушений був відкласти на певний час випуск «Живописної України». Виданню та розповсюдженню наступних випусків «Живописної України» завадили арешт та заслання Шевченка.

Офорт «У Києві» – до болю знайомий краєвид Дніпра, пожвавлений пароплавом в його спокійній течії, гнучкими вербами на пологому березі, постатями купальниць та паломників біля криниці.

На офорті «Видубицький монастир у Києві» художником відтворений один з пам'ятників архітектури Київської Русі кінця XI століття – Михайлівську церкву, що гармонійно поєднується з жанровим мотивом на першому плані.

Одна з гравюр «Судня рада» зображує схід сільської громади, як старовинного звичаю справедливого народного суду, котрий автор протиставляє поміщицькій сваволі.

Офорт – «Дари в Чигрині 1649 року» – відбиває історичну подію в житті української нації – возз'єднання з Росією.

Крім згаданих, до серії «Живописна Україна» увійшли ще дві роботи «Старости» – побутова сцена заручення молодих та «Казка» – гостра сатира на царську солдатчину.

Тарас Шевченко «Живописною Україною» услід за «Кобзарем» ставив перед собою завдання пробудження сплячої української нації, реанімацію українського духу в правнуків «славних прадідів великих».

В останній період своєї творчості, після повернення з заслання до Петербургу у 1859 році, Тарас Григорович віддавав перевагу гравюрі, як найбільш демократичному виду мистецтва: «Из всех изящных искусств мне теперь более всего нравится гравюра. И не без основания. Быть хорошим гравёром значит быть распространителем прекрасного и поучительного в обществе. Значит быть распространителем света истины. Значит быть полезным людям. Прекрасное, благороднейшее призвание гравёра. Сколько изящных произведений, доступных только богачам, коптилось бы в мрачных галереях без твоего чудотворного резца? Божественное призвание гравёра!» – із щоденника Т.Г. Шевченка. Вже тяжко хворий він невпинно працював в мистецтві офорта, яке опанував ще в учнівські роки в Академії мистецтв, і лаври академіка увінчали його чоло за пів року до смерті.

Метою виставок є знайомство відвідувачів з творчою біографією Т.Г. Шевченка, розкриття його таланта як поета та художника-живописця і графіка, надання уявлення про техніку

офорта. А також вшанування пам'яті Великого Кобзаря, як революціонера-демократа та мислителя. Виставки сприяють вихованню у відвідувачів історичної пам'яті, почуття прекрасного і розраховані перш за все на студентську та учнівську молодь.

Розповідь відповідає хронології життєвого та творчого шляху митця, створенню ним графічних аркушів та живописних картин.

В експозиції задіяні факсимільні репродукції з альбому художника «Живописна Україна»: «Старости», «Судня рада», «Дари в Чигрині 1649 року».

Крім того в експозицію виставок входять два офорта І.К. Філонова «Тарас і чумаки» та «Мені тринадцятий минало», які ілюструють дитячі та юнацькі роки поета. Також до неї включено ліногравюри відомого українського графіка В.С. Куткіна до поетичних творів Шевченка: «Причинна», «Гайдамаки», «Думи мої, думи…», «Невільник» та літографія Н.Й. Лопухової «Пошли ж ти їй долю».

Для більш повної та детальної розповіді про літературну та художню діяльність митця, у виставкому показі задіяні кольорові репродукції з живописних робіт Т.Г. Шевченка – «Автопортрет», «Катерина», «Циганка-ворожка», «Селянська родина», портрети Г. Закревської та Є. Кейкуатової.

Виставку завершує розповідь про перебування у засланні та останні роки життя поета.

Неабияким інтересом до життя Шевченка, його творчості і місць, з ним пов'язаних, просякнуті твори одного з найстаріших миколаївських художників Миколи Степановича Главчева. Більш 40-а років тому, звернувся Главчев до цієї теми, створивши ліногравюру «Народний месник» (1963). Наприкінці 1960-х років майстер створив роботу в техніці олійного живопису «Тарасове дерево в Седневі» (1969), на якій зображено стару липу, під якою, за переказом, відпочивав та черпав натхнення молодий Шевченко. Увічнює пам'ять поета портрет вже немолодого Шевченка на фоні ранньої весни «І день іде, і ніч іде…» (2009).

Виставки користуються величезною популярністю – тільки з початку року відвідувачами виставок стали учні багатьох шкіл міста та області, а саме: школи № 12, 14, 25, 61, школа с. Піски, Зеленогаївська, Ковалівська, Комсомольська середні школи, школа-інтернат № 4, Ліцей сфери послуг та ін.

Яскравою подією в низці заходів щодо відзначення 200-річчя від дня народження Великого Кобзаря у художньому музею стало

відкриття персональної виставки творів заслуженого майстра народної творчості України Тетяни Базилевської-Барташевич «Вічна доля тканих рушників». На цій виставці представлені не тільки тканні вироби, а й декоративний живопис. Народження доньки сприяло відкриттю непізнанного світовідчуття і творче натхнення майстрині знайшло відтворення у малюванні.

Українська пісня та краса рідної землі дали поштовх для зародження нового творчого покоління піснярів-ткачів, до яких належить майстриня. Тетяна Анатоліївна понад 35 років відроджує на Миколаївщині старовинне ремесло ручного художнього ткацтва, демонструючи високий художній рівень та виконавську майстерність.

Перша персональна виставка Базилевської-Барташевич пройшла в миколаївському музеї у 1999 році і мала назву «Тобі, Тарасе, пісні-рушники». Її «співучі» рушники прикрашені авторськими віршами та поетичними рядками з поезій Т.Г. Шевченка, які перетворюються у дивовижні орнаменти. Унікальним експонатом є дипломна робота майстрині – рушник «Пам'яті Т.Г. Шевченка», витканий у 1979 році.

Картини «Пошлюблена дівчина-кріпачка» (1990), «Дівчина вороже» (1990) та рушник «Небесне сяйво» (2010), стали достойним дарунком музею від автора в пам'ять про цю подію.

Запропоновані заходи цікаві, пізнавальні та надають можливість гідно відсвяткувати відвідувачам разом із музеєм знаменну для України дату – 200-річчя ювілею великого Кобзаря. Здається, що саме до образотворчого мистецтва написані рядки Т.Г. Шевченка:

«Наша дума, наша пісня
Не вмре, не загине…
От де, люде, наша слава,
Слава України!..»

Список використаних джерел:

1. Касіян, В.І. Мистецтво Тараса Шевченка [Текст] / В.І. Касіян. – Київ: Товариство «Знання» Української РСР, 1963.
2. Мацапура, М.І.. Т.Г. Шевченко. Графіка / М.І. Мацапура. – Київ: Державне видавництво «Мистецтво», 1964.
3. Шевченко, Т.Г. Буквар південно руський 1861 року [Текст] / Т.Г. Шевченко. – Київ: «Веселка», 1991.
4. Генералюк, Л.. Блудний син [Текст] / Л. Генералюк // Студії мистецтвознавчі. – Видавництво етнографії НАН України, 2008. – С. 56 – 72.

ДЕМ'ЯНЕНКО Г.П., заслужений
працівник культури України

ІЗ ХУДОЖНЬОЇ СПАДЩИНИ Т.Г. ШЕВЧЕНКА

Багато сказано про велич Тараса Григоровича Шевченка – поета, Кобзаря, що став живим символом консолідації українського народу, викарбовування його національної гідності. Але Т.Г. Шевченко був й одним з тих, хто прокладали новий художній вектор, - засновником критичного реалізму в українському мистецтві. Він був одним із зачинателів і першим видатним майстром офорту у вітчизняному мистецтві. Сам поет своїм фахом вважав саме малярство. І він мав на це право. Вступивши 1838 року до петербурзької Академії мистецтв, закінчив її зі срібною медаллю та державним званням «вільного художника». Відомо понад 1000 шевченківських витворів образотворчого мистецтва.

Талант Тараса Шевченка - художника виявився у портретному, жанровому, пейзажному та сакральному (релігійному) малярстві. Він пробував себе також у скульптурі, різьбленні й гравюрі. Особливе визнання мали офорти митця. Саме за них 1860 року рішенням ради Академії його було обрано академіком з гравірування на міді. І навіть завершив свій земний шлях Кобзар у стінах Академії (мешкав у приміщенні закладу).

Тарас Шевченко малював картини, портрети, пейзажі, звертаючись до історії українського народу, його побуту. Починаючи з 1843 року, поет і художник виношував грандіозний задум видати альбом власних же офортів під назвою «Живописна Україна». Цей проект був запланований автором як періодичне художнє видання, яке мало б ілюструвати політичну історію України, починаючи ще від князівських часів, дати образ її мистецької культури, представити національні українські звичаї, а також ілюструвати й найоригінальніші пам'ятки української народньої поетичної творчости. На гроші, виручені від розповсюдження «Живописної України», Шевченко мріяв викупити з кріпацтва своїх родичів, але загальна мета видання була значно ширшою і глибшою. Цим виданням Шевченко прагнув якомога повніше показати те, чим

Україна відрізняється від інших національних та соціальних утворень.

Про зміст і характер цього задуму за результатами подорожей Україною дають уяву офорти «Судна рада», «Дари в Чигирині у 1649 році», «Старости», «У Києві» та «Видубицький монастир» тощо, які відзначаються блискучою технікою, життєвою та історичною правдою. З часом творчість Шевченка - художника здобула визнання у світі та стала доповненням його поетичної творчості, з якою утворювала органічну цілісність і свідчила про його прагнення засобами мистецтва виховувати у суспільстві любов, прихильність та повагу до України, її історії, її народу.

Продовжуючи задум Кобзаря, Міністерство культури України, Національні Спілки письменників та художників України з 1990 року організовують Всеукраїнську художню виставку «Мальовнича Україна», яка відбувається у рамках Міжнародного Шевченківського літературно – мистецького свята «В сім'ї вольній, новій…». Виставка побувала на полтавській, запорізькій, вінницькій, чернігівській землях, на Сумщині, Херсонщині, Черкащині, Хмельниччині тощо.

У середині буремних 90-х XX ст. Шевченківське свято прийшло і на Миколаївщину, проходило впродовж декількох днів і складалося з багатьох цікавих заходів. Це були виставки, творчі зустрічі, виступи літераторів, що прибули на свято, а також миколаївських поетів і письменників, діячів культури і мистецтва. У складі делегації були такі відомі діячі, як голова Національної Спілки художників України А. Чепелик, поетеса Г. Чубач, лауреати Шевченківської премії М. Озерний та Д. Кремінь, представники Міністерства культури України тощо. Урочисте відкриття Шевченківських днів на Миколаївщині відбулося у Миколаївському художньому музеї ім. В.В. Верещагіна.

Доречним буде згадати, що 2014 року виповнюється 100 років від дня відкриття музею. Маючи такий поважний вік, музей має й багаті традиції популяризації витворів образотворчого мистецтва. Набуття нашою державою незалежності стало могутнім поштовхом до поглиблення національної самосвідомості, відродження мови, традицій, піднесення творчості українського народу.

Відгукуючись на вимоги часу, працівники музею шукали можливість розширити українську тематику у своїй роботі. Так, вперше у Миколаєві були проведені виставки «Українська писанка з

Америки» (писанкарство та гончарство Т. Осадци та А. Перейми, США), «Вишиті ікони та хоругви отця Д. Блажейовського» (Італія), «Райдужний мир Міртали» (скульптура та поезії М. Кардиналовської, США), автор експозицій – Н. Сафонова. А також перші персональні виставки нині визнаних майстринь Тетяни Базілевської - Барташевич (ткані рушники, гобелени), Світлани Леонової (різьблення по кістці та рогу) та писанкарки Тетяни Ульянкіної, персональна меморіальна виставка художника Базілевського - Барташевича (живопис на склі, малярство та графіка), виставка родини Поліщуків із започаткованого на той час музейного проекту «Нові імена» тощо. Автор експозицій – О. Болдусєва.

Кожна виставка була цікавою й самобутньою і за експонатами, і за творчою манерою втілення задуму. Але найяскравішою подією стала виставка витворів Т.Г. Шевченка з фондів Національного музею Тараса Шевченка. Вперше за історію художнього життя міста миколаївці зустрілися з оригіналами творчості Шевченка – художника. Виставку було розгорнуто у художньо - музичній вітальні музею, тому що невеликі за розміром малюнки та офорти вимагали такого вибудовування експозиції, щоби глядач міг наблизитися і краще роздивитися роботу, мав змогу відстежити кожну деталь, кожний штрих, кожне дрібне зображення, аби мати повне уявлення про майстерність художника.

Крім офортів на виставці були представлені ескізи, малюнки та етюди з натури, виконані Шевченком під час мандрівок містами і селами тодішніх Київської і Полтавської губерній. Увагу художника привертали краєвиди рідної землі, побутові сценки тощо. Наприклад, гравюра « У Києві» сповнена чарівною поетикою пейзажу, в якому зображено берег Дніпра і дорогу, що в’ється у далечінь попід кучерявими вербами. А офорт «Старости» показує глядачеві жанрову сценку з життя українських селян під час обряду сватання. Виставка витворів Т. Шевченка у Миколаївському художньому музеї ім. В.В. Верещагіна дала змогу всім відвідувачам доторкнутися до живої душі Тараса, подивитися його очима на Батьківщину з її красою і болем, з любов’ю та надією.

Доля шевченківських малюнків виявилася такою ж драматичною, як і доля самого автора. Задум видання альбому не був завершений через фінансову скруту та арешт самого художника 05 квітня 1847 року. На жаль, не підтримали ідею митця і українські

меценати, що мешкали у Санкт-Петербурзі. Вони лишилися байдужими як до видання, так і до нужденного життя українського народу, до його історичного минулого та й до трагічної долі самого Тараса Шевченка.

Проте є вища справедливість! У червні 2013 року, вже у третьому тисячолітті, в омріяній Кобзарем незалежній Україні у Музеї гетьманства відбулася презентація здійсненого до 200-річчя Т.Г. Шевченка факсимільного видання «Альбомів малюнків Тараса Шевченка 1845 року». Цей визначний проект втілено Фондом Миколи Томенка «Рідна країна» аби донести до сучасників ту Україну, яку побачив Шевченко. Унікальність цих записів і замальовок, окрім мистецької цінності, полягає ще й у тому, що велика кількість краєвидів, занотованих у цьому Альбомі, зафіксували вже невідому і втрачену Україну, адже йдеться про ті села, які були затоплені під час створення Кременчуцького, Київського та Канівського водосховищ.

Небагато з тих, кому випало безсмертя, здобуло його такою дорогою ціною, як Тарас Шевченко. Він був плоть від плоті поневоленого народу і прагнув його визволення. І схиляючи голови перед світочем українства, ми маємо черпати наснагу з його волелюбного духу і вірити, що Україна, за долю якої Тарас Шевченко не шкодував себе, і сьогодні вірить та сподівається на нашу любов і відданість.

«Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля…»
Так і буде!

Список використаних джерел:

1. Тарас Шевченко. Повне зібрання творів у 6-ти томах, К.1964.
2. Т.Г. Шевченко. Бібліографія, література про життя і творчість. За ред. Євгена Кирилюка. К.1963.Т.1.
3. П. Жур. Шевченківський Петербург. К.1972.С. 90-102
4. П. Зайцев. Життя Т.Г. Шевченка.К.1994.
5. Особистий архів Л.І. Самсонової.
6. Особистий архів автора.
7. http://mincult.kmu.gov.ua
8. http://ridna.ua
9. http://taras-shevchenko.in.ua

СИДОРЕНКО А.І., кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри документознавства та інформаційних систем ВП «МФ КНУКіМ»

Т.Г.ШЕВЧЕНКО В КУЛЬТУРІ ПАМ'ЯТІ УКРАЇНИ (ВИДАННЯ ТВОРІВ ПОЕТА)

Використання Т.Г. Шевченка для формулювання інтересів у культурі пам'яті та історії з боку політиків, письменників, митців і науковців має в Україні давню традицію. В різні часи існували різні способи прочитання Шевченка: за радянських часів як революціонера-демократа, за умов незалежності як борця за незалежність України, який став символом своєї нації і своєї країни.

Для нас Тарас Шевченко не тільки значиме явище історико-літературного минулого, але і, безумовно, частина сучасної культури сьогодення. Адже, саме Шевченко відкрив світові національне буття українців, виконавши тим самим свою історичну місію генія і національного пророка, відстояв честь свого народу і вказав йому шляхи подальшого поступу.

Життя і творчість видатного українського поета, прозаїка, художника привертає увагу дослідників і читачів, перед якими розкриваються складність його соціальних і філософських поглядів, їх співзвучність з сучасністю. Твори Шевченка є надбанням українського народу та народів світу, вони зберігаються у бібліотеках різних типів і видів, у приватних колекціях, музеях, виставках, представлені оригіналами та копіями. Їх продовжують видавати в Україні та інших країнах.

Наше дослідження пов'язане з аналізом частини книжкової шевченкіани за наступними ознаками: прижиттєві видання, за структурою, цільовим призначенням та видавничою структурою видань творів Шевченка.

Найвидатнішим виданням поета був «Кобзар». На початку 1840 року збірник творів Шевченка під назвою «Кобзар» був зданий до друку. Як свідчить дата на звороті титульної сторінки, цензурний дозвіл на видання «Кобзаря» був одержаний 12 лютого 1840 року. В

березні книга побачила світ. Зі всіх прижиттєвих видань творів перший «Кобзар» мав найпривабливіший вигляд: хороший папір, зручний формат, чіткий шрифт. Примітна особливість цього «Кобзаря» — офорт на початку книги за малюнком Василя Штернберга: народний співак — кобзар із хлопчиком-поводирем. Це не ілюстрація до окремого твору, а узагальнений образ кобзаря, який і дав назву збірці. Вихід цього «Кобзаря» (накладом 1000 примірників), навіть урізаного царською цензурою, — подія величезного літературного й національного значення. У світі збереглося лише кілька примірників «Кобзаря» Т. Шевченка 1840 року.

Друге видання «Кобзаря» датується 1844 роком під назвою «Чигиринський Кобзар» - як передрук першого видання «Кобзаря» з додатком поеми «Гайдамаки».

Третє видання «Кобзар» 1860 року надруковано коштами Платона Симиренка, відомого в Україні цукрозаводчика і мецената, який виділив для видання «Кобзаря» 1100 рублів. Це видання було значно повніше попередніх: сюди увійшло 17 творів і портрет Тараса Шевченка.

Того ж 1860 року вийшов «Кобзарь» у перекладі російських поетів (СПБ, 1860; переклад російською мовою за редакцією М. Гербеля). Це останнє видання «Кобзаря» за життя автора.

Четверте видання «Кобзаря» з'явилося в 1861 році. Збірка Шевченкових віршів, друкована під заголовком «Кобзар», опублікована на сторінках щомісячного журналу «Основа» за редакцією Василя Білозерського, книги I–XII. Текст надрукований кулішівкою і має наголоси на словах із кількома складами (за винятком букви «і», на якій не завжди друкарня могла позначити наголоси з технічних причин). Книга I з'явилася за життя Шевченка, а у книзі II був опублікований некролог поета.

Треба зазначити, що Петербург першим заговорив про твори Шевченка. До України звістка про вихід «Кобзаря» і сам «Кобзар» дійшли пізніше, але поезія Шевченка полонила серця народу, пробуджувала в ньому національну і соціальну свідомість. Народ зрозумів душу Шевченкових творів, в його пісні вчув свою пісню. Серед українських збірників і альманахів того часу найбільш помітним була «Ластівка», в якій надруковано п’ять творів Шевченка: «Причинна», «На вічну пам’ять Котляревському», «Вітре

буйний», «Тече вода в синє море» і уривок з поеми «Гайдамаки» (розділ «Галайда»).

Слідом за «Ластівкою» у грудні 1841 року в Петербурзі виходить з друку окремою книгою поема Шевченка «Гайдамаки», яку поет друкував на власні кошти, так як в листі до Квітки-Основ'яненка скаржився, що книжка вже надрукована, але не випущена, оскільки «єй-богу, сором сказати, нема чим викупити з друкарні».

На відзначення 100-річчя видання «Кобзаря» в «Основі» 1861 року і сторіччя смерті Шевченка це видання вперше було передруковане окремою книжкою за редакцією Ярослава-Богдана Рудницького в 1961 році. Видання здійснила Українська вільна академія наук, Інститут шевченкознавства. Профінансував видання український підприємець Степан Дурбак.

Інші видання «Кобзаря» датуються 1867 роком, празьке видання «Кобзаря» 1876, видання «Кобзаря» в Росії 1907 року, потім 1908 та 1910. Перше радянське «канонічне» видання збірки побачило світ 1925 року за редакцією Яреми Айзенштока і Миколи Плеваки.

Урядовий Ювілейний Комітет по вшануванню пам'яті Тараса Шевченка ухвалив видати до 125-річного ювілею окремими виданнями повну збірку всіх поезій та п'ятитомний збірник творів, що вміщував усі поезії, прозу, драми і «Щоденник» поета. 1939 року у Державному Літературному Видавництві вийшов «Кобзар» (повна збірка поезій). Станом на 1985 рік в Україні збірка виходила 124 рази загальним накладом понад 8 мільйонів примірників. Низку творів із «Кобзаря» перекладено понад 100 іноземними мовами. 2006 року видавництво «Корбуш» створило три «Кобзаря». Перший — колекційне видання: шкіряна оправа із золотим тисненням. Друге — доступніше, але теж вишукане. А третє — перекладене англійською. Усі три видання мають малюнки Тараса Григоровича, слайди яких надав Національний музей Т. Шевченка, та всі твори. 2009 року київські видавництва «Дух і Літера» та «Оранта» видали «Кобзаря» Т. Шевченка зі всіма (в тому числі, з 18 кольоровими) ілюстраціями Василя Седляра (1899–1937) та у 2011 року було здійснене його перевидання.

Слід зазначити, що до ювілейних дат Т.Г. Шевченка готувалися видання «Кобзаря». Так, до 100-річного ювілею від дня народження Т.Г. Шевченка (1914р.) – підготовлене фототипічне видання «Кобзаря» 1840 р., підготовлене і здійснене коштом Наукового

товариства ім. Шевченка у Львові. До 150-річного ювілею видавництво АН УРСР здійснило 1962 року фототипічне (факсимільне) перевидання «Кобзаря» на 115 сторінок без змін і виправлень накладом 100 000 примірників. У 2004 р. здійснено видання факсиміле «Кобзаря» 1907р. накладом 1000 прим. та «Кобзаря» 1849 р. накладом 1600 прим (у Переяслав-Хмельницькому.

Слід назвати також і останнє прижиттєве видання Т.Шевченка «Буквар южнорусский» (1860 р.), надрукований накладом 10 000 примірників коштом автора за 195 крб. 50 коп. Ця книжка була першою дитячою демократичною читанкою в Україні. Коштував «Буквар» 3 коп. і його могли купити найбідніші люди. Факсимільне видання «Букваря Южнорусского» Т.Г. Шевченка накладом 100000 примірників вийшло у видавництві «Веселка» 1991 року (зі вступною статею О. Гончара).

Важливим аспектом дослідження також стали аналіз потоку видань Шевченка за структурою. Так, повні зібрання творів поета були видані в Україні: у 10-ти т. за 1939-1964 рр.; у 6-ти т. за 1963-1964 рр. та у 12-ти т. за 2001-2005 роки та 12-ти томне повне зібрання творів Шевченка до 200-річчя з дня його народження (впродовж 2012-2014 рр.) А також повне видання творів Шевченка у 14-ти т. видано в Чикаго впродовж 1959-1961 рр.

Зібрання творів та твори Шевченка (у 4-х, 5-ти томах) видавалися в 1963, 1977, 1978 та 1979 роках. Також окремо треба виділити видання мистецької спадщини у 4-х томах, альбоми з живопису та графіки поета (1960-1980 рр. видання). До групи «Інші зібрання творів» можна віднести: «Більша книжка. Автографи поезій 1847-1860рр.» (К.,1963); «Мала книжка. Автографи поезій 1847-1850рр.» (К.,1984); «Дневник. Афтобиография. Автографы» (К.,1972 р.) та ін.

З другої половини XX ст. виходять довідкові матеріали про Т.Г.Шевченка «Тарас Шевченко і Крим: енциклопедичний довідник» (2007 р.); «Шевченко в колі сучасників: словник персоналій» (К.,1976 р.) та ін.

Велику низку видань можна об’єднати за рубрикою «Біографія Шевченка», до якої треба віднести видання таких авторів: Бабушкіна О.К., Багрія О.Т., Бернштейна М., Большакова П.Н., Бородіна В.С., Горбача Н., Жур П., Зайцева П., Скуратовського В. та ін.

Частина книжкової шевченкіани до 200-річчя з дня народження Шевченка представлена окрім названого повного зібрання творів поета також виданням дитячого Кобзаря, нотним виданням «М. Лисенко. Контати для хору та симфонічного оркестру. Партитура» до якого увійшли два твори на слова Т. Шевченка «Радуйся, ниво неполитая» та «Б'ють пороги» державного видавництва «Музична Україна». Також вийшов друком альбом репродукцій художніх творів Т. Шевченка, у 2014 році готується до друку каталог повернених в Україну документів і матеріалів, пов'язаних із життям і творчістю Т. Шевченка.

Окремою строкою у потоці видань сучасної України треба назвати публікації Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка. Вийшли 16 випусків збірника наукових праць «Шевченкознавчі студії», у 2013 році підготовлений Українознавчий альманах (Вип.12), присвяченій постаті Т.Г. Шевченка, в якому розглядається широке коло проблем, пов'язаних із сучасним розумінням і баченням творчості Т.Шевченка. Вперше підготовлені і видані літературні палімпсести «Леонід Білецький. Шевченкіана у трьох томах». Тут зібрані видання шевченкознавчих праць відомого українського вченого Білецького (1882-1955рр.), вміщені його аналітичні статті до творів Шевченка.

Слід відзначити, що за півтора століття після смерті поета накопичений величезний інформаційний матеріал про його життя і творчість. Видані цікаві спогади сучасників: художників, літераторів, громадських діячів, істориків, етнографів, представників духовенства, політиків, акторів та ін.

На сторінках сучасних часописів «Дивослово», «Слово і час», «Сучасність», «Урок української», «Слово і доля», «Українська література в школі», «Українська мова та література» висвітлюється сучасними дослідниками літературна творчість поета за такими темами: текстологія поетичних творів Т. Шевченка; образ саду у творчості Шевченка; образ дерева і семіотика візуально-просторових концептів; семантика символів у творчості Шевченка; молитва у поетичному дискурсі поета; сатира Шевченка; інтимна лірика Шевченка; національні психотипи у творчості Т. Шевченка; історичні сюжети у творчості Шевченка; «мати» в поезії Шевченка; графіка поетичного тексту Шевченка тощо.

Аналіз творів про Шевченко та його творчість дозволяє виділити їх ще за такими темами як «Шевченко і мистецтво» (Шевченко і музика, театральна Шевченкіана, Шевченко і музичний фольклор України, Шевченко і народна пісня, танцювальне мистецтво в творчій діяльності Шевченка), творчість Шевченка в історичному та філософському аспектах, малярська спадщина Шевченка, Шевченко в житті різних народів, вивчення творів Шевченка у школі.

Аналіз видавничої структури потоку видання праць Шевченка та літератури про нього можна констатувати, що твори Шевченка а Україні у ХХ столітті видавалися видавництвом АН УРСР, видавництвами «Дніпро», «Наукова думка», «Мистецтво», а видання про поета – державним видавництвом політичної літератури (50-ті роки ХХст.), видавництвами «Дніпро», «Мистецтво», «Радянський письменник», «Каменяр», «Либідь», «Прапор» (Харків), «Художня література», «Вища школа», «Таврія» (Сімферополь).

Щодо мови проаналізованих видань, то переважна більшість представлена українською мовою.

Аналіз потоку видань Т.Г. Шевченка та літератури про нього дозволяє виділити і бібліографічні покажчики, підготовлені і видані бібліотеками України з 1921року до 2013 року. Списки покажчиків подані на сайтах бібліотек України.

Отже, результати дослідженні свідчать про те, що твори Шевченка видавались і видаються на сучасному етапі, вони сприяють прилученню людей до рідної мови, досягнень національної культури, її збереження та розвиток. В Україні простежується тенденція видання повного зібрання творів поета, його вибраних творів та приділяється увага публікаціям за результатами проведених досліджень творчості Т.Г. Шевченка.

БОРОДІНА Г.Г., кандидат історичних наук, доцент кафедри документознавства та інформаційних систем ВП «МФ КНУКіМ»

ПРИЖИТТЄВІ ВИДАННЯ ТВОРІВ Т. Г. ШЕВЧЕНКА У БІБЛІОТЕЧНИХ ФОНДАХ УКРАЇНИ

Важливою частиною культурної спадщини українського народу є прижиттєві видання творів Тараса Григоровича Шевченка, які були зібрані та збережені в бібліотеках України. Унікальними колекціями прижиттєвих видань класика української літератури Т.Г. Шевченка пишаються Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського, Хмельницька ОУНБ ім. М. Островського, Херсонська ОУНБ імені Олеся Гончара та ін.

Надзвичайно цінна колекція прижиттєвих видань Т.Г. Шевченка зберігається у Відділі стародруків Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. Вона нараховує 8 назв і включає перше видання «Кобзаря» 1840 року та третє видання 1860 року; «Чигиринський Кобзар и Гайдамакы: Две поэмы на малороссийском языке» (Санкт-Петербург: В типографи Х. Гинус, 1844.- 131 с., ил.). Це передрук з незначними змінами творів «Кобзаря» Т. Г. Шевченка 1840 р., разом з якими зброшуровано нерозпродані примірники «Гайдамаки» 1841 року. Поема «Тарасова ніч» (1860 р.), перше видання поеми, написаної Т. Г. Шевченком у 1838 році. Балада «Тополя» (Санкт-Петербург, 1860 р.), «Псалми Давидови» (Санкт-Петербург, 1860 р.), «Наймичка» (Санкт-Петербург, 1860 р.), видані в друкарні Пантелеймона Андрійовича Куліша.

Окремої уваги заслуговує «Буквар южнорусский» (Санкт-Петербург, 1861 р.). Це остання прижиттєва книжка Т.Г. Шевченка, видана коштом автора для початкового навчання грамоти дорослих українців рідною мовою в безкоштовних недільних школах. Буквар містить абетку друкованих і рукописних літер, традиційні тексти для читання по складах, власні переспіви окремих Псалмів Давидових, п’ять щоденних молитов, цифри й таблицю множення. Другу половину книжки займають думи про Олексія Поповича, про Марусю Богуславку, а також 13 народних прислів’їв. Посібник поет уклав восени 1860 року, наприкінці грудня він був надрукований накладом 10 000 примірників, хоча на обкладинці час видання позначено наступним роком.

Серед фонду цінної та рідкісної книги Хмельницької обласної універсальної бібліотеки ім. М. Островського вагоме місце займає перше видання «Кобзаря» Т.Г. Шевченка, видане в друкарні Фішера у 1840 році. На другій сторінці вказано «Печать позволяється. 12 февраля 1840 года. Цензорь Петр Корсаковь». Наклад першого «Кобзаря» був не більше тисячі примірників. Цікава особливість видання «Кобзаря» - офорт на початку книжки за малюнком художника Василя Штернберга: народний співець-кобзар із хлопчиком-поводирем, особливо близький до поеми «Катерина».

У ВРЦВ Херсонської обласної універсальної бібліотеки ім. О. Гончара зберігається «Кобзар» Тараса Шевченка 1860 року видання. Раритетний примірник є окрасою і гордістю бібліотеки. На титульній сторінці «Кобзаря» зроблений напис: «Коштом Платона Симиренка». Видання опубліковане за кошти відомого українського цукрозаводчика і мецената Платона Симиренка, який виділив на його друк 1100 російських рублів. Воно є значно повнішим у порівнянні з попередніми: сюди увійшло 17 творів. У ньому є портрет Тараса Шевченка з його автографом. Автор полотна – український художник Михайло Микешин.

На звороті титульного аркушу напис: «Печать позволяется с тем, чтобы по отпечатании было представлено в Ценсурный комитет узаконенное число экземпляров. С. Петербург, 28 ноября 1859 г.»

Слід зазначити, що дане прижиттєве видання «Кобзаря» подарував бібліотеці ветеран війни і праці, почесний громадянин міста Херсона - Михайло Андрійович Ємельянов.

Не підлягає сумніву, що зібрання прижиттєвих творів Т.Г. Шевченка – це цінне історико-культурне надбання. Вивчення цієї спадщини доводить величезну роль постаті Т.Г. Шевченка в житті суспільства.

Список використаних джерел:

1. Видання Тараса Шевченка в Україні (1840-1923) : наук.-допом. бібліогр. покажч. / уклад. І. О. Негрейчук. – К. : Нац. парлам. б-ка України, 2010. – 72 с.
2. Тарас Григорович Шевченко : бібліогр. бібліографії. 1840-1960 / упоряд.: І. З. Бойко, Г. М. Гімельфарб ; відп. ред. Є. П. Кирилюк. – К. : Акад. наук УРСР, 1961. – 75 с.
3. Тарас Шевченко : док. та матеріали до біогр. 1814-1861 / упоряд.: Л. І. Внучкова, О. І. Поляничко, Є. О. Середа, В. О. Судак. – 2-ге вид., перероб. та доп. – К. : Вища шк., 1982.– 432 с.

ШУЛЯК С. О., кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри документознавства та
інформаційних систем ВП «МФ КНУКіМ»

ШЕВЧЕНКІАНА ФОНДУ ВІДДІЛУ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ З РІДКІСНИМИ І ЦІННИМИ ВИДАННЯМИ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ УНІВЕРСАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ ІМ. О ГМИРЬОВА: ОГЛЯД І ХАРАКТЕРИСТИКА

У фондах Миколаївської обласної універсальної бібліотеки ім.О. Гмирьова зберігаються справжні скарби, серед яких гідне місце посідають видання творів Тараса Григоровича Шевченка та література про нього XIX – поч. XX ст. Кількість таких видань складає 238 примірників – це і видання до 1917 р, і з 1918 р. по 1949 р., а також ціла низка чудово ілюстрованих сучасних видань [2].

Справжньою перлиною фонду відділу науково-дослідної роботи з рідкісними і цінними виданнями є український журнал «Основа», на сторінках якого надруковано прижиттєві публікації творів великого генія України Т.Г. Шевченка. Перший номер часопису за 1861 рік містить декілька поезій з «Кобзаря».

Книжкову колекцію фонду також складають раритетні видання творів Т.Г.Шевченка, зокрема:

Шевченко, Т. Г. Збірник творів / Т. Г. Шевченко. — СПб.: Тип. В. С. Балашева, 1883. – 526 с.

Видання петербурзької Друкарні В.С. Балашева, що побачило світ у 1883 році, є «Кобзарем» – збіркою творів Тараса Шевченка. Хоча зазвичай під «Кобзарем» розуміють збірку усіх віршованих творів поета, до цієї книги також входить його п’єса «Назар Стодоля». Особливістю публікації є те, що викладені в ній україномовні твори транслітеровано російськими літерами.

Шевченко, Т. Г. Повний збірник творів Т. Г. Шевченка / під ред. Д. Дорошенка. — 1-ше вид. — Катеринослав: Вид. Л.М. Ротенберга, 1914. – 692 с.

Збірка творів Тараса Шевченка, підготована за редакцією Дмитра Дорошенка, є одним із найповніших видань на той час. Укладачі намагалися представити творчість Тараса Григоровича у

повному обсязі, до книги увійшли не лише вірші та поеми, а й повісті, драматичні уривки російською та українською мовами, автобіографічні та інші матеріали. Видання доповнено критичною статтею та ілюстраціями художника Бориса Смирнова.

Шевченко, Т.Г. Псалми Давидові / Т.Г. Шевченко. – Полтава: друк. Г.І. Марковича, 1917. – 13 с.

Твори надруковані в цьому виданні є переспівами віршів з Псалтиря – однієї з книг Старого Завіту, автором якої є цар Давид. Обрані з неї Псалми мали мотиви співзвучні надіям та сподіванням автора, його прагненням донести до читачів свою любов до Відчизни та люту ненависть до його гнобителів. Через цензуру, яка переслідувала подібні думки, і була обрана релігійна форма псалмів.

Шевченко, Т. Г. Твори: в 3-х т. / Т.Г. Шевченко. – К.; Ляйпці: Українська накладня, 1918.

Т. 1: Про життя і твори Т. Г. Шевченка; «Кобзарь» до першого арешту. – 544 с.: іл.

Книга охоплює творчій період у житті Т.Г. Шевченка на період до 1947 року. Зміст книги є цінним не тільки в творчому, аспекті, він також розкриває суть життя поета. На сторінках відображений період життя письменника до його першого арешту та заслання. Книга видана українською
мовою та супроводжується великою кількістю ілюстрацій та портретів.

Кобзарь Тараса Шевченка / під ред. К. Беднарського. – Львів : Вид. наук. т-ва ім. Шевченка, 1983.

Ч. 1 : XVI ст. – 315 с.

Представлене видання надруковане товариством ім. Т.Г. Шевченка у Львові є цінним та раритетним, як через змістовну наповнюваність , так і через додаток «Дещо про житє і літературну діяльність Тараса Шевченка». «Кобзар» є збіркою найвідоміших творів Т.Г. Шевченка, де тематика творів торкається долі рідної землі, минулого України та надії на краще майбутнє.

Шевченко, Т. Г. Поэмы, повести и рассказы Т. Г. Шевченка, писанные на русском языке / Т. Г. Шевченко. – К. : Киев старины, 1988 с.

Видана збірка містить Т. Г. Шевченка, що були написані російською мовою і залишалися здебільшого невідомими до виходу

цієї книги. У видання ввійшло 12 прозових та поетичних творів, а також портрет самого Шевченка.

В ході нашого дослідження було здійснено моніторинг творчих праць письменників-літераторів про життєвий і творчий шлях Великого Кобзаря, також представлених у фонді відділу науково-дослідної роботи з рідкісними і цінними виданнями Миколаївської ОУНБ ім. Гмирьова. Пропонуємо до вашої уваги огляд творчої спадщини М. Чалого, В. Щурата, О. Новицького, І. Белоусова, О. Грушевського, Д. Багалія:

Чалый, М. К. Жизнь и произведения Тараса Шевченка / М.К. Чалый. – К. : Тип. К. Н. Милевского, 1882. – 281 с.

Ця монографія побачила світ у 1882 році. Вона складена за спогадами людей, які особисто знали Шевченка. Автор показує характер та звички Тараса, його стосунки з жінками, в усій повноті відтворює його своєрідну особистість. Публікуються вже відомі і абсолютно нові матеріали, які викладені в хронологічному порядку.

Сборник, посвященный памяти Тараса Григорьевича Шевченка. – М. : Ком. По упорядкув. Шевченк. Свят в Москві, 1912. – 218 с.

Представлена збірка присвячена 50-річчю від дня народження Тараса Шевченка, вона містить матеріали шевченківських днів в Москві. Також опубліковано літературознавчі та публіцистичні праці Ф. де ла Барта, Агатангела Кримського, Ганни Барвінок та ін. Матеріали подані двома мовами: російською та українською.

Щурат, В. З життя і творчості Т. Шевченка / В. Щурат. – Львів : [б. в.], 1914.

Дана книга є збіркою шевченкознавчих статей, які були зібрані автором з нагоди ювілею 1914 року. Включає в себе такі статті : «Перші польські голоси про Шевченка» ; «Шевченко про Галичину» ; «Шевченко в малярським анекдоті» та ін.

Новицький, О. Тарас Шевченко як маляр / О. Новицький. – Львів ; М. : Наук тов-во ім. Шевченка, 1914. – 86 с.

Представлена публікація є працею історика мистецтва та академіка АНУСРС Олексія Новицького. Вона присвячена дослідженню постаті Тараса Григоровича Шевченка, як талановитого художника. Основною частиною видання є реєстр праць Тараса Григоровича та репродукції його картин. Роботи викладені у

хронологічному порядку, що досить зрозуміло змальовує розвиток художнього таланту поета.

Белоусов, И. Тарас Григорьевич Шевченко / И. Белоусов. – М.: Отд. печати Моск. Совета Р. и К. Д., 1919.

Книга І. Білоусова присвячена біографії Т. Г. Шевченка. Автор був захоплений творчістю поета, тож яскраво і детально описав його життєвий шлях та становлення як поета та художника. Окрім основних етапів життя Шевченка, подано матеріал про його дитинство, стосунки із родиною, тощо.

Грушевський, О. Життя і творчість Т. Г. Шевченка: 1814-1838 / О. Грушевський. – К., 1919. – 32 с.

Дана книга написана українським вченим О. Грушевським і містить дослідження автора стосовно творчого і життєвого шляху великого поета. Праця охоплює хронологічний період з 1814 по 1838 рік, даючи змогу читачеві уявити хід життя Тараса Григоровича Шевченка у цей період часу.

Багалій, Д. І. Т. Г. Шевченко і Кирило-Методіївці / Д. І. Багалій. – Х.: Держ. Вид-во України, 1925.

Книга висвітлює участь Т. Шевченка у Кирило-Мефодіївському братстві – таємній політичній організації, участь в якій і спричинила заслання великого поета. Підкреслено значення цього товариства у житті та творчості Тараса Григоровича.

Отже, наявність в бібліотечному зібранні фонду відділу науково-дослідної роботи з рідкісними і цінними виданнями раритетних видань творів Т.Г. Шевченка робить його винятковим та унікальним, можна стверджувати, що ці видання є окрасою всієї колекції рідкісних видань Миколаївської обласної універсальної бібліотеки ім. О. Гмирьова.

Список використаних джерел:

1. Видання Тараса Шевченка в Україні (1840-1923): Наук.-допом. покажч. [Текст] / ДЗ «Нац. парлам. б-ка України»; уклад. І.О. Негрейчук; наук. ред. В.О. Кононенко. – К., 2010. – 72 с.

2. Миколаївська обласна універсальна бібліотека ім. О. Гмирьова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.reglibrary.mk.ua/index.php/novini/783-svyatkuemo-200-richni-yuvile-velikogo-kobzarya-razom. – Заголовок з екрану.

ТОКОВИЛО О.В., завідуюча відділом краєзнавства Херсонської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. О. Гончара

УРОДЖЕНЦІ ХЕРСОНЩИНИ – ЛАУРЕАТИ ШЕВЧЕНКІВСЬКОЇ ПРЕМІЇ

Херсонщина здавна славилася яскравими, непересічними постатями і талановитими людьми. Саме херсонська земля подарувала Україні та світові десять лауреатів Шевченківської премії: Сергій Федорович Бондарчук, Павло Федорович Громовенко, Анатолій Іванович Кичинський, Поліна Володимирівна Куманченко, Олексій Олексійович Левченко, Дмитро Олексійович Міщенко, Євген Порфирович Пономаренко, Леонід Іванович Філенко, Абрам Якович Фріман, Олексій Олексійович Шовкуненко. Вони зробили помітний внесок у розвиток українського мистецтва, культури та літератури.

Ім’я нашого земляка, видатного актора, режисера і педагога Сергія Федоровича Бондарчука органічно вписане в історію вітчизняного та світового кінематографа. Майбутній митець народився 25 вересня 1920 року у с.Білозерка на Херсонщині. Акторським дебютом Сергія Бондарчука стала дипломна робота – роль підпільника Валька у кінофільмі за романом О. Фадєєва «Молода гвардія».

За виконання головної ролі у кінофільмі «Тарас Шевченко» С.Ф. Бондарчука відзначено Державною премією СРСР (1952) та премією Міжнародного кінофестивалю в Карлових Варах (1952), а також званням народного артиста СРСР. Протягом свого життя Сергій Бондарчук знявся у 30 кінокартинах, але роль Шевченка залишилася для нього найулюбленішою, найхвилюючішою: «В моїй рідній Білозірці читали і співали Шевченка і старий, і молодий. В нашій хаті, як і в інших, висів у рушникові портрет Тараса. Його вірші увійшли в моє життя з найранішніми враженнями дитинства – із запахами степу, м’якими українськими вечорами. Пізніше, читаючи автобіографію поета, я дивувався. Здавалось, це розповідалось про нас, сільських хлопчаків. Адже це ми втікали до курганів, мріючи побачити за ними край світу. Пам’ятаю, як зрадів, коли мені,

студентові ВДІКу, запропонували роль Тараса. Робота над образом Тараса не просто епізод, частина моєї творчої біографії. Тут були закладені принципи, яким я вірний і досі» [1,с.70]

Світову славу Сергієві Бондарчукові принесла режисерська діяльність, розпочата наприкінці 1950-х років. За кінострічку «Война и мир» у 1968 році Американською академією кіномистецтв була вручена найпочесніша та найвизначніша нагорода «Оскар».

Шевченківську премію Сергій Федорович Бондарчук отримав у 1982 році разом з М.П. Мащенком (режисером - постановником), А.І. Харитоновим (виконавцем ролі Овода) за трисерійний художній фільм "Овід" (Київська кіностудія ім.О.П. Довженко).

Павло Федорович Громовенко (1941-1997), уродженець с. Хрещенівка Нововоронцовського району, залишився в історії української культури як талановитий майстер художнього слова.

Життя і творчість Тараса Шевченка були провідною зорею у долі Павла Громовенко. Так, у 1961 році в Орську у дні відкриття пам’ятника Тарасові Шевченку на сцені театру юного глядача відбулась прем’єра україномовної вистави “Назар Стодоля”, в якій Павло Громовенко зіграв головну роль. Ця роль стала доленосною в його житті – він вступив на акторський факультет Київського театрального інституту.

Протягом 35 років Павло Громовенко ніс Шевченкове слово поміж людей. Працюючи в академічному театрі імені Франка, а пізніше у Київській державній філармонії, Павло Федорович був великим другом колективу державного музею імені Тараса Шевченка – саме в стінах музею у виконанні Павла Громовенка звучали поезії Великого Кобзаря, Ліни Костенко, Павла Тичини та інших поетів. А ще з великим успіхом Павло Громовенко виступав у радіожурналі «Слово», читав «Щоденник» Т. Шевченка [3,с.17].

До 175-ліття Тараса Шевченка Павло Федорович підготував та провів концертну програму «Та не однаково мені...», за яку 9 березня 1993 року Павло Громовенко був удостоєний звання лауреата Державної премії України імені Тараса Шевченка.

У 2006 році лауреатом Шевченківської премії став український поет, художник Анатолій Іванович Кичинський, уродженець с. Преображенка Чаплинського району Херсонської області

Анатолій Кичинський - лауреат літературних премій ім. Павла Усенка (1983) та ім. Бориса Нечерди (2000), Лауреат міжнародної

літературної премії «Летюче срібне перо» фестивалю поезії слов'янських країн «Слов'янські обійми» (2008).

Найвища літературна нагорода - Шевченківська премія - була присуджена Анатолію Івановичу Кичинському за книги поезій "Пролітаючи над листопадом", "Танець вогню".

Свій шлях у літературу поет розпочав з друкування віршів на шпальтах обласної газети «Ленінський прапор». У 1976 році побачила світ перша збірка поезій Анатолія Кичинського «Вулицями закоханих дерев», у 1977 році його було прийнято до Спілки письменників СРСР. За 38 років літературної діяльності з'явилося на світ близько 15 поетичних книжок. Кожна з них ставала помітним кроком у художньому розвитку поета, відкривала Анатолія Кичинського як творця різних поетичних стилів, форм інтонацій, засвідчувала його талант - довгостроковий, небуденний, виразний. Анатолій Іванович - автор текстів багатьох пісень, які співаються у далекому і близькому зарубіжжі, його твори перекладаються багатьма мовами світу [8,с.192].

У 1971 році Шевченківську премію отримала вистава "Пам'ять серця" Київського українського драматичного театру ім.І. Франка. Разом з драматургом О.Є. Корнійчуком, режисером-постановником Д.О. Алексідзе, акторами Ю.С. Ткаченко, М.О. Задніпровським та В.М. Дальським (виконавцями головних ролей) лауреатами премії стали уродженці Херсонщини – актори Поліна Куманченко та Євген Пономаренко.

Поліна (Пелагея) Володимирівна Куманченко народилася у 1910 році в селі Музиківка на Херсонщині в сім"ї залізничника. Дебютувала на сцені театру юного глядача у м.Харків, потім працювала в театрі Робітничої молоді – ТРОМІ. Харківський театр ім. Т. Г. Шевченка, у який Поліна Куманченко перейшла у 1937 році, був новим знаковим етапом у творчості актриси. Впродовж 1937-1961 років вона стала справжньою зіркою цього театру, грала головні ролі у виставах за п'єсами вітчизняних і зарубіжних драматургів. Київський період творчості П. Куманченко, який розпочався у 1961 році, теж був дуже насиченим.На рахунку Поліни Куманченко близько 20 картин: "Кров людська - не водиця", "Дачна поїздка сержанта Цибулі", "Це було весною", "Киянка", "Спадкоємці" та ін. Талановита актриса, щедра людина, інтелігентка, наша землячка зробила вагомий внесок у мистецьке життя України.

Майбутній актор Євген Порфирович Пономаренко народився 9 березня 1909 року в Херсоні. З самого раннього дитинства завдяки своїм рідним закохався у сцену. Будучи ще школярем, вийшов на сцену херсонського клубу та зіграв в одній з українських мелодрам.

Творча діяльність Євгена Пономаренка на професійній сцені розпочалась восени 1926 року в Одеському українському драматичному театрі. Його хрещеним батьком став актор Юрій Васильович Шумський. За період роботи на сцені Одеської держдрами актор зіграв чимало цікавих різнопланових ролей, які запам'яталися місцевим театралам. Та все ж по-справжньому талант митця розкрився у Київському театрі ім. Івана Франка. Пропрацювавши більше піввіку на театральній сцені, Євген Порфирович Пономаренко створив цілу низку образів у вітчизняній і зарубіжній класиці. Творчість актора була відзначена високими державними нагородами, преміями, званням народного артиста СРСР.

Художник кіно Олексій Олексійович Левченко народився 18 липня 1948 р. у Каховці в родині службовця. Здобувши освіту у Київському художньому інституті з 1978 року працює художником-постановником Київської кіностудії ім. О.П. Довженка.

Олексій Левченко - автор сценарію і режисер стрічок: «Луна» (1990), «Українці, ми врятовані» (1992), «Єлісейські поля» (1993, реж. і худ.), «Два місяці, три сонця» (1998), «Схід-Захід» (1999), «День народження Буржуя» (2000). Шевченківську премію отримав у 1986 році разом зі сценаристом і режисером-постановником М.О. Бєліковим та оператором-постановником В.Т. Трушковським за фільми "Ніч коротка", "Які ж були ми молоді" (Київська кхф ім.О.П.Довженко).

Майбутній письменник Дмитро Олексійович Міщенко народився в с. Степанівці-Першій Запорізької області (тепер с. Зелене Верхньорогачицького району Херсонської області). Перша його книга „Сини моря” побачила світ у 1955 році. У творчому доробку Дмитра Міщенка шість збірок оповідань, дванадцять романів, дванадцять повістей. Окремі твори Д.О. Міщенка перекладено російською, болгарською, словацькою та англійською мовами. За збірки оповідань «Полювання на жар-птицю», «Особисто відповідальний» у 1993 році нагороджений Національною премією України імені Тараса Григоровича Шевченка

Архітектор Леонід Іванович Філенко народився 7 липня 1941 року в с. Кучерявоволодимирівка Чаплинського району Херсонської області. Після закінчення Київського художнього інституту з 1985 року працює викладачем.

За співавторськими проектами були побудовані житлові райони Києва — Лівобережний (1968), Оболонь (1970), Теремки (1975), нові корпуси університету (1977), Київський філіал Центрального музею В. Леніна (тепер — Палац мистецтв «Український дім», 1979—84).

Леоніду Івановичу Філенко була присуджена Шевченківська премія у 1985 році разом з В.І. Гопкалом (архітектором, керівником авторського колективу), В.М. Гречиною, В.Є. Коломійцем (архітекторами), А.В. Гайдамакою, В.О. Мягковим (художниками), В.В. Баруленковим (інженером – будівельником) за архітектуру і художнє оформлення Київського філіалу Центрального музею В.І.Леніна.

Журналіст Абрам Якович Фріман народився у 1923 році в с. Маячка Новотроїцького району Херсонської області. З 1945 року працював у завідуючим відділом у запорізькій газеті, з 1948-50 — спеціальним кореспондентом на Дніпробуді. Друкувався в альманах, журналах, збірках. Шевченківську премію у 1977 році отримав разом з А.О. Клюненком, В. В. Рєпіним, І.Я Щербаком, О.С. Шерстюком за книгу нарисів «Днепровские огни» [7].

Визначні досягнення українського живопису XX століття пов'язані з ім'ям Народного художника СРСР, уродженця Херсона, Олексія Олексійовича Шовкуненка. Його роботи зберігаються в багатьох музеях України і приватних збірках. Десятки нинішніх титулованих українських художників старшого покоління з гордістю називають себе його учнями.

Молоді та юнацькі роки Олексія Шовкуненка минули в Херсоні. Потім він навчався в Одеському художньому училищі, а згодом — у Петербурзькій академії мистецтв, у майстерні професора історичного живопису В. Савинського. 1937 року на Міжнародній виставці в Парижі Шовкуненко здобув золоту медаль як найкращий аквареліст. А 1958-го у Брюсселі «сріблом» відзначили акварельні та графічні роботи, присвячені будівництву Дніпровської ГЕС. Власне, ця серія — «Дніпробуд» — започаткувала напрям індустріального пейзажу у творчості Шовкуненка і в українському мистецтві загалом. Олексій Шовкуненко працював в техніці олійного живопису, акварелі, в

останні роки - пастелі. Митець не тільки писав картини, він був педагогом — професором живопису у тогочасному Київському художньому інституті [2,с.7].

Олексій Олексійович Шовкуненко нагороджений Шевченківською премією у 1970 році за серію портретів (поета М. Рильського, генерала-майора С. Ковпака, партизанки М. Вовчик) і цикл нових пейзажів.

Отже, творчий доробок херсонців-лауреатів Шевченківської премії – то частка духовного набутку всього нашого українського народу і має ще довго служити йому.

Список використаних джерел:

1.Бондарчук, С.Ф. Желание чуда [Текст] /С.Ф.Бондарчук. – М.: Мол. гвардия, 1984. - 220 с.

2.Владич, Л. В. Олексій Шовкуненко: альбом [Текст]/ Л.В. Владич - К.: Мистецтво, 1976. - 139 с.

3.Кучеренко, Г. Тернова доля Павла Громовенка [Текст] / Г.Кучеренко // Гривна. – 2006. – 30 июня. – С.17.

4.Медуниця, М. Перевали життя і творчості: Дмитру Міщенку – 80 [Текст] / М.Медуниця // Рідна школа. – 2001. - № 11. – С. 78-79.

5.Параскевич, П.К. Сторінки літературної Херсонщини [Текст]/ П.К. Параскевич; упоряд. М. Василенко - К.: Просвіта, 2008. - 112 с.

6.Рева, Л.Г. Українські джерела творчості Сергія Бондарчука [Текст] /Л.Г.Рева // Українська біографістика: зб.наук.праць. – К, 2005. – Вип.3. – С.222-232.

7.Шевченківські лауреати, 1962-2012: енцикл. довід.: на честь 50-річчя засн. в Україні Премії ім. Тараса Шевченка [Текст] / авт.-упоряд. М.Г. Лабінський, наук. ред. Т.В. Майданович, вступ. сл. Б.І. Олійник, худож. В.С. Мельничук - К. : Криниця, 2012. - 861 с.

8.Щерба, Т.М. Право на витвір (про Анатолія Кичинського) [Текст] // Т.М.Щерба. – Херсон, 2011. – С.174-194.

СИДОРЕНКО Т.В., Викладач кафедри документознавства та інформаційних систем ВП «МФ КНУКіМ»

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ТВОРЧОСТІ Т.Г.ШЕВЧЕНКА В БІБЛІОТЕКАХ УКРАЇНИ

Традиційно український народ звертається до постаті Великого Кобзаря, яка у своїй величі була, є і залишається ні з чим незрівнянною, невичерпною для людського подиву й осягнення.

Значення постаті Т.Г. Шевченка для українського народу важко переоцінити. Шевченко – це митець, художник, який відкрив для української нації двері в безкінечність.

2014 рік, з метою гідного відзначення 200-річного ювілею видатного сина українського народу, Указом Президента України від 11.04.2012 № 257/2012 оголошений Роком Тараса Шевченка.

Для якнайширшого розкриття змісту і творчості Т.Г. Шевченка у період відзначення 200-річчя від дня його народження, в наукових і публічних, бібліотеках для дітей і юнацтва, шкільних і вузівських бібліотеках України використовуються різноманітні форми бібліотечної роботи. Робота з популяризації його творів та відзначення ювілейної річниці в бібліотеках проходить в рамках циклів заходів ***«Тарас Шевченко: доля, муза, слава»,*** певне місце в яких займає виставкова робота. Так, бібліотекарями України підготовлені і проведені:

- виставки-презентації нових видань творів Т.Г.Шевченка;
- виставки-портрети до ювілею, на яких представлені твори ювіляра та матеріали про його життя та творчість;
- книжкові виставки-вернісажі з ілюстраціями по темі, з цитатами з творчості поета;
- виставки «Імена» у вигляді циклу виставок до ювілейних дат, серед яких і 200-річчя Т.Г.Шевченка;
- виставки-експозиції «Перед пророком голову схиляю», на яких розміщені репродукції Шевченка, бібліографічні довідки тощо;
- озвучені виставки з читанням поезій Шевченка;
- віртуальні виставки («Спадщина Т.Г.Шевченка у бібліографічних джерелах та дослідженнях – Миколаївська ОУНБ

ім. О.Гмирьова; Донецька ОУНБ; «Ми чуємо тебе, Кобзарю, крізь століття» - Старокостянтинівська ЦБС Хмельницької області та ін.);

- віртуальні озвучені виставки «Життя і творчість Шевченка у датах і ілюстраціях», «Мистецька спадщина Т.Г. Шевченка» тощо;
- книжкові виставки «Шевченко в рідкісних виданнях».

З метою популяризації творчого спадку Т.Г. Шевченка бібліотеки України проводять конкурси: на краще виконання творів Шевченка і творів, йому присвячених; пісень на слова Т.Г. Шевченка; на кращий літературний твір або твір самодіяльного образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва; конкурс малюнків про життєвий шлях поета і художника; конкурс ілюстрацій до його творів, екслібрісів шевченківської тематики, конкурси юних дарувань «Кобзарики», які проходили за назвами: «Наш вінок Кобзареві», «Т.Г. Шевченко: життя, творчість, світогляд», «Шевченкові твори очима дітей» та ін.

Особливістю даного часу, пов'язаного зі святкуванням ювілею Т.Г. Шевченка, є проведення шевченківських читань, протягом яких читачі різного віку читають твори Шевченка і про Шевченка, заново відкриваючи знайомі рядки, переосмислюють прочитане, щоб знаходити в них відповіді на питання сучасної людини. Ці бібліотечні та майже загальнодержавного рівня читання об'єднують людей, допомагають краще зрозуміти творчість відомого українського поета. Разом з шевченківськими читаннями в бібліотеках України проходять і краєзнавчі читання («Ми чуємо тебе, Кобзарю, крізь століття: Т.Г. Шевченко в національно-культурних традиціях корінного населення та національних меншин Донеччини»).

Дану форму роботи активно використовують і бібліотеки для дітей «Юнь читає Кобзаря» (бібліотеки Хмельниччини, Одещини, Миколаївщини), з декламуванням поезії Шевченка, виконанням пісень на його слова.

Аналіз діяльності бібліотек з означеного питання свідчить, що серед заходів, які бібліотеки використовують в роботі щодо популяризації творчості Т.Г. Шевченка є традиційні: усні журнали, літературні ранки, вікторини, літературно-музичні вечори, літературно-тематичні подорожі, дискусії, творчі зустрічі з поетами – лауреатами Шевченківської премії, літературні подіуми, інтелектуальні турніри, інтелектуальні ігри, літературні квести так і ті, що прийшли в бібліотечну практику недавно – бібліотечний театр

книги, інсценівки поезій Кобзаря, відеопрезентації, інтернет-вікторини, інтернет-конференції, віртуальні круглі столи, заочні подорожі по залах музеїв, презентації видань.

Хорошим прикладом є проведення віртуального круглого столу «Популяризація творчої спадщини Т.Г. Шевченка в бібліотеках», в якому взяли участь бібліотекарі Донецької області. На сайтах бібліотек тепер розташовані не тільки віртуальні виставки, а й презентації озвученої книжкової виставки, книжкові колекції Т.Г.Шевченка з фондів бібліотек, плани заходів бібліотек з питань популяризації творчості Шевченка, методичні матеріали для працівників бібліотек, цільові бібліотечні програми на 2011-2014 роки до 200-річчя Шевченка. Для користувачів бібліотек підготовлена заочна подорож по залах Державного музею Т.Г. Шевченка «Скарби Шевченківського дому».

В бібліотеках України на початку 2000-х років стали відкриватися літературно-художні музеї Т. Шевченка. Прикладом такої діяльності є Донецька ОУНБ, на базі якої у 2002 році відкритий такий музей під час проведення міжнародного Шевченківського літературно-мистецького свята «В сім'ї вольній, новій». Експозиція музею налічує понад 1000 експонатів.

Бібліотеками України до ювілею Т.Г. Шевченка підготовлені рекомендаційно-бібліографічні покажчики, списки літератури, буклети, методичні рекомендації, електронні бази даних. Презентація електронної бази даних «Шевченкіана» представлена на веб-сайті Центральної бібліотеки ім. Т.Г. Шевченка для дітей м. Києва. Цією ж бібліотекою розроблена і представлена програма «Кобзар у Вашому домі», за результатами якої читачі отримують можливість поглиблено вивчати спадщину Т.Г. Шевченка.

Таким чином, слід констатувати, що бібліотеками України в роботі з популяризації творчості Т.Г. Шевченка використані традиційні і нові форми роботи, зміст яких сприяє національно-патріотичному вихованню, формуванні любові до Батьківщини, поваги до національної культури, гордості за український народ, підвищенню інформаційної культури населення завдяки широкому доступу до знань та інформації. Протягом 2014 року тривають конкурси на кращу роботу бібліотек по популяризації творчості Т.Г. Шевченка.

КРИЖАНОВСЬКА О. В., заступник директора з організації бібліотечного обслуговування Херсонської обласної бібліотеки для дітей ім. Дніпрової Чайки

ШЕВЧЕНКІВСЬКА ТЕМА В СУЧАСНІЙ БІБЛІОТЕЧНІЙ ПРАКТИЦІ

У кожного українця свій шлях до Шевченка, своя сімейна історія, пов'язана з поетом. Є родини, що зберігають як сімейну реліквію старовинний прадідівський «Кобзар» або вишитий з любов'ю бабусею Шевченків портрет. А хтось із наших сучасників веде свій родовід від Шевченкового роду. Комусь невмирущі шевченкові рядки допомогли зробити правильний життєвий вибір. Улюблений народом образ поета знаходить відображення й у власній творчості його талановитих шанувальників. І діти, і дорослі співають пісні на слова Тараса, грають у його п'єсах, пишуть вірші та оповідання про Шевченка та за мотивами його творів.

Таких історій чимало. В кожної родини вона своя. Саме такі історії ми і збираємо до нашого ювілейного відеоальбому. Ювілейний відеопроект «Шевченкіана нашої родини» до 200-річчя від дня народження Тараса Григоровича Шевченка був започаткований колективом Херсонської обласної бібліотеки для дітей імені Дніпрової Чайки у вересні 2013 року. З метою виховання молодого покоління громадян України у дусі патріотизму та відданості національним культурним цінностям та збереження родинних історій нашим сучасників як складових регіонального історико-культурного середовища. 16 січня 2014 року відбулась офіційна презентація обласного відеопроекту «Шевченкіана нашої родини» за участі начальника Департаменту освіти і науки, молоді та спорту Херсонської обласної державної адміністрації, адже передбачається участь районні та міські бібліотеки для дітей та бібліотеки загальноосвітніх навчальних закладів Херсонської області. Проект покликаний зібрати і зберегти сімейні історії, пов'язані з іменем великого Кобзаря та його творчістю. Реалізація проекту у форматі відео дозволить наблизити особистість Тараса Григоровича Шевченка

та його творчість до світосприйняття дитини-сучасника, продемонструвати актуальність Шевченкових творів для сучасності.

Проектом передбачається створення циклу відеороликів, які можна використовувати із освітньою, просвітницькою та виховною метою. Веб-ресурс «Шевченкіана херсонських родин» (http://www.youtube.com/user/TarasShevchenkoKs) відкритий для публічного доступу і розміщенні на ньому відеоматеріали доступні для використання без жодних обмежень. Важливим є те, що до участі в проекті залучаються учні загальноосвітніх навчальних закладів міста Херсон й Херсонської області та дорослі члени їхніх родин, читацькі родини, окремі сім'ї херсонців, відомі у громаді своєю причетністю до постаті Кобзаря та його творчості.

Реалізація проекту дозволить вирішити такі завдання: активізувати роботу Херсонської обласної бібліотеки для дітей імені Дніпрової Чайки та бібліотек області, що обслуговують дітей, щодо популяризації творчості Т.Г. Шевченка, підвищити інтерес юного покоління херсонців до великого українського поета, сприяти їх вихованню у патріотичному дусі; сприяти згуртуванню різних поколінь довкола національних цінностей та культурних надбань, дослідити зв'язок поколінь у вшануванні пам'ять народного поета на Херсонщини; привернути увагу громадськості до творчого доробку Кобзаря та літературних і художньо-мистецьких творів, присвячених Т.Г. Шевченку; поглибити знання читачів-учнів про Т. Г. Шевченка; продемонструвати сучасній молоді престижність читання творів Т. Г. Шевченка і сьогодні; сприяти розвитку інтелектуальних та творчих здібностей талановитих дітей, які вшановують пам'ять Т. Г. Шевченка; допомогти читачам усвідомити моральні, етичні та духовні цінності спадщини Великого Кобзаря; виявити і поширити кращий досвід бібліотек Херсонської області з популяризації життя і творчості Кобзаря.

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ

Всеукраїнської науково-практичної конференції «Феномен особистості та творчості Т.Г.Шевченка в сучасному культурологічному просторі»

Посвідчення № 127 від 13 лютого 2014 р. про реєстрацію проведення Всеукраїнської науково-практичної конференції «Феномен особистості та творчості Т.Г. Шевченка в сучасному культурологічному просторі» видане Українським інститутом науково-технічної і економічної інформації (УкрІНТЕІ)

Редакційна колегія

Голова:
Федотова Н.В. – заслужений працівник культури України, доцент.

Члени редакційної колегії:
Прокопенко М.М. – к.е.н., доцент.
Чеботаєва О.М. – к.і.н., доцент.
Шуляк С.О. – к.п.н., доцент.
Доній В.С.

Технічний редактор:
Огієнко М.М. – к.т.н., доцент.

Надруковано у видавничому відділі Миколаївської філії
Київського національного університету
культури і мистецтв» вул. Декабристів, 17
тел. (0512) 47-11-40